

EUROPEAN HUMANITIES STUDIES:
State and Society

EUROPEJSKIE STUDIA HUMANISTYCZNE:
Państwo i Społeczeństwo

SCIENTIFIC COMMITTEE/ KOMITET NAUKOWY

Ivan Bekh – Institute of Problems of Education NAPS of Ukraine (Ukraine)
Zlata Boyko – Peoples' Friendship University of Russia (PFUR, Russia)
Magdalena Fiternicka-Gorzko – Pomorska Akademia w Slupsku (Poland)
Victor Kotsur – Perejaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University by Grygoriy Skovoroda" (Ukraine)
Oleksandr Ljashenko – National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (Ukraine)
Ursula Majher-Legaviets – Foundation by Mikolaj Rey (Poland)
Irina Manokha – East European Institute of Psychology (France - Ukraine)
Tatiana Martsynkovskaja – Psychological Institute (Russia)
Vladimir Menshikov – Daugavpils University (Latvia)
Andrzej Mirski – Andrzej Frycz Modrzewski Krakow University (Poland)
Katerina Ovcharek – Institute of Positive Psychology (Bulgaria)
Janna Petrochko – Institute of Problems of Education NAPS of Ukraine (Ukraine)
Vitaly Rubtsov – Moscow Psychological and Pedagogical University (Russia)
Valentyn Rybalka – East European Institute of Psychology (France - Ukraine)
Oleksandra Savchenko – National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (Ukraine)
Irina Simaeva – Baltic Federal University by I. Kant (Russia)
Gabriele Simonchini – John Cabot University (USA), Richmond The American International University in London (United Kingdom), GENF International consulting (Italy)
Olga Sukhomlynska – Institute of Education, NAPS of Ukraine (Ukraine)
Irina Surina – Pomorska Akademia w Slupsku (Poland)
Hideko Takeyasu – Kyoto Women's University (Japan)
Alexandr Vinogradov – National University of "Kyiv-Mohyla Academy" (Ukraine)
Herbert Gottfried Zoglowek – Pomeranian University, Slupsk (Poland); University of Tromsø-Norwegian Arctic University, Alta (Norway)

EDITORIAL BOARD/ KOMITET REDAKCYJNY

Irina Manokha – Chief Editor, Doctor of Science, Professor
Andrzej Mirski – Science Editor, Ph.D., Associate Professor
Olexandr Breusenko-Kuznetsov – Deputy Editor, Ph.D., Associate Professor
Alexandr Vinogradov – Science Editor, Ph.D., Associate Professor
Wojciech Zhwolinsky – Language Editor (Pol.)
Natalia Iaremchuk – Language Editor (Pol.)
Andriy Vornachov – Language Editor (Engl.)

The project of the cover page and book-layout: **Olexandr Omelyan**

EDITOR/ WYDAWCA:

East European Institute of Psychology/ Wschodnioeuropejski Instytut Psychologii – str. Holosiivska 13,
of. 528-530, 03039, Kyiv, Ukraine

Fundacja im. M. Reja, ul. Nad Potokiem 20, 30-830 Kraków, Poland

Peer-reviewed journal/ Czasopismo recenzowane

ISSN 2413-9025 European Humanities Studies

ISSN 2450-6486 European Humanities Studies: State and Society

Issue 3 (II), 2019

<https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2019.3-II.00>

1.

EDUCATION AND SOCIETY

EDUKACJA I SPOŁECZEŃSTWO

Valeria MOTUZ

Reflection of woman's attitude to professional work through the prism of the evolution of gender conscience in Ukraine

Introduction. Ukraine has chosen the European democratic path of social development today, which is based on the mandatory compliance of gender parity in all spheres of social life. The relevant fact encourages researchers to provide theoretical justification for the problem of real gender balance, particularly in the vocational sector, detailed analysis of the factors which caused it considering, the foresight of new trends and possible consequences of appropriate social phenomenon.

The Ukrainian woman of the third millennium is a difficult mediate product of its historical past. Exactly the retrospective of Ukrainian society's achievements in its gender development provides an opportunity to explore not only the attitude of Ukrainian women to work, but directly the issues of her work motivation through the analysis of the transformation of the public consciousness.

The high level of country's economic and social development directly depends on the gender balance on the labor market. The appropriate

circumstance necessitates a rethinking of traditional gender roles and schemes and their perception in Ukrainian society, to find the best way to overcome gender-determined social deformations which still exist in Ukrainian reality.

Empirical evidence of the relevance of the topic of our study is the lack of efficiency of current palliative actions aimed to overcome the gender imbalance in the vocational sector.

Theoretical basis of the issue of the attitude of Ukrainian women to employment in the context of the transformation of gender conscience.

All aspects of human life are based on the satisfaction of material, cultural and social needs, and the fact of their realization enables a person to feel happy. There are a variety of reasons, which are being formed depending on species of these needs which are the priorities at a certain stage of life. The largest group of them is directly associated with participation in socially useful work, as one of three main groups of factors that lead to human development. *Namely the* needs are a factor that prompts the people, including women, to be employed.

Being a full member of the society at work, Ukrainian woman automatically becomes the object of gender studies on employment in Ukraine (Voz'nyj 2009:70). The subject of studies is woman's social and employment status and its evolution which took place in the context of three main transitional types of sociality, namely: pre-industrial-traditional, industrial-capitalist, post-industrial or informational (Kuchin 1995: 384).

The attitude to employment is a historically variable feature of work which is considered as an expression of the position of the individual through the emotional and volitional models projected on socially useful actions (Knyazhynska 2000:76). In this regard, the historical conditions of the last two centuries (XIX and XX) were extremely important for Ukrainian women (Bondarenko 1996:14). That time has complemented the woman's image of "mother and homemaker" with the new social role of subject of work relations in Ukrainian gender conscience.

This triple social pressure on women has firmly taken root in the public conscience of the Ukrainian people, and today is regarded as the usual norm of life. In view of this situation, the issue of the attitude of Ukrainian women to work and their motivation for employment should be considered in the context of the transformation of gender conscience of Ukrainian society (Kobets 2004:25).

The issue of the opinion on "the attitude of Ukrainian women to vocational activity through the prism of the evolution of gender worldview"

is largely dependent on explicit equal opportunities on the labor market (Beznosov 2004:126). First and foremost, it should be dependent on neutralizing the factors that contribute to women's professional deformation. Modern Ukrainian society in gender relation looks almost perfect and characterized by the existence of the complementary form of patriarchal gender system which is closest to the humanistic biracial model of society, devoided of gender discrimination, but the gender discrimination exists in it and has latent character (Strebkova 2007:168).

Is not effective method to rely on the legal framework only for correction of the gender relations to overcome the imbalance on the labor market, first of all, by creating the necessary conditions for women's professional growth (Pizhuk 2008:54). This should not achieve without the required changes of patriarchal views on the status of women in the workplace in the social consciousness (Vilkova 2004:68). Such principles should be changed on egalitarian. In order for Ukrainian gender approach should not receive the same superficial features as a Soviet approach on gender roles in the employment sphere, society needs to regard the problem of overcoming of existing stereotypes in the public consciousness and providing the opportunities to each individual to reach person's goal in the chosen profession, whether it is male or female.

The impact of the feminization of reproductive work on the perception of Ukrainian women the double burden from career and family responsibilities. The basis of the patriarchal division of reproductive (unpaid) work laid in the traditional mentality of Ukrainian society. It is about the gender inequality in performing of reproductive work when women are responsible for family well-being, spending disproportionately more time on unpaid care work than their husbands (Martsenyuk 2013:77-79). Once the Ukrainian society, especially its women half, considered a combination of unpaid care work with paid (productive) became the norm there appeared the phenomenon of double burden of work.

The opinion of women with respect to the problem of double loads and lack of economic employment status of reproductive labor was found as a result of the survey conducted in Cherkasy with 154 woman respondents.

That sociological research made it possible to find out that respondents have a different understanding of their responsibilities in the household economy. For example, 78 percent of women agreed with the traditional gender distribution of reproductive work, they believe that "most of the housework is the prerogative of the women". Such family traditions are

unacceptable only for 22 percent. In addition, 91 percent of the women surveyed at Cherkasy are clearly feeling all difficulties of *the double burden from career and family responsibilities because they consider themselves responsible for reproductive activities and delegating responsibilities to the members of their families.*

However, another interesting fact was ascertained, which should be pointed out. The opinion of female respondents about *the double burden from career and family responsibilities* is radically different. First of all, it depends on the role of man in the realization of unpaid care work and the extent to which they are devoted to it.

As for the issue of commercialization of housework and domestic care, respondents' opinions also differ. The changeless opinion on gratuitousness of economic work done in their own family has deeply embedded in Ukrainian traditional public consciousness, because only 14 percent of women consider it necessary to provide reproductive work economic status of employment (Sociological survey conducted in the city of Cherkasy on the topic "The professional activities of women" (7-12.06.2016)).

The key to solving the problem of *the double burden from career and family responsibilities* lies in the egalitarian distribution of responsibilities within the family, when the spouses perform equally productive and reproductive work.

To establish the egalitarian model of division of work in Ukrainian families, whereby women's load would be clearly less than in the patriarchal family, there should be greater involvement of men to unpaid work. It is therefore necessary to identify areas of women perform productive and reproductive work in a typical nuclear family of Ukrainian society (Pomytkina 2010:62-61).

Today, the distribution of responsibilities between spouses in the Ukrainian nuclear family is uneven, and reflects traditional gender distribution of reproductive activities, when the woman is responsible for cooking, cleaning and washing, and man is in charge of repairing work and those that require physical strength. However, there are some kinds of joint work in such a family, when the couple fulfills it together. It is, for instance, child care, although the distribution of expressive and instrumental work still presents here: mother is answerable for checking child's homework and father is responsible for its leisure (Chepurko 2010:42-45).

As soon as social life was divided into the public and private sector, productive and reproductive work has appeared. The latter is considered

to be traditionally “feminine” in Ukrainian society due to various factors, including the domination of gender-role approach and biologically determined explanations (Lavrinenko 2008:93-95).

Also, many people see the compensatory function in reproductive work for those members of the family who makes a smaller contribution to the family budget. Basically a woman turns to be such member of the family (Levchenko 2008:81-84).

Inequality in payment for productive work in favor of men promotes gender imbalance in the case of family finances. This is evidenced by the following facts: traditionally lower payment for productive work in female jobs; involving women to the male professions only on condition of little interest to them from male workforce because of lower salary in these positions; purely female professions are not only underpaid in comparison with male professions, but also do not facilitate career growth; inequality in payment for men and women engaged in the same field of professional work. A clearing example of the latter statement is a gender gap in the salary of subway drivers in Ukraine in 2015: the payment of male driver was on average 20 percent more than the payment of his female colleague (Privalov 2015: 203).

There are many causes of the feminization of the reproductive work, foremost among these is re-establishment gender stereotypes through feminization of housework. For example, when a woman plays the role of mother and housewife, and her husband is considered to be the head of the family, its breadwinner. At the same time, household activities are perceived only as a job that does not require exceptional skills, therefore fulfilling of respective responsibilities is a shameful thing for the man with his role. It is clear that this belief does not apply to hard domestic work (Zharebkina 1999:74-75).

Thus, the worldview of modern Ukrainian women could also include the double burden from career and family responsibilities as the everyday norm. Moreover, it can be the standard of family life, because a traditional family comes first for the majority of Ukrainian women. Their senses of responsibility for family activities only reinforce positions of patriarchal distribution of work in Ukrainian society. Conscious or unconscious, Ukrainian woman positioning the reproductive work as the welfare of her family, while the professional career is perceived as a means of self-realization, which gives a sense of dignity.

The traditional understanding by a woman her social purpose. Historically, Ukrainian women have fewer opportunities for the

manifestation of their abilities than men. The reason for that is a conservative social perception of the role and place of women in society. In the gender consciousness of patriarchal Ukrainian society took hold beliefs regarding the leading social role of women – a mother and wife (Valevska 2000: 31-34). According to many modern researchers the logical explanation for this phenomenon is a specific feature of the Ukrainian nation - introversion. In the context of our issue, it testifies about the orientation of the Ukrainian men and women to the family, to the prerogative of domestic forms of employment (work in the family) on formal and informal (Ermine 2004:283-284).

The invariably dominant role in the structure of Ukrainian family life belongs to a woman. For example, such leading Ukrainian scientists of XIX – early XX century as M. Kostomarov, I. Franko and L. Ukrainka were convinced of that (Knysh 1956:206; Komarova 1995:384). Modern scientists claim that the Ukrainian family has a lot of matriarchal rice; moreover the image of the mother-women holds a special place in the Ukrainian mentality (Lozko 2008:95).

In the spiritual sphere of Ukrainian society, the female image is represented as a socially active personality in social and family life (Lozko 2008:98). However, the appropriate traditional mental understanding of women does not contribute to overcoming gender stereotypes, in particular, a certain dismissive attitude to women, discriminative social status of women, tapered at the “service of children and husband” (Egelko 2010:38).

Women in pre-industrial society were involved in the three main forms of employment: formal, informal and home-based (Susorov 1997:54). Ukrainian women dominated the family, in the household sector. Their main purpose they saw in the work of the family, employment in the household. In particular, peasant women married early (average 16 years) and were almost constantly in a state of pregnancy (the average gave birth to 15 children). Early marriage and high fertility in rural areas was kept not only through conservative traditions, but also for reasons of a purely economic nature – working conditions. They had agreed to extremely harsh conditions of work in agricultural production or the welfare of the families (Snezhko 1998:67). For example, Ukrainian women singly kept the household, cultivated land at the time as their husbands were focused on productive work outside the home (Kovaleva, Gornovenko, Malinowski, Mikhaylyuk, Morozov 2007:38).

Ukrainian women were clearly aware of their social purpose in a conservative capitalist society and little opportunities in the work market in the second half of the XIX century. However, despite high growth rural population (86 percent) and competition with the existing several million strong army of unemployed men, Ukrainian women attached to formal and informal forms of employment (Susorov 1997:54).

At the initial stage of the development of women's emancipation in the Naddnipyrianshchyna (Central Ukraine) the level of female work in industrial production was low (86 women per 1,000 employees). Ukrainian women were attached to low-skilled labor with wages less than men for the same work. Although working hours (average 18 hours) of women were equal to men (Smolyar 1998: 122).

In turn, the Soviet emancipation also brought about the changes in the traditional views of Ukrainian women on gender equality. According to modern researchers the illusion of equality dramatically altered the gender division of work in Ukrainian society. For example, female employment in household and family work increased. Besides, Ukrainian women have mastered purely "male" occupations, which are very harmful to health and require strong physical exertion (Kolodiy 2002:186-191).

Objectively the woman is less competitive in the work market. In the post-Soviet period the transformation of the world view of the Ukrainian female part of society due to heavy adaptation to market changes in the economy take place. Reducing women's opportunities in the work market in the consumer society affected both on the professional and private spheres of their lives. The lack of opportunities to combine professional activities with motherhood makes a woman to choose. Most Ukrainian women having a traditional view of their social purpose (92 percent) and therefore confidently choose motherhood (The sociological survey conducted in the city of Cherkasy on the subject of professional activities of women (7-12.06.2016)).

However, in the twenty-first century in the world and, in particular, in the Ukrainian public conscience the opinion regarding the ability of women to find the balance between parenthood and career actively disseminated. In Ukraine, as elsewhere in the world, the majority of women agree with the double burden, however, seeking social support for motherhood, as well as a model of fatherhood that would not have destroyed them as professionals (Kolodiy 2002:85-87).

As a result of the transformation of gender consciousness Ukrainian society, which took place during the transition from pre-industrial-

traditional to industrial-capitalist and later to a postindustrial and continues to this day, the understanding of female role and place in the public and private spheres of life has not undergone fundamental changes only certain correction regarding her perception of itself as a member of the society in socially useful work. Possibilities of women in the labor market were based on conditions that occurred during three major historical types of sociality. With the development of emancipation of Ukrainian women joined all forms of employment; the double burden is deeply rooted in the public consciousness, but their main social purpose woman sees in motherhood. So, in the worldview of most Ukrainian women in past and present the productive work is defined as the way of self-realization and improvement of the welfare of their family, which they agree to combine with unproductive work, provided that this does not prevent their motherhood.

Conclusions. In the process of research the historical development of ideas of equality of women and men in the labor market in Ukraine, the main trend of the dependence of the professional status of women from the socio-cultural context was discovered.

Research of the Ukrainian model of regulation of socio-gender relations in the labor market through the prism of the phenomenon of gender allows us to overcome the abstract understanding human – as a creature has no gender – in its main manifestations of public life and to shape a tolerant attitude to the world, both male and female.

Analysis of historical data indicates that women play an important role in the formation of gender consciousness in Ukrainian society. However, even the fact that the social structure of Ukraine in its basis is close to the humanistic biarchy social model does not give 100 percent protection against gender discrimination for women who seek or are already involved in the vocational sphere, because of the covert nature of gender inequality.

The future high economic development of a democratic Ukraine directly depends on the quality of the correction of gender relations in Ukrainian society, which includes not only the implementation of an improved legislative base, but also deep changes in worldview principles of Ukrainians for a woman employed in the professional sphere.

References:

1. Beznosov S., 2004, Professional deformation of the personality: a psychological workshop, SPB.: Speech.

2. Berenstein L., Panchenko P., 1999, Reent the Development of civil society in Ukraine: historical and political study, National Academy of Sciences, Institute of history of Ukraine, Kyiv.
3. Big A., 2007, The Problem of informal employment in Ukraine, [in:] "State and regions", vol. 1.
4. Bondarenko G., 1996, Perfect woman in the world, the traditional Ukrainian way of life // *Ludina the world*. – No 7.
5. Chepurko G., 2010, Gender equality in the world of work, IBE, Kyiv.
6. Egelko I., 2010, Informal employment of the population of Ukraine in modern conditions, [in:] "Ukrainian Society" vol. 3.
7. Ermine P., 2004, Gender socialization and formation of gender identity. The basics of gender theory. – K.
8. Knyazhynska A., 2000, Woman as a mother and a citizen // *Almanac ONS*, 2000. – New York: Freedom.
9. Knysh I., 1956, Franko about runopen'I women. The 100th anniversary of the birth. – Winnipeg.
10. Kobets A., 2004, Status of women in Ukraine: reality and perspectives: a Speech at the parliamentary hearings in the Verkhovna Rada of Ukraine on 9 June 2004 // *Female world*. – № 2.
11. Kolodiy A., 2002, On the way to a civil society. Theoretical foundations and sociocultural preconditions of democratic transformation in Ukraine, Red viburnum, Lviv.
12. Komarova A., 1995, The Problem of "Women of Ukraine" in the concept of human development: methodological aspect, [in:] "The Reference of the Ukrainian Government", vol. 3.
13. Kovaleva N., Gornovenko, S., Malinowski B., Mikhaylyuk A., Morozov A., 2007, Agricultural policy in Ukraine during the period of the national democratic revolution (1917-1921), Ant, Cherkassy.
14. Kuchin Y., 2010, Labor relations of modern Ukrainian society, [in:] „Bulletin of Zhytomyr State University”, vol. 52.
15. Lavrinenko N., 2008, The gender distribution of household work // *Ukrainian society 1992-2008. Sociological monitoring*. – K.: NASU.
16. Levchenko K., 2003, Gender equality: philosophical and legal analysis. – H.: national University of internal Affairs.
17. Lozko G., 2010, Ukrainian Ethnology, Mandril, Ternopil.
18. Martsenyuk T., 2013, Generovane work: how labour market and domestic work design gender // *Gender media: a textbook on gender theory to journalism and other Humanities disciplines*. – Kiev: A Critique.
19. Pizhuk A., 2008, Gender aspects of employment in the current economic conditions Ukraine // *Economist*. – № 12.
20. Pomytkina L., 2010, Zlagodukh, Himchenko N., Pohorelska N. Psychology of the family. Textbook for students of higher educational institutions. – K.: Type-in NAT. aviation. UN-Tu "NAU-Druk".

21. Privalov Y., 2015, Social capitalization of the economic orientations of the citizens of Ukraine, [in:] "Ukrainian society: monitoring social change", vol. 1(15).
22. Smolyar L., 2010, Past for the future. The women's movement in Dnieper Ukraine. floor. XIX and beginning of XX century: monograph. – Odessa: Astroprint.
23. Snezhko V, 1998, The Role of women in Ukrainian society, [in:] "The Liberation Way", vol. 9.
24. Strebkova Y., 2007, Of a Patriarchal Ukrainian society in search of criteria differences // Multiversum. ZB. scientific works, M.: Knowledge.
25. Susorov S., 1997, The agrarian question in Ukraine: causes, manifestations, and solutions (the end of XIX – beginning of XX century), Kherson.
26. VilkoVA, A., 2004, Constructive and destructive manifestations of gender stereotypes, [in:] "Ukrainian Society".
27. Valevska C., 2000, Personal freedom, home matriarchy // Independent cultural journal "J". – № 17.
28. Voz'nyj K., 2009, Gender aspects of employment: Ukrainian reality and world experience // VSN. Ternopil NAT. economy. UN. – № 1.
29. Zhrebkina S., 1999, Ukrainian women in the transition period, Kharkov Center for Gender Studies, Kharkov.

The Author

Valeria Motuz

Candidate of History, Senior Lecturer,

Educational and Scientific Institute

of History and Philosophy,

Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy,

Cherkasy, Ukraine

Email: v.k.motuz@ukr.net

Abstracts

МОТУЗ ВАЛЕРІЯ. Відображення ставлення жінки до професійно-трудої діяльності через призму еволюції гендерної свідомості в Україні. У зазначеній науковій розвідці проведено комплексний історичний аналіз гендерних відносин у професійно-трудої сфері України. На основі теоретичного й творчого осмислення досліджуваної проблеми розкрито ставлення, зокрема мотивація до професійно-трудої діяльності української жінки через призму еволюційних процесів гендерної свідомості українського соціуму. Приділено увагу не лише питанню гендерного балансу у про-

фесійно-трудових відносинах, а й факторам, які його зумовлюють, напрямкам і наслідкам активізації жінок на ринку праці в Україні.

Ключові слова: гендерна свідомість, гендерна зайнятість, моральна легітимізація жіночої ділової активності, права і можливості жінки на ринку праці, продуктивна та репродуктивна праця жінок, патріархальні та егалітарні установки в родині.

МОТУЗ ВАЛЕРИЯ. Отображение отношения женщины к профессионально-трудовой деятельности через призму эволюции гендерного сознания в Украине. В указанной научной статье проведен комплексный исторический анализ гендерных отношений в профессионально-трудовой сфере Украины. На основе теоретического и творческого осмысления исследуемой проблемы раскрыто отношение, в частности мотивация к профессионально-трудовой деятельности украинской женщины через призму эволюционных процессов гендерного сознания украинского социума. Уделено внимание не только вопросу гендерного баланса в профессионально-трудовых отношениях, но и факторам, которые его вызывают, направлениям и последствиям активизации женщин на рынке труда в Украине.

Ключевые слова: гендерная сознание, гендерная занятость, моральная легитимизация женской деловой активности, права и возможности женщины на рынке труда, производительный и репродуктивный труд женщин, патриархальные и эгалитарные установки в семье.

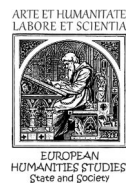
MOTUZ VALERIA. Reflection of woman's attitude to professional work through the prism of the evolution of gender conscience in Ukraine. The scientific article contains comprehensive historical analysis of gender relations in the vocational sector in Ukraine. Attitude to work, especially motivation for professional employment of women has been determined based on theoretical and creative understanding of the problem through the prism of evolutionary processes of gender conscience in Ukrainian society. Special attention is paid not only to the issue of gender balance in the vocational sector, but also to the factors that cause it. The directions and consequences of women's activation on the Ukrainian labor market have been identified.

Keywords: gender conscience, gender employment, rights and opportunities for women on the labor market, productive and reproductive work of women.

MOTUZ WALERIA. Przedstawienie stosunku kobiety do pracy zawodowej przez pryzmat ewolucji świadomości płci w Ukrainie.

Artykuł naukowy zawiera kompleksową analizę historyczną relacji płci w sektorze zawodowym w Ukrainie. Stosunek do pracy, a zwłaszcza motywacja do pracy zawodowej kobiet, została ustalona na podstawie teoretycznego i twórczego zrozumienia problemu przez pryzmat ewolucyjnych procesów świadomości płci w społeczeństwie ukraińskim. Szczególną uwagę zwraca się nie tylko na kwestię równowagi płci w sektorze zawodowym, ale także na czynniki, które ją powodują. Zidentyfikowano kierunki i konsekwencje aktywizacji kobiet na ukraińskim rynku pracy.

Słowa kluczowe: świadomość płci, tożsamość płciowa w zatrudnieniu, prawa i szanse kobiet na rynku pracy, produktywna i reprodukcyjna praca kobiet.

**Tetiana REVA, Iryna NIZHENKOVSKA,
Oksana CHKHALO, Natalia KOZAK**

Assurance of European quality standards of Ukraine's higher pharmaceutical education at the institutional level

Today's modern pharmaceutical education of Ukraine is characterized by dynamic development due to high competition among leading manufacturers of medical supplies and medicines.

In this context, the experience of European Union countries, particularly as for implementing customer service standards, raising social responsibility for the quality of health care services, complying with the pharmacist's ethics in marketing, and communicating with people who need experts' advice is considered to be one of the most important questions [1].

The national strategy of Higher Pharmaceutical Education (HPE) development in Ukraine embodies the idea of integration into the European Education Area, where the quality of education is a crucial determinant of its recognition and competitiveness. This is evidenced by at least the fact that in the UNESCO program document "Higher Education

Reforms and Development" (1995), the quality of education is defined as a leading slogan of UNO activity in the field of education [2]. Therefore, the relevance of investigating the problem of implementing the European quality standards in domestic HPE is conditioned by the expediency of clarifying the peculiarities of its solution at both the international, national and institutional levels. As Ukraine's HPE is focused on intensifying the processes of academic autonomy, competition, deregulation, strengthening of public control over the activity of educational institutions, the features of assuring the European quality standards for the HPE at the institutional level are to be outlined.

The works of such scientists as A. Kaidalov and O. Posylkina, which determine the topical aspects of improving the quality system in education [3], are theoretically significant for the study of the problems touching upon the assurance of the European quality standards of Ukraine's HPE at the institutional level. The research of K. Dynnik, K. Proskurina, O. Yevtifeeva, who analyzed the results of future pharmacists' knowledge assessment on analytical chemistry, has a practical interest for us [4]. The authors of the article have studied the issues of future pharmacists' professional training quality [5].

It should be mentioned that the Law of Ukraine "On Higher Education" defines the essence of the concept of "quality of higher education" as a level of knowledge, skills, other competencies acquired by a person, which reflect his/her competence by the Higher Education Standards [6]. Higher education quality is a key concept of the Bologna Process. To provide it with the European Higher Education Area Qualifications Framework (2005), European Standards and Guidelines for Quality Assurance in Higher Education Area (2005) were developed; the European Association for Quality Assurance in Higher Education (2004) and the European Register for Quality Assurance in Higher Education were established (2008) [7].

The analysis of the scientists' opinions on the research problems revealed that the quality of education is a certain set of system-social characteristics that determine the compliance of the education system with the requirements of social norms and educational standards in the state and society. Therefore, obtaining a quality education directly depends on the quality of the requirements (goals, regulations and standards), the quality of resources (programs, human resources, entrants, resource-and-technical support of an educational process, finance, etc.), and the quality of educational processes (scientific and educational activities,

management, educational technology, etc.) that create the educational environment assuring a certain level of training of specialists in the higher education system [8].

To solve the problems of the research we should point out that the end of the XX - beginning of the XXI century was marked by the emergence of interest of scientists and practitioners of Europe in the issues of quality assurance in higher education. This is explained by the transition of most national education systems in European countries to a methodology design of learning outcomes-oriented education and its monitoring, the impact on this process made by some objective reasons, namely: the gradual removal of the state from active intervention and regulation of higher education in many European countries by replacing the quality control procedures of education with those which assured it. We agree with the scientists [9, 10] who recognize the deterministic nature of these factors in the political development of European countries: the dominance of neoliberalism, accompanied by the autonomy of higher education institutions, competition, deregulation, and increased public control over educational activities.

Training of pharmacists (dispensing chemist) in EU countries takes into account the specificities of the European pharmaceutical legal field. It is important to indicate that the EU's pharmaceutical legislation is based on the Copenhagen Declaration adopted at the European Forum of Pharmaceutical Societies in May 1994. Its main provisions are as follows: 1) medicines are not ordinary goods; 2) the pharmacist exercises control over the quality of medicines, guided by clear professional and ethical rules; 3) the pharmacist is the only specialist with the relevant qualifications necessary to make decisions regarding the admission of medicinal products to the market; 4) education and continuous training enable pharmacists to exercise appropriate control at all stages of the wholesale and retail circulation of medicinal products for the sake of public health and safety [11].

Now in the field of EU pharmacy there are normative documents defining the standards of industrial practice, the procedure for registration of medicines, the classification of drugs by category, as well as regulating the circulation of medicines (in particular those belonging to specific categories – innovative, immunological, homeopathic, as well as medicines for the treatment of rare diseases), pricing processes, etc. [12]. For example, in Poland, pharmaceutical legislation has been coordinated with European legislation since 2002, and marketing authorization procedures are based

on a pan-European system for the registration of medicinal products for humans, as defined in Regulation 726/2004 / EC [13].

We believe that in Ukraine, which has made it clear that it intends to be part of the European space, it should be borne in mind when educating future pharmacists in national higher medical (pharmaceutical) higher education institutions (HEIs) that in the EU there are associations that determine the actual directions of activity of European specialists in the pharmaceutical industry [12, 13]. Summarizing all the above, it should be indicated that in Ukraine professional associations, including in the field of pharmacy, have the right to act within the framework of the Law of Ukraine "On Public Associations" (2013, dated 01.01.2016). However, according to experts [14], it is not enough for the creation of organizations in the pharmaceutical market of Ukraine that would have the respective state delegated powers.

The European experience in quality assurance in higher education has certain milestones that are determined by events related to the adoption of a series of documents. Thus, the ISO 9000 series of international standards and recommendations for quality management have gained a worldwide reputation for being the basis for creating efficient education quality management systems. In the aforementioned document, the quality of education is considered as the degree of conformity of the set of a product's characteristics, a process or a system according to the needs and expectations of educational services consumers [15].

A significant event for shaping the European landscape for the introduction of educational standards was the implementation of the "European Higher Education Quality Assessment Pilot Project" based on the recommendations of the European Commission (1998) in 2000 resulting in the creation of a European Network for Quality Assurance in Higher Education, the purpose of which was to develop pan-European approaches to the establishment of a system for its provision in the European Higher Education Area (EHEA), which at that time had become widespread as a result of the 1999 Bologna Declaration.

It is also important to mention that on November 4, 2004, the General Assembly for Quality Assurance in Higher Education decided to transform the former European Network into a European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA). Thus, a brief timeline of decision-making during the meetings of ministers responsible for higher education can be summarized as follows:

- 1) Prague Communiqué (Prague, Czech Republic, 2001) – defining general norms for quality assurance in higher education;
- 2) Berlin Communiqué (Berlin, Germany, 2003) – ensuring the quality of education at the interstate, national and institutional levels;
- 3) Bergen Communiqué (Bergen, Norway, 2005) – adoption of European standards and guidelines for quality assurance in education (ESG);
- 4) London Communiqué (London, United Kingdom, 2007) – increasing the responsibility for the quality of education at the national level and creating an internal quality assurance system;
- 5) Leuven Communiqué (Leuven and Louvain-la-Neuve, Belgium, 2009) – the introduction of tools for creating transparency of higher education institutions (HEIs) in the field of higher education quality assurance;
- 6) Budapest-Vienna Declaration (Budapest, Hungary, Vienna, Austria 2010) – development of basic principles of academic freedom, autonomy, accountability of universities;
- 7) Bucharest Communiqué (Bucharest, Romania, 2012) – update of European Standards (ESG), support of the European Quality Assurance Register for Higher Education (EQAR);
- 8) Yerevan Communiqué (Yerevan, Armenia, 2015) – adoption of new standards for quality assurance of ESG education [16,17].

The experience of the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) countries, which, based on of annual monitoring of educational statistics, seek to develop their national education policy in the light of new civilization challenges, is illustrative. In particular, the report “A Look at Education 2014: OECD Indicators” describes 30 OECD integrated indicators and presents their four groups: 1) the effectiveness of educational institutions; 2) financial and human resources invested in education; 3) access to education, participation in the educational process and transition to higher levels; 4) educational environment and organization of school education [17]. It is noteworthy that over the last three years the spectrum of indicators has been constantly changing, including new ones: the composition of teachers and management staff in education; approaches to ensuring equal access to secondary and higher education, etc. [18], differences between private and public educational institutions; ways of gaining the profession of a teacher (at school, university) [19]. It should be mentioned that in the future Ukraine plans to adopt national indicators of educational quality and national indicators of

educational efficiency (2015) and enter into the "Educational At Glance" (2017) [20]. We should say that the OECD's "Education at Glance" is the authoritative source of information on the state of education around the world. It contains key information about educational institutions, the impact of education in different countries; financial and human resources; contribution to education, etc. [21].

Concerning the assessment of the current situation in the field of quality assurance and monitoring of the quality of higher education, we agree with scientists who believe that, unfortunately, Ukraine is lagging behind its pan-European level. Among the reasons stipulating the problems of quality assurance in higher education in the context of Ukraine's entering the Bologna Process, the researchers highlight the following ones: lack of a crucial fundamental role of public administration and a modern model of quality management of higher education; an inconsistent public policy that does not reflect the urgent demands of employers to change the content of higher education; the further increasing expectations of students about the ability of the educational institution to meet their needs in the context of democratic transformations, the corporate interests of the teaching environment, etc. [22]. In our opinion, the aforementioned reasons fully relate to the level of quality assurance and monitoring of the HPE.

In the context of solving the tasks of the study, let us turn to the achievements of scientists [23] and express our solidarity with the research position of A. Kaidalova and O. Posylkina, who argue that the main directions of quality assurance of the HPE are:

- firstly, creation and implementation of a quality management system of a higher education institution, which should be built in by the requirements of the State Standard of Ukraine (DSTU) ISO 9001: 2009, taking into account the specific features of the educational sector, in particular the requirements of the DSTU-PIWA 2: 2007 "Standard ISO 9001: 2000 in the field of education", by ENQA directives and standards and the European Foundation Quality Management (EFQM) model;
- secondly, the introduction of a proper rating system for the activities of higher medical (pharmaceutical) educational institutions, which is conditioned by the integration of processes in higher education and labor market needs, the requirements of the entrants concerning the quality of educational services, the need to improve the competitiveness of higher education institutions;

- thirdly, development of a comprehensive system of rating and motivation of scientific and pedagogical staff to improve the quantitative and qualitative indicators of teachers and departments to achieve the general objectives of Higher Educational Institutions as regards the qualitative training of future pharmacists and to ensure the necessary level of their competitiveness in the pharmaceutical market;
- fourthly, the involvement of employers in the development of a new generation of industry standards for HPE, updating the content of training programs, improving the quality of theoretical and practical training of pharmacy specialists.

At the present stage of the development of HPE in Ukraine, it is important for scientists and practitioners to realize that to effectively ensure the quality of education, the University must carry out continuous self-analysis of its educational activities. For this it needs the means of collecting and analyzing information about its activities in the field mentioned.

Conclusions. Summarizing all the above, we should mention that the development of an institutional quality assurance system in Ukraine may be based on European standards of internal quality assurance in universities to achieve high efficiency of functioning of the institution, its recognition by the public, increase of the rating of the university at national and international levels. Also, the implementation of European standards at the institutional level by HPE will be facilitated by the fact that higher education institutions will constantly respond to student feedback, will monitor, review and improve the effectiveness of student support services. Besides, the well-established goal of quality assurance in medical (pharmaceutical) higher education institutions of Ukraine can be assisted by a well-established educational system of the educational institution that openly and transparently provides quality data on the results to the interested parties (entrants, students, their parents, members of the public, etc.) educational services, the audit of educational resources (educational-methodological, information-library ones, etc.), provides with reliable information about the staffing of the institution, prospects for its development.

The priority of the directions of the authors' future scientific investigations will be determined by the relevance of the research on the problems of standardization of HPE as a way of ensuring its quality in accordance with international requirements, in particular European ones.

References:

1. Рева Т.Д. Забезпечення європейських стандартів якості вищої фармацевтичної освіти на інституційному рівні / Т.Д. Рева // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. – К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2016. Вип. 2(9). – С. 131-136.
2. Changement et développement dans l'enseignement supérieur: document d'orientation. Paris. 1995; 45.
3. Кайдалова А. В. Актуальні проблеми удосконалення системи якості у вищій фармацевтичній освіті / А. В. Кайдалова, О. В. Посилкіна // Фармація XXI століття: тенденції та перспективи: матеріали VIII Національного з'їзду фармацевтів України. – Том 2. Секція 9. Фармацевтична освіта в Україні. Харків, 2016. – С. 349.
4. Динник К. В. Крокуємо разом з аналітичною хімією / К. В. Динник, К. І. Проскуріна, О. А. Євтіфеева // Фармація XXI століття: тенденції та перспективи: матеріали VIII Національного з'їзду фармацевтів України. – Том 2. Секція 9. Фармацевтична освіта в Україні. Харків, 2016. – С. 342.
5. Рева Т. Д. Характеристика якості професійної підготовки майбутніх провізорів / Т. Д. Рева // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. – Випуск 28, 2014. – С. 214-219.
6. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. Доступно: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. Дата звернення 29.05.2017.
7. Національний освітній глосарій: вища освіта / авт.-уклад.: І.І. Бабин, Я. Я. Болюбаш, А.А. Гармаш й ін. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди»», 2011. – 100 с. С. 66.
8. Хриков Є.М. Теоретико-методологічні засади моніторингу якості професійної підготовки [Електронний ресурс] / Є.М. Хриков. Доступно: <http://prof.osvita.org.ua/uk/career/articles/2> Дата звернення 30.05.2017.
9. Ван Дамм Дирк Международная система обеспечения качества и признания квалификаций в высшем образовании в Европе [Электронный ресурс] / Дирк Ван Дамм, Питер Вандер Хиден, Кэролин Кэмпбелл // Интернационализация высшего образования: управление процессом: материалы форума ОЭСР (Тронхейм, Норвегия, 3–4 ноября 2003 г.). Доступно: <http://www.window.edu.ru/library/pdf2txt/696/58696/28582> Дата обращения 24.06.2014.
10. Красильникова Г.В. Теоретичні та методичні засади моніторингу якості професійної підготовки інженерів швейної галузі: дисертація доктора педагогічних наук: 13.00.04. Київ, 2016. – 473 с.
11. Організація та економіка фармації. Ч. 1. Організація фармацевтичного забезпечення населення: нац. підруч. для студ. вищ. навч. закл. / А. С. Немченко, В.М. Назаркіна, Г.Л. Панфілова та ін.; за ред. А.С. Немченко. – Харків: НФаУ: Золоті сторінки, 2015. – 360 с. (Національний підручник).
12. Рева Т. Д. Досвід країн Європейського Союзу в розвитку фармацевтичної освіти: уроки для України / Т. Д. Рева // Зб. матер. Міжнар. наук.-практ.

- конф. «Асоціація з Європейським Союзом: зарубіжний досвід для України», 9 червня 2016 р., м. Київ, Київський університет імені Бориса Грінченка. – К.: Вид-во: Київ. ун-ту імені Б. Грінченка, 2016. – С. 303–306.
13. Европейский опыт аптечного дела [Электронный ресурс]. Доступно: <http://www.apteka.ua/article/7702> Дата обращения 29.05.2017.
14. Навстречу VIII Национальному съезду фармацевтов Украины. С чем подходим к съезду – что принесет съезд? Часть 2. [Электронный ресурс] // Образование и квалификация, самоуправление и информация. Доступно: <http://www.apteka.ua/article/360519> Дата обращения 16.03.2017.
15. ISO 9000-2009 [Электронный ресурс]. Доступно: <http://www.praxiom.com/iso-intro.htm> Дата звернення 29.05.2017. С. 2–4.
16. Бобрицька В. І. Розвиток академічної і професійної мобільності в умовах розгортання трансформаційного суспільства / В. І. Бобрицька // Освітня політика: філософія, теорія, практика [монографія] / за ред. В. П. Андрущенко; авт. кол. : В. П. Андрущенко, Б.І. Андрусишин, В.І. Бобрицька, Р.М. Вернидуб та ін. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. – С. 243–272; С. 252–253.
17. Красильникова Г.В. Теоретичні та методичні засади моніторингу якості професійної підготовки інженерів швейної галузі: дисертація доктора педагогічних наук: 13.00.04. Київ, 2016. – 473 с. С. 132.
18. Education at a Glance 2012: OECD Indicators, OECD Publishing, September 2012 [Eelectronic resource]. – Mode of access: <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/oecd-eag-2012-en.pdf> Дата звернення 14.02.2016.
19. Education at a Glance 2014: OECD Indicators, OECD Publishing, October 2014 [Eelectronic resource]. – Mode of access: <http://www.oecd.org/edu/Education-at-a-Glance-2014.pdf> Дата звернення 08.03.2016.
20. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років [Електронний ресурс]. Доступно: <http://www.education-ua.org.ua...ukrajini-na-period-2015-2025> Дата звернення 18.02.2017. С. 21.
21. Education at a Glance [Электронный ресурс]. Доступно: <http://www.oecd.org/edu/education-at-a-glance-19991487.htm> Дата обращения 16.03.2017.
22. Красильникова Г.В. Теоретичні та методичні засади моніторингу якості професійної підготовки інженерів швейної галузі: дисертація доктора педагогічних наук: 13.00.04. Київ, 2016. – 473 с. С. 135.
23. Кайдалова А.В. Актуальні проблеми удосконалення системи якості у вищій фармацевтичній освіті / А.В. Кайдалова, О.В. Посилкіна // Фармація ХХІ століття: тенденції та перспективи: матеріали VIII Національного з'їзду фармацевтів України. – Том 2. Секція 9. Фармацевтична освіта в Україні. – Харків, 2016. – С. 349.

Transliteration of References:

1. Reva T.D. [Providing European quality standards for higher pharmaceutical education at the institutional level]. T.D. Reva. Visnyk Natsional'noho aviatsiynoho universytetu. Seriya: Pedahohika. Psykholohiya. Natsional'nyy aviatsiynyy instytut NAU-druk. 2016; Vol. 2(9). Kyiv. Ukraine. P. 131-136.
2. Changement et développement dans l'enseignement supérieur: document d'orientation. Paris. 1995; 45.
3. Kaydalova A.V. [Actual problems of improving the quality system in higher pharmaceutical education]. A.V. Kaydalova, O.V. Posylkina. Pharmacy of the 21st Century: Trends and Perspectives: Proceedings of the 7th National Congress of Pharmacists of Ukraine. Farmatsevychna osvita v Ukrayini. 2016; Vol. 2. Section 9. Kharkiv. Ukraine. P. 349.
4. Dynnyk K.V. [We are moving along with analytical chemistry]. K.V. Dynnyk, K.I. Proskurina, O.A. Evtifeev. Pharmacy of the 21st Century: Trends and Perspectives: Proceedings of the 7th National Congress of Pharmacists of Ukraine. Farmatsevychna osvita v Ukrayini. 2016; Vol. 2. Section 9. Kharkiv. Ukraine. P. 342.
5. Reva T.D. [Characteristic of the quality of training of future pharmacists]. T.D. Reva. Naukovyy visnyk kafedry YUNESKO Kyyivs'koho natsional'noho lnhvystychnoho universytetu. Kyiv. Ukraine. 2014; 28. P. 214-219.
6. Order of the Ministry of Education of Ukraine About Higher Education. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
7. National Education Glossary: Higher Education. Babin I.I., Bolyubash E.E., Garmash A.A. Vydavnychyy dim «Pleyady». 2011; Kyiv. Ukraine. P. 66.
8. Khrykov YEM. [Theoretical and methodological principles of monitoring the quality of vocational training]. Retrieved from: <http://prof.osvita.org.ua/uk/career/articles/2>
9. Dirk Van Damm [International quality assurance and recognition system for higher education in Europe]. Dirk Van Damme, Peter Van der Hiden, Carolyn Campbell. OECD Forum materials: Internationalization of higher education: process management, 3-4.11.2003. Norway. Trondheim. Retrieved from: <http://www.window.edu.ru/library/pdf2txt/696/58696/28582>
10. Krasyl'nykova H.V. (2016). Teoretychni ta metodychni zasady monitorynhu yakosti profesynoyi pidhotovky inzheneriv shveyynoyi haluzi [Theoretical and methodological principles of monitoring the quality of training of engineers in the garment industry]. Candidate's thesis. Kyiv, Ukraine.
11. Nemchenko A.S., Nazarkina V.M., Panfilova H.L. et al. Orhanizatsiya ta ekonomika farmatsiyi. CH. 1. Orhanizatsiya farmatsevychnoho zabezpechennya naselennya: natsional'nyy pidruchnyk dlya studentiv vyshchykh navchal'nykh zakladiv [Organization and Economics of Pharmacy. Part 1. Organization of pharmaceutical supply to the population: a national textbook]. Nemchenko A.S. (Ed.). Kharkiv, Ukraine: Zoloti storinky. 2015.

12. Reva T.D. [European Union experience in the development of pharmaceutical education: lessons for Ukraine]. Reva T.D. Int. scientific-practical conference "Association with the European Union: foreign experience for Ukraine. 9. 06.2016. Kyiv, Ukraine: Kyyivs'kyi universytet imeni Borysa Hrinchenka. P. 303–306.
13. Yevropeyskiy opyt aptechnogo dela [European experience in pharmacy]. Retrieved from: <http://www.apteka.ua/article/7702>
14. Education and qualifications, self-government and information. Towards the VIII National Congress of Pharmacists of Ukraine. With what do we approach the congress - what will the congress bring? Part 2. Retrieved from: <http://www.apteka.ua/article/360519>
15. ISO 9000-2009. Retrieved from: <http://www.praxiom.com/iso-intro.htm>
16. Bobryts'ka V.I. [The development of academic and professional mobility in the context of a transformational society. Educational policy: philosophy, theory, practice: monograph]. Andrushchenko V.P. (Ed.). Kyiv, Ukraine: Vydavnytstvo NPU imeni M.P. Drahomanova. 2015. P. 243-272, 252–253.
17. Krasyl'nykova H.V. (2016). Teoretychni ta metodychni zasady monitorynhu yakosti profesiynoyi pidhotovky inzheneriv shveynoyi haluzi [Theoretical and methodological principles of monitoring the quality of training of engineers in the garment industry]. Candidate's thesis. Kyiv, Ukraine. P. 132.
18. Education at a Glance 2012: OECD Indicators, OECD Publishing, September 2012. Retrieved from: <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/oecd-eag-2012-en.pdf>
19. Education at a Glance 2014: OECD Indicators, OECD Publishing, October 2014. Retrieved from: <http://www.oecd.org/edu/Education-at-a-Glance-2014.pdf>
20. The concept of development of education of Ukraine for the period 2015-2025. Retrieved from: <http://www.education-ua.org.ua...ukrajini-na-period-2015-2025>.
21. Education at a Glance. Retrieved from: <http://www.oecd.org/edu/education-at-a-glance-19991487.htm>
22. Krasyl'nykova H.V. (2016). Teoretychni ta metodychni zasady monitorynhu yakosti profesiynoyi pidhotovky inzheneriv shveynoyi haluzi [Theoretical and methodological principles of monitoring the quality of training of engineers in the garment industry]. Candidate's thesis. Kyiv, Ukraine. P. 135.
23. Kaydalova A.V. [Topical problems of improving the quality system in higher pharmaceutical education]. Kaydalova A.V., Posylkina O.V. Pharmacy of the 21st Century: Trends and Prospects: Proceedings of the 7th National Congress of Pharmacists of Ukraine. Vol. 2. Section 9. Kharkiv, Ukraine. P. 349.

Authors

Reva Tatiana,
*Doctor of Pedagogical Sciences,
Associate Professor,
Dean of Pharmacy Faculty,
O.O. Bohomolets National Medical University,
Kyiv, Ukraine*

Nyzhenkovska Iryna,
*Doctor of Medical Sciences, Professor,
Head of the Department of Pharmaceutical,
Biological and Toxicological Chemistry,
O.O. Bohomolets National Medical University,
Kyiv, Ukraine*

Chhalo Oksana,
*Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Lecturer in the Department of
Medical and General Chemistry,
O.O. Bohomolets National Medical University,
Kyiv, Ukraine*

Kozak Natalia,
*Doctor of Medical Sciences, Associate Professor,
Dean of the Faculty of Physician Training
for the Armed Forces of Ukraine,
O.O. Bohomolets National Medical University,
Kyiv, Ukraine*

E-mail: revatd@ukr.net

Abstracts

РЕВА ТЕТЯНА, НИЖЕНКОВСЬКА ІРИНА, ЧХАЛО ОКСАНА,
КОЗАК НАТАЛІЯ. **Забезпечення європейських стандартів
якості вищої фармацевтичної освіти України на інститу-
ційному рівні.** У статті досліджуються проблеми забезпечення
європейських стандартів якості вітчизняної вищої фармацевтич-

ної освіти на інституційному рівні. Відмічається, що отримання якісної освіти прямо залежить від якості самих вимог (цілей, норм і стандартів), ресурсів (програм, кадрового потенціалу, контингенту абітурієнтів, матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу, фінансів тощо) та освітніх процесів (наукової і навчальної діяльності, управління, освітніх технологій тощо). проаналізовано європейський досвід із забезпечення якості

Ключові слова: якість вищої освіти, європейські стандарти якості вищої освіти, вища фармацевтична освіта.

РЕВА ТАТЬЯНА, НИЖЕНКОВСКАЯ ИРИНА, ЧХАЛО ОКСАНА, КОЗАК НАТАЛЬЯ. **Обеспечение европейских стандартов качества высшего фармацевтического образования Украины на институциональном уровне.** В статье исследуются проблемы обеспечения европейских стандартов качества отечественного высшего фармацевтического образования на институциональном уровне. Отмечается, что получение качественного образования напрямую зависит от качества самих требований (целей, норм и стандартов), ресурсов (программ, кадрового потенциала, контингента абитуриентов, материально-технического обеспечения образовательного процесса, финансов и т.п.) и образовательных процессов (научной и учебной деятельности, управления, образовательных технологий и т.п.). проанализированы европейский опыт по обеспечению качества

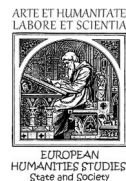
Ключевые слова: фармацевтическое образование, стандарты качества, институциональный уровень образования.

REVA TETIANA, NIZHENKOVSKA IRYNA, CHKHALO OKSANA, KOZAK NATALIYA. **Assurance of European quality standards of Ukraine's higher pharmaceutical education at the institutional level.** The article researches the problems of assurance of European quality standards of domestic higher pharmaceutical education at the institutional level. Obtaining the quality education is claimed to directly depend on the quality of the requirements (goals, regulations, and standards), resources (programs, human resources, entrants, resource-and-technical support of an educational process, finance, etc.), and educational processes (scientific and educational activities, management, educational technology, etc.). The European experience concerning the quality of higher education is analyzed. The basis for the development of higher pharmaceutical education quality system in Ukraine is defined.

***Keywords:** quality of higher education, European quality standards of higher education, higher pharmaceutical education.*

REWA TETIANA, NIŻENKOWSKA IRYNA, CZCHAŁO OKSANA, KOZAK NATALIJA. **Zapewnienie europejskich standardów jakości wyższej edukacji farmaceutycznej ukraiń na poziomie instytucjonalnym.** Artykuł analizuje problemy związane z zapewnieniem europejskich standardów jakości krajowego wyższego szkolnictwa farmaceutycznego na poziomie instytucjonalnym. Należy zauważyć, że uzyskanie wysokiej jakości edukacji zależy bezpośrednio od jakości wymagań (celów, norm i standardów), zasobów (programów, zasobów ludzkich, kontyngentu uczestników, logistyki procesu edukacyjnego, finansów itp.) Oraz procesów edukacyjnych (działalności naukowej i edukacyjnej, zarządzania, technologii edukacyjnych itp.). Analizowane jest europejskie doświadczenie w zapewnianiu jakości szkolnictwa wyższego. Określono podstawy rozwoju systemu zapewnienia jakości wyższego szkolnictwa farmaceutycznego w Ukrainie.

***Słowa kluczowe:** jakość szkolnictwa wyższego, europejskie standardy jakości szkolnictwa wyższego, wyższe wykształcenie farmaceutyczne.*

Тетяна ГОДЕЦЬКА

Пріоритетність новаторського досвіду в становленні здорового суспільства

Постановка проблеми. Для забезпечення української ідентичності «потрібна Нова українська школа. Школа, яка буде готувати громадян незалежної Європейської країни. Нову українську школу ми маємо зробити через новий зміст освіти, який формує навички компетентності XXI століття» [15].

У сучасній школі дитина не набуває необхідної кількості компетентностей, потрібних для життя. Оскільки учень втрачає своє здоров'я, є потреба перебудови структури школи та зміни тривалості навчання, – робить висновок міністр освіти й науки. Реформа стосується кожного громадянина України і без підтримки усього суспільства вона не буде успішною й результативною. Л.М. Гриневич упевнена, що об'єднавши зусилля усіх посадовців, освітян і батьків, реформу буде втілено в життя [14].

Запровадження ІКТ в освітній галузі сприятиме переходу від одноразових проєктів до системного процесу, який охоплює всі види діяльності. ІКТ суттєво розширяють можливості педагога, оптимізують

управлінські процеси, формуючи таким чином в учня важливі для нашого сторіччя технологічні компетентності [13].

Сьогодні в пересічного українця нерідко можна помітити неготовність до розв'язання проблем. Натомість, аналізуючи досвід країн Європейського Союзу щодо впровадження реформ в освітніх системах, бачимо узгоджений підхід до трансформаційних процесів, що передбачає вісім ключових компетентностей [13].

У концептуальних засадах реформування середньої школи України зазначено ключові компетентності для Нової української школи (НУШ): спілкування державною (і рідною в разі відмінності) мовами; спілкування іноземними мовами; математична компетентність; основні компетентності у природничих науках і технологіях; інформаційно-цифрова компетентність; уміння вчитися впродовж життя; соціальна та громадянська компетентності; ініціативність і підприємливість; обізнаність та самовираження у сфері культури; екологічна грамотність і здорове життя [13].

Метою статті є актуалізація необхідності впровадження моделі життєдіяльності кожного учня, який має стати розвиненою, конкурентоздатною людиною сучасного глобалізованого світу, на чому й наголошено у нормативно-правових документах України – Конституції України [1], Законах України «Про освіту» [7], «Про загальну середню освіту» [5], Національній доктрині розвитку освіти [3], Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [4], Концепції розвитку освіти в Україні [2].

Цю модель розкрито на основі основних компетентностей Нової української школи, що становлять на думку науковців і практиків, новий зміст НУШ. Набуття основних компетентностей Нової української школи сприяє ефективному моделюванню діяльності учня для його повноцінного життя у майбутньому.

Останнім часом, на превеликий жаль, постало надзвичайно гострою проблемою в нашому суспільстві насильство в школі та в деяких сім'ях. Постійно між учнями зростає кількість жорстоких конфліктів. Звичайним явищем та соціальною проблемою стала агресивна, насильницька поведінка дітей у школі, яка загрожує життю та здоров'ю дітей.

Про недопустимість будь-якого насильства стосовно дитини на законодавчому рівні йдеться: у Конституції України (ст. 3, ст. 52) [1]; у законах України: «Про загальну середню освіту» (ст. 5, ст. 22) [5], «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (ст. 1, ст. 5)

[6], «Про освіту» (ст. 6) [7], «Про охорону дитинства» (ст. 10) [8].

Проблему насильства досліджують вчені як вітчизняні, так і зарубіжні. Вітчизняні дослідження спираються здебільшого на зарубіжний досвід. [12, 17].

Єдиного розгорнутого визначення цього явища на теперішній час не існує, використовуються переважно західні терміни, немає україномовного трактування та відсутня однастайність у розумінні сутності булінгу як соціально-психологічного феномену.

Термін «булінг» запропонував англійський журналіст **Е. Адамс** на початку 90-х років ХХ століття. Тоді ж з'явилася і його конкретизація «шкільний булінг». Булінг (bullying, від англ. bully – хуліган, забіяка, задира, грубіян) означає систематичне, навмисне цькування інших з одержанням моральної або фізичної вигоди [10].

Згідно з дослідженнями Всесвітньої організації охорони здоров'я Україна посідає четверте місце в Європі після Росії, Албанії та Білорусії за рівнем насильства підлітків до їхніх однолітків. *95% педагогів підтверджують наявність проблеми насильства серед дітей.* Приблизно третина дітей зазначила, що не тільки регулярно зазнає насильства, а й не отримує адекватної допомоги в такій ситуації [10].

Експерти Українського інституту дослідження екстремізму зазначають, що *насилля в дитячому віці як спосіб вирішення проблеми переростає у сприйняття його за норму в дорослому житті.* При цьому зосереджено увагу на результатах дослідження UNICEF, відповідно до якого кожна четверта дитина (**24%**) зазнала булінгу з боку однокласників протягом останніх трьох місяців; **67%** пережили прояви такого насильства; **48%** дітей ніколи не розповідали про випадки насилля в школі; **25%** – говорили про це не з дорослими, а з другом, братом чи сестрою. З тих, хто мовчать, – **40%** соромляться про це говорити, а **22%** заявили, що це нормальне явище. Наголошено, що булінг формує у постраждалих комплекс неповноцінності та зумовлює самоізоляцію від суспільства. За обставин шкільного насильства в дітей немає внутрішньої спроможності змінювати ні колектив, ні його цінності, ні суспільство в цілому [10]. Отже, ставиться під загрозу плекання української ідентичності та впровадження в житті реформи «Нова українська школа».

Психологічне насильство є «ядром» насильства, його вихідною формою, на основі якої виникає фізичне насильство, стверджує доктор психологічних наук, професор А. Б. Орлова. Автори дослідження дійшли висновку, що шкільна політика, толерантне

або нейтральне ставлення адміністрації школи, учителів до прояву агресивних, насильницьких, ворожих дій з боку учнів та поведінка самих учителів формує загальну атмосферу не тільки учнівського класу, але й усієї школи, визначає внутрішнє життя, тобто соціально-психологічний клімат. Використання фізичної форми булінгу більш характерне для учнів молодших класів, а психологічних – для учнів старших класів. [10].

За результатами анонімного опитування співробітниками Одеського національного медичного університету встановлено, що існують вікові та статеві особливості у формах і проявах шкільного булінгу і соціальному ставленні до проблеми. У дівчаток превалюють плітки, образи та загрози. Для шкільного насильства у хлопчиків характерні такі форми: бійки, образи і загрози. Також зазначено, що для осіб чоловічої статі характерний переважно фізичний булінг, який значно знижується в учнів 10–11 класів. Психологічний булінг найбільш часто притаманний особам жіночої статі та не має статистичного зниження у старшому шкільному віці (10–11 клас). Викликає занепокоєння збільшення випадків фізичного булінгу у дівчаток старших класів. Потрапляння в роль жертви є причиною низького статусу в групі, проблем у навчанні та поведінці. У таких дітей високий ризик розвитку нервово-психічних і поведінкових розладів. У деяких випадках знуцання мають ситуативний характер, але іноді систематичне цькування з боку однокласників призводить до фатального результату. У підлітків шкільне насильство викликає порушення розвитку ідентичності. Тривалий стрес породжує відчуття безнадійності й безпорадності, що, своєю чергою, є сприятливим ґрунтом для виникнення думок про суїцид. Чим менший вік дитини, тим складніше вона переживає насилля, адже її пристосувальні механізми є надто незрілими. За будь-яких умов дитина намагається адаптуватися до жорстокого поводження, хоч би й ціною відхилення від норми психофізичного розвитку. Близько 68 респондентів на питання анкети зазначили, щоб припинити дії з боку кривдників, батькам потрібно більше приділяти уваги своїм дітям. [10].

Дослідження 1655 південнокорейських учнів – семи-восьми-класників показало, що у 28% школярів, які в початковій школі часто мали досвід віктимізації, через 10-15 років потому виявляли психіатричні проблеми. У дітей, які були винятково буллї (переслідувачі), проявилися риси антисоціальної особистості, наркозалежності, депресивності та тривожності. Дорослі, котрі були

колишніми жертвами булінгу, мають значно вищий рівень депресії і більш низький рівень самооцінки, у них більше проблем із соціальною ізоляцією, соціальною тривожністю, самотністю, занепокоєнням і навіть антисоціальною поведінкою. Також може бути проблема міжособистісних відносин молодшої людини в майбутньому житті. Найближчою перспективою до розвитку цієї проблеми є подальше навчання у вищій школі [10].

Тому маємо всі підстави наголосити, що найнебезпечніші в цьому явищі саме **наслідки**. Причому наслідки і для жертв булінгу, і для буллі, і для спостерігачів. а саме:

1. *Діти, які стають переслідувачами*, більше, ніж їхні однолітки схильні до участі в бійках, до крадіжок, уживання алкоголю і куріння, у них низькі оцінки зі шкільних предметів, вони також можуть носити зброю.

2. *Діти, які лише спостерігають знущання*, також, як і самі жертви, можуть почуватися в небезпеці. У них іноді спостерігається страх, нездатність діяти, почуття провини за бездіяння, а також може виникати бажання приєднатися до процесу, особливо якщо в них немає стійкого ставлення до ситуації.

3. *У дітей, які стають об'єктами булінгу*, відзначають 7 груп симптом (за Х. Лейманном) [10].

Ефективними заходами з попередження явища булінгу учні вважають: бесіди класного керівника з учнями – **37%**; залучення шкільного психолога – **26%**; залучення працівників правоохоронних органів – **32%**; заходи із залученням фахівців громадських організацій – **5%** [17].

На профілактичну роботу з попередження булінгу звертається багато уваги за кордоном. Однією з найбільш відомих антибулінгових програм є програма **Д. Олвеуса** (Olweus Bullying Prevention Program, ОБРР), що містить комплекс інформативно-консультативних, діагностичних, корекційних та організаційних дій, якими охоплюються всі учасники навчального процесу в школі. Вона успішно застосовувалась у Норвегії, де їй з 2001 р. надано статус пріоритетної загальнонаціональної програми. Практика довела: при використанні цієї програми можна знизити кількість жертв і число переслідувачів на 30-50%, а крім того -соціальна та громадянська компетентності. Усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, в сім'ї, на роботі. Уміння працювати з іншими на результат, попереджати і вирішу-

вати конфлікти, досягати компромісів. Повага до закону, дотримання прав людини і підтримка соціокультурного різноманіття; здорове життя. Здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя [13].

Міністерством освіти і науки України та міжфракційним депутатським об'єднанням «За духовність, моральність та здоров'я України» для запобігання булінгу було впроваджено проект «Безпечна школа». Було проведено інформаційну кампанію щодо запобігання цькуванню дітей як з боку однолітків, так і з боку дорослих, а також організовані тренінги для шкільних психологів і вчителів. На протидію дискримінації в освітньому середовищі в межах Нової української школи створено онлайн-курс «Недискримінаційний підхід в навчанні», який доступний на платформі EdEra. Курс поділений на 9 модулів, які можна пройти безкоштовно у будь-який зручний час за посиланням: <https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EdEra-Studena+Inc+1/about>. Пройшовши курс, слухачі дізнаються, як протидіяти цькуванню у школі, створити комфортне освітнє середовище та навчити дітей толерантності [10]. Необхідно, щоб цей онлайн-курс пройшли всі вчителі, керівники навчальних закладів, управлінці, батьки, а також ті, хто хоче більше дізнатися про недискримінаційне викладання.

Для того, щоб одні школи не були слабшими, а інші сильнішими (і, відповідно, не виникало нерівності при підготовці учнів до вступу до закладів вищої освіти), у Кореї час від часу здійснюється «ротація» педагога – його переводять з однієї школи в іншу. Жоден корейський учитель не викладає в одному класі більше ніж рік. Це робиться для уникнення нерівності серед учнів (вважається, що «слабкий» учень із зміною вчителя отримує шанс проявити себе). Щороку з учнів однієї паралелі формують нові класи. На думку корейських освітян, це зменшує ризик конфліктів і булінгу, сприяє розвитку навичок спілкування [9].

У Кореї подією національного значення є іспит «сунин» (аналог нашого ЗНО). У режимі підвищеної готовності працює поліція, у спеціальному режимі – громадський транспорт, на великих і середніх підприємствах «зсувається» початок робочого дня для того, аби школярі змогли вчасно дістатися до екзаменаційних пунктів, облаштованих на базі шкіл. Іспит триває вісім годин – і на цей час інструктори навіть перевзуваються у кросівки, щоб не відволікати учасників цоканням підборів. Усі розуміють, що цей

іспит – надзвичайно важливий, адже від нього залежить, чи вступить абітурієнт до престижного університету. Сон Хе Джін, викладач суспільствознавства, на національний педагогічний конкурс представила урок «Чому важливо дотримуватись закону», про який також розповіла у Києві. Мета уроку – визначити, наскільки пов'язані життя і закон, та навчити учня, що дотримання закону – це виявлення любові до своєї країни [9].

До теми щастя у Кореї також ставляться досить серйозно: наприклад, у Сеульському національному університеті є центр дослідження щастя. За словами Сон Хе Джін, учень щасливий, якщо щасливий учитель. Вона порадила всім людям, які займаються викладацькою роботою, передусім піклуватися про своє щастя і багато посміхатися. Тоді й учні слідуватимуть за вами, а викладання стане найкращою і найщасливішою справою [9].

З цього приводу слушним буде нагадування В. Кременя про те, що будь-який прогрес ґрунтується на досвіді його учасників в усі часи, усіх поколінь. Кращий досвід важливий сьогодні, бо людство перебуває в такому динамічному, часто суперечливому розвитку, який ставить нові вимоги до життя, а значить – до освіти. «Ми повинні змінювати освіту таким чином, щоб підготувати дитину до життя в XXI столітті, щоб ця дитина в дорослому житті максимально себе реалізувала. Сьогодні перед освітою стоять нові завдання, бо надзвичайно важливо навчити дитину застосовувати здобуті знання в побуті, професійній діяльності. На жаль, засвоєння знань не завжди відбувається творчо, про що свідчать міжнародні предметні олімпіади. Людина має постійно навчатися. Щоб цього досягти, потрібно ще багато змінити в методичній роботі, відпрацювати зацікавленість дитини в навчанні, потрібен дитиноцентризм як система навчання і виховання відповідно до здібностей дитини», – наголошує В. Кремень [9, 11].

В. Кремень, голова Ради проекту «Педагоги-новатори в Україні», наголосив на тому, що ті зусилля, які ми втілюємо в проекті «Педагоги-новатори в Україні», відкривають широкому загалу блискучий педагогічний досвід. Керівник та ініціатор проекту «Педагоги-новатори в Україні» О. Виговська звернула увагу на те, що від моменту свого започаткування має на меті сприяти розвитку українського суспільства через освіту, тому постійно відстежуються тенденції світового розвитку систем освіти та відшуковуються саме ті заклади, які реалізують випереджальну освітянську політику щодо зміцнення

держави, її економічної могутності, а в цілому – конкурентоздатності. Враховуючи загальні тенденції, які є однаковими як для України, так і Євросоюзу щодо зниження інтересу до технічних спеціальностей, наявної диспропорції між кількістю випускників ВНЗ, які здобувають освіту з соціології, економіки, комерції, права, культури – таких 69%, та тими, хто здобуває її з математики та інформатики – 2,6%, стає зрозумілим, що українська освіта не працює на економіку країни, її могутність, тож у такий спосіб створює проблему для її інноваційного розвитку. Безумовно, зазначене не на користь державі. Проект, який поставив за мету сприяння розвитку країни через освіту, мав знайти освітні осередки, керівників, учителів, щоб довести на реальному досвіді, що українська освіта може успішно працювати як на економіку країни, так і на кожного учня, що має стати розвиненою, конкурентоздатною людиною сучасного глобалізованого світу, що таке можливо[18].

З-поміж середніх навчальних закладів країни, учні яких мають ґрунтовні знання з англійської, вирізняється неабиякими результатами київський ліцей «Інтелект», директор якого С. Романовський у 2016 р., року англійської мови в Україні, став шістнадцятим автором-героєм Всеукраїнського проекту «Педагогіноватори в Україні». Надзвичайно важливо, що директор ліцею, за умов наявного курсу офіційної освітянської політики, за якої українські чиновники не бачили тоді, не бачать і сьогодні покращення фізикою та математикою передових позицій в освіті, наслідком чого стало зменшення вдвічі уроків фізики, бо з навчальних планів «виштовхали» фізику під гаслом «гуманізації освіти», зміг захистити власну позицію та перешкодити такій руйнації української освіти. Ліцей свідомо став на заваді цьому та своїм прикладом доводить, що можна сприяти через освіту економіці держави. Ліцей – експериментальний навчальний заклад всеукраїнського рівня з теми «Створення моделі інноваційного навчально-виховного об'єднання «Середня школа – вища технічна школа» як шлях до європейських стандартів освіти» на базі ліцею «Інтелект» та НТУУ-КПІ [18].

У цьому ліцеї створено комплексний англomовний цикл, де 11 предметів викладаються англійською мовою кваліфікованими викладачами за авторськими програмами та авторськими навчальними посібниками й методичними розробками. На кафедрі англійської мови працює 15 викладачів, які спеціалізуються на певних предметах, що сприяє вдосконаленню викладання. З учнями одного

класу працюють різні викладачі – 3-5 фахівців англійської мови. Учні I–VI класів навчаються за підручниками видавництва Cambridge, а з VII класу вони використовують власні навчальні посібники, у яких подання матеріалу є тематизованим. Досвід використання інтерактивних технологій у навчанні граматики викладачами ліцею узагальнено і затверджено Інститутом післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка в 2014 році. У 2013 році Cambridge підписав меморандум про співпрацю з сімома школами Києва, й «Інтелект» був одним із перших. Протягом трьох років київський ліцей «Інтелект» був центром із підготовки до складання кембриджських екзаменів, і за три роки 96 учнів склали міжнародні іспити з англійської мови та отримали сертифікати рівня B2 [18].

Під час презентації Л. Шундик, вчитель вищої категорії, вчитель-методист, завідувач кафедри англійської мови ліцею «Інтелект», зазначила, що в Україні лише 7% людей вільно спілкуються англійською мовою. Наш навчальний заклад – запит суспільства на компетентного, високоосвіченого учня, який готовий до самореалізації. [11]. Зазначені новації в ліцеї: у VII–X класах ліцеїсти вивчають країнознавство, у VII, VIII – українознавство англійською мовою, у IX – країнознавство Великої Британії, у X – країнознавство світу. Ці спецкурси ознайомлюють учнів з географією, культурою, державним устроєм України та інших країн світу. У V, VIII, IX класах викладається англійська література, у X, XI – американська література. Культурологічний курс релігієзнавства для учнів X класу ознайомлює з п'ятьма основними світовими релігіями [18].

В. Удовиченко, учитель вищої категорії, зазначає, що система навчання у вигляді навчальних модулів, а саме SETM-освіта (Science, Engineering, Technology Modulez – природознавчі предмети, інженерія та технологічні модулі) існує в ліцеї «Інтелект» з 2012 року і починається з молодшої школи. Оскільки «Інтелект» – ліцей з поглибленим вивченням англійської мови, предметів фізико-математичного та природничого циклу, тому виникає необхідність раннього системного ознайомлення учнів з науками про природу через вивчення англійської мови. Слід зазначити, що вивчення низки шкільних предметів в ліцеї здійснюється за допомогою англійської мови під гаслом «Використовувати мову, щоб дізнатись про предмет, навчаючись використовувати мову» (CLIL – Content Language Integrated Learning) [18].

Засвоєння знань учнями в ліцеї «Інтелект» відбувається творчо, про що свідчать складання 196 учнями міжнародних іспитів з англійської мови та отримання сертифікатів рівня В 2. Професійний кадровий склад навчально-виховного процесу в ліцеї «Інтелект» та запровадження наступності чотирьох рівнів підготовки забезпечили високий рівень підготовки учнів. Якість підготовки випускників ліцею за рейтингом ТОП-10 Найкращих навчальних закладів України за середнім балом ЗНО –2017 за всіма предметами (брало участь більше ніж 5 учнів) – 187,5 (1 місце) [16].

Висновок. Тож можна констатувати, що чим вищий рівень освіти, тим більше ціленаправлена зайнятість учнів зі здобуття знань, що стосуються їх професійної діяльності. В ліцеї досягнуто зацікавленість дитини в навчанні, в ньому панує дитиноцентризм. Учні набувають необхідну кількість компетентностей, потрібних для життя. Випускники цього ліцею на 100% відповідають запитам суспільства на здорового, компетентного, високоосвіченого учня, який готовий до самореалізації. У закладі створено таке навчальне середовище, де немає місця булінгу. *Для того, щоб забезпечити успішне реформування середньої школи в Україні, необхідно покласти за основу передовий досвід наших педагогів-новаторів.*

References:

1. Конституція України [Електронний ресурс] : прийнята на п'ятій сесії Верхов. Ради України 29 черв. 1996 р. : [редакція від 21.02.2019 р.] // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2019. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 15.04.2019). – Назва з екрана.
2. Концепція розвитку педагогічної освіти [Електронний ресурс] : затв. наказом М-ва освіти і науки України від 16.07.2018 р. № 776 // Міністерство освіти і науки України : [офіц. сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2018. – 25 с. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5b7/bb2/dcc/5b7bb2dcc424a809787929.pdf> (дата звернення: 15.04.2019). – Назва з екрана.
3. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс] : затв. указом Президента України від 17 квіт. 2002 р. № 347/2002 // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2002. – Режим доступу: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002> (дата звернення: 10.04.2019). – Назва з екрана.
4. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс] : затв. указом Президента України від 25 черв. 2013 р. № 344/2013 // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані.

- Київ, 2013. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення: 15.04.19). – Назва з екрана.
5. Про загальну середню освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 13 трав. 1999 р. № 651-XIV : [редакція від 13.10.2018 р.] // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2017. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/651-14> (дата звернення: 15.04.19). – Назва з екрана.
6. Про запобігання та протидію домашньому насильству [Електронний ресурс] : Закон України від 07 груд. 2017 р. № 2229-VIII // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2017. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 01.07.18). – Назва з екрана.
7. Про освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII : [редакція від 19.01.2019 р.] // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2017. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 15.04.19). – Назва з екрана.
8. Про охорону дитинства [Електронний ресурс] : Закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-III : [станом на 27.03.2018 р.] // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2018. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення: 01.07.18). – Назва з екрана.
9. Годецька Т. І. Закон України «Про освіту»: теорія і практика імплементації в освітянську діяльність [Електронний ресурс] : (аналіт. огляд) / Годецька Т. І. // Інноваційний розвиток освіти в Україні й зарубіжжі в умовах євроінтеграційних та глобалізаційних процесів: огляд. вид. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [авт.-упоряд.: Селецький А. В., Кравченко С. М., Агалець І. О. та ін. ; наук. ред. А. В. Селецький]. – Текст. дані. – Київ, 2019. – С. 29–49. – До 20-річчя Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. – Режим доступу: http://dnbp.gov.ua/wp-content/uploads/2019/06/overview_edition_2019.pdf. (дата звернення: 03.11.19) – Назва з екрана.
10. Годецька Т. Нова українська школа на шляху вирішення проблеми булінгу / Т. Годецька // Директор школи, ліцею, гімназії. – № 3. – 2018. – С. 69–77.
11. Годецька Т. І. Спілкування іноземними мовами – компетентність крізь приму досвіду педагогів-новаторів / Тетяна Годецька // Директор шк., ліцею, гімназії. – 2017. – № 3/4. – С. 205–209.
12. Кормило О. Явище булінгу в освітньому просторі / О. Кормило // Проблеми гуманітарних наук : Психологія : зб. наук. пр. ДДПУ / Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. І. Франка. – Дрогобич, 2015. – Вип. 37. – С. 174–187. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgn_ps_2015_37_17/ (дата звернення: 27.06.2018). – Назва з екрана.
13. Нова українська школа [Електронний ресурс]: концепт. засади реформування серед. шк. : ухвалено Рішенням Колегії МОН України від 27.10.2016 р. / МОН

- України // Міністерство освіти і науки України : [офіц. портал]. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczya.pdf> (дата звернення: 20.03.17). – Назва з екрана.
14. «Нова школа. Простір освітніх можливостей». Управлінські та вчительські пріоритети: три міністри про головне / уклад. Ольга Виговська // Директор шк., ліцею, гімназії. – 2016. – № 4/5/6. – С. 6–19.
 15. Практичний аспект реалізації концепції Нової української школи [Електронний ресурс] : (аналіт. огляд) / упоряд. Годєцька Т. І. // Аналітичний вісник у сфері освіти і науки / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Текст. дані. – Київ, 2019. – Вип. 9. – С. 3–25. – До 20-річчя Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. – Режим доступу: <http://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=аналітичний-вісник-у-сфері-освіти-й-на>. (дата звернення: 03.11.19) – Назва з екрана.
 16. Романовський С. Чотири рівні підготовки в ліцеї «Інтелект»: дослідно-експериментальна інноваційна модель / Сергій Романовський // Директор шк., ліцею, гімназії. – 2017. – № 3/4. – С. 17–28.
 17. Стремєцька В. О. Булінг у підліткових шкільних колективах / Стремєцька Вікторія Олександрівна, Алексеєнко Ганна Олександрівна // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія: Педагогіка. Соціальна робота / Ужгород. нац. ун-т. – Ужгород, 2014. – Вип. 31. – С. 177–179. – Бібліогр.: 11 назв.
 18. Українська школа: якісна освіта та європейські стандарти : реф.-аналіт. огляд інформ. і презентаційних матеріалів інновац. досвіду шістнадцятого героя проекту, Сергія Васильовича Романовського, автора-героя 11-ї сторінки Всеукр. проекту НАПН України й журн. «Педагоги-новатори в Україні» / уклад. Ольга Виговська // Директор шк., ліцею, гімназії. – 2016. – № 1/2/3. – С. 112–151.

Transliteration of References:

1. Verkhovna Rada Ukrainy (2019). Konstytutsiia Ukrainy : pryiniata na piatyi sesii Verkhov. Rady Ukrainy 29 cherv. 1996 r. : [redaktsiia vid 21.02.2019 r.]. Zakonodavstvo Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
2. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy (2018). Kontseptsiiia rozvytku pedahohichnoi osvity : zatv. nakazom M-va osvity i nauky Ukrainy vid 16.07.2018 r. № 776. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5b7/bb2/dcc/5b7bb2dcc424a809787929.pdf> [in Ukrainian].
3. Verkhovna Rada Ukrainy (2002). Natsionalna doktryna rozvytku osvity : zatv. ukazom Prezydenta Ukrainy vid 17 kvit. 2002 r. № 347/2002. Zakonodavstvo Ukrainy. Retrieved from <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002> [in Ukrainian].

4. Verkhovna Rada Ukrainy (2013). Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku : zatv. ukazom Prezydenta Ukrainy vid 25 cherv. 2013 r. № 344/2013 Zakonodavstvo Ukrainy. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> [in Ukrainian].
5. Verkhovna Rada Ukrainy (2018). Pro zahalnu seredniu osvitu : Zakon Ukrainy vid 13 trav. 1999 r. № 651-XIV : [redaktsiia vid 13.10.2018 r.]. Zakonodavstvo Ukrainy. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/651-14> [in Ukrainian].
6. Verkhovna Rada Ukrainy (2017). Pro zapobihannia ta protydyiu domashnomu nasylstvu : Zakon Ukrainy vid 07 hrud. 2017 r. № 2229-VIII. Zakonodavstvo Ukrainy. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> [in Ukrainian].
7. Verkhovna Rada Ukrainy (2019). Pro osvitu : Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 r. № 2145-VIII : [redaktsiia vid 19.01.2019 r.]. Zakonodavstvo Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].
8. Verkhovna Rada Ukrainy (2018). Pro okhoronu dytynstva : Zakon Ukrainy vid 26 kvit. 2001 r. № 2402-III : [stanom na 27.03.2018 r.]. Zakonodavstvo Ukrainy. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> [in Ukrainian].
9. Godetska, T. I. (2019). Zakon Ukrainy «Pro osvitu»: teoriia i praktyka implementatsii v osvitiiansku diialnist : (analit. ohliad). In Innovatsiinyi rozvytok osvity v Ukraini y zarubizhzhii v umovakh yevrointehratsiinykh ta hlobalizatsiinykh protsesiv : ohliad. vyd. 29–49. Retrieved from http://dnpgov.ua/wp-content/uploads/2019/06/overview_edition_2019.pdf [in Ukrainian].
10. Godetska, T. (2018). Nova ukrainska shkola na shliakhu vyrishennia problemy bulinhu. Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii, 3, 69–77 [in Ukrainian].
11. Godetska, T. I. (2017). Spilkuvannia inozemnymy movamy – kompetentnist kriz prymu dosvidu pedahohiv-novatoriv. Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii, 3/4, 205–209 [in Ukrainian].
12. Kormylo, O. (2015). Yavyshche bulinhu v osvitnomu prostori. Problemy humanitarnykh nauk : Psykholohiia, 37, 174–187. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgn_ps_2015_37_17/ [in Ukrainian].
13. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy (2016). Nova ukrainska shkola [Elektronnyi resurs] : kontsept. zasady reformuvannia sered. shk. : ukhvaleno Rishenniam Kolehii MON Ukrainy vid 27.10.2016 r. Retrieved from <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczya.pdf> [in Ukrainian].
14. Vyhovska, O. (Comp.). (2016). «Nova shkola. Prostir osvitnikh mozhlyvostei». Upravlinski ta vchytelski priorytety: try ministry pro holovne. Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii, 4/5/6, 6–19 [in Ukrainian].
15. Godetska, T. I. (Comp.). (2019). Praktychnyi aspekt realizatsii kontseptsii Novoi ukrainskoi shkoly : (analit. ohliad). Analitychnyi visnyk u sferi osvity i nauky, 9, 3–25. Retrieved from <http://dnpgov.ua/ua/?ourpublications=analitichnyi-visnyk-u-sferi-osvity-y-na> [in Ukrainian].

16. Romanovskyi S. (2017). Chotyry rivni pidhotovky v litsei «Intelekt»: doslidno-eksperymentalna innovatsiina model. Dyrektor shk., litseiu, himnazii, 3/4, 17–28 [in Ukrainian].
17. Stremetska, V. O. & Alieksieienko H. O. (2014). Bulinh u pidlitkovykh shkilnykh kolektyvakh. Nauk. visn. Uzhhorod. nats. un-tu. Seriia: Pedahohika. Sotsialna robota, 3, 177–179 [in Ukrainian].
18. Vyhovska, O. (Comp.). (2016). Ukrainska shkola: yakisna osvita ta yevropeiski standarty : ref.-analit. ohliad inform. i prezentatsiinykh materialiv innovats. dosvidu shistnadtsiatoho heroia proektu, Serhiia Vasylovycha Romanovskoho, avtora-heroia 11-yi storinky Vseukr. proektu NAPN Ukrainy y zhurn. «Pedahohy-novatory v Ukraini». Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii, 1/2/3, 111–151 [in Ukrainian].

The Author

Godetska Tatiana
*Researcher of the Scientific Department
 Abstract and Analytical Information
 in the Field of Education,
 DNPB of Ukraine by V.O. Sukhomlinsky,
 Kyiv, Ukraine
 E-mail: godtaniv@gmail.com*

Abstracts

ГОДЕЦЬКА ТЕТЯНА. Пріоритетність новаторського досвіду в становленні здорового суспільства. У статті представлено унікальний новаторський освітній досвід Кореї та педагогів-новаторів України, застосування якого унеможливує існування булінгу. До прикладу представлено досвід директора ліцею «Інтелект» С. Романовського, який є одним з учасників проєкту «Педагоги-новатори в Україні». Суть цього досвіду полягає у втіленні в життя ідеї плекання інженерів нової доби. Умови, що створюються в ліцеї, сприяють всебічному розвитку здорової, молоді особистості, вільної і конкурентоздатної.

Ключові слова: Нова українська школа, проєкт «Педагоги-новатори в Україні», основні компетентності Нової української школи, булінг, жорстокість, насильство, агресія, антибулінгові програми.

ГОДЕЦКАЯ ТАТЬЯНА. Приоритетность новаторского опыта в становлении здорового общества. В статье представлен уни-

кальный новаторский опыт Кореи и педагогов-новаторов Украины, применение которого исключает существование буллинга. В качестве примера представлен опыт директора лицея «Интеллект» С. Романовского, который является одним из участников проекта «Педагоги-новаторы в Украине». Суть этого опыта состоит в воплощении в жизнь идеи воспитания инженеров новой эпохи. Условия, создаваемые в лицее, способствуют всестороннему развитию здоровой, молодой личности, свободной и конкурентоспособной.

Ключевые слова: Новая украинская школа, проект «Педагоги-новаторы в Украине», основные компетентности Новой украинской школы, буллинг, жестокость, насилие, агрессия, антибуллинговые программы.

GODETSKA TETIANA. The priority of innovative experience in building a healthy society. *The article represents a unique innovative experience of Korean teachers and of Ukrainian innovative teachers. This implementation by anyone makes the existence of bullying impossible. In the article was presented as an example the experience of participant S. Romanovsky of the project 'Innovators-teachers in Ukraine' who is the director of the Lyceum 'Intellect'. The essence of his experience is to bring the idea of the development of the engineers of the new era to life. The conditions which were created in the lyceum contribute to the comprehensive development of a healthy, young, free and competitive personality.*

Keywords: New Ukrainian school, project 'Innovators-teachers in Ukraine', main competencies of the New Ukrainian School, bullying, cruelty, violence, aggression, anti-bullying programs.

HODECKA TETIANA. Priorytetowość nowatorskiego doświadczenia w rozwoju zdrowego społeczeństwa. *W artykule przedstawiono unikalne nowatorskie doświadczenie edukacyjne Korei i nauczycieli-innowatorów Ukrainy, stosowanie którego uniemożliwia istnienie bullyingu. Przykładem jest doświadczenie dyrektora Liceum „Intellect” S. Romanowskiego, który jest jednym z uczestników projektu „Nauczyciele-innowatorzy w Ukrainie”. Istotą tego doświadczenia jest urzeczywistnienie idei wspierania inżynierów nowej ery. Warunki tworzone w liceum przyczyniają się do wszechstronnego rozwoju zdrowej, młodej osobowości, wolnej i konkurencyjnej.*

Słowa kluczowe: Nowa szkoła ukraińska, projekt „Nauczyciele-innowatorzy w Ukrainie”, podstawowe kompetencje Nowej szkoły ukraińskiej, bullying, okrucieństwo, przemoc, agresja, programy przeciwdziałania bullyingowi.

Олександр ЖАДАН,
Марія УШАКОВА

Підвищення якості професійного навчання на державній службі

Постановка проблеми. Наразі система навчання та розвитку державних службовців в Україні переживає низку важливих трансформацій - як з точки зору правил і стимулів, так і з точки зору інституційної розбудови. Ці трансформації покликані створити стимули для державних службовців до подальшого професійного розвитку, та надати їм доступ до високоякісних програм, що задовольняють ці потреби. Компетентність державних службовців безпосередньо впливає на якість публічної політики. Оновлення кадрового складу на державній службі не може відбуватися окремо від вдосконалення професійного навчання, змістовне наповнення якого відповідатиме суспільним потребам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи актуальність проблеми, останніми роками питання модернізації навчання державних службовців привертає більшої уваги з боку науковців. Відтак, серед науковців, які в своїх дослідженнях проводили

аналіз різних аспектів підвищення трудового потенціалу систему публічного управління варто відзначити Мельник Я., Трегубенко Г., Таргоній А.

Серед викликів, що безпосередньо впливають на професіоналізм чиновників неодноразово зазначалась застаріла система навчання кадрів, яка не відповідає сучасним управлінським практикам. Частково це обумовлено монополізацією сфери надання освітніх послуг в галузі державного управління стосуються. Міжнародний досвід професійної підготовки урядовців досліджували в своїх роботах такі вчені як Соколова Т., Супрун В., Гошовська В., Діденко Н.

Реформування системи професійного навчання, в тому числі створення системи безперервного підвищення професійної компетентності державних службовців в контексті інституційно-організаційного забезпечення реалізації реформи та оновлення вітчизняного законодавства в цій царині звернули увагу Кізілов Ю., Пуліна Т., Ткачук О., Гончарук Н., Прудіус Л., Міщенко К., Лазоренко Л. та ін.. Недоліки функціонування наявної системи професійного навчання на державній службовців висвітлили в своїх роботах Мельников О. та роботах Орлів М., де відзначили фрагментарність систем підготовки та підвищення кваліфікації, зокрема, через відсутність стратегії їх розвитку та належного оцінювання.

Мета статті. Аналіз вітчизняної практики регулювання деяких аспектів системи навчання на державній службі (зокрема, фінансування та визначення потреб у навчанні), що обумовлюють підвищення кадрового потенціалу та професійної компетентності посадових осіб в державних установах. Поряд з цим професійне навчання та підвищення кваліфікації державних службовців мають бути практично спрямованим на вирішення загальносуспільних потреб, що може бути на основі інституційного та організаційного забезпечення середовища публічного управління.

Виклад основного матеріалу. Реформа системи професійного навчання для державних службовців є невід'ємною частиною реформи державного управління. У 2015 р. в Україні було прийнято новий Закон "Про державну службу", який заклав підвалини для створення професійної, політично-нейтральної та побудованої на розвитку компетенцій державної служби [1]. Ще за рік було схвалено Стратегію реформи державного управління, що окреслює дорожню карту впровадження реформи, відповідно до ухваленого Закону, а також спрямована на розбудову інших компонентів

державного управління, як-то управління розробленням політик, підзвітність, ефективна організація процесів, у тому числі через впровадження електронного урядування, а також забезпечення чітких адміністративних процедур та якості публічних послуг [2]. До кінця 2018 р. було проведено середньостроковий перегляд Стратегії, яка враховуватиме оцінку стану державного управління в Україні, проведеною програмою SIGMA. Оновлена Стратегія почала діяти з 2019 р. [3].

Спроможність ефективно управляти складними, багаторівневими процесами, такими як реформа державного управління, є ключовою для ефективного впровадження реформ. Тому створення ефективної системи навчання державних службовців має бути не наслідком, а передумовою цієї реформи, адже саме система навчання може посилити державну службу через формування лідерських навичок, спроможність ефективно управляти змінами та надання важливих технічних навичок персоналу в усій системі державного управління.

Наразі в Україні не існує системи виявлення та визначення навчальних потреб державних службовців. Існуюча пропозиція навчальних програм ґрунтується на традиційних підходах до визначення навчальних тематик, що оновлюються ситуативно шляхом додавання курсів з різних тем. Окрім цього, різноманітні тренінги надаються проектами, що фінансуються партнерами України. Фактично, в існуючій системі перелік та зміст навчальних програм відбувається «згори донизу», і визначається, здебільшого, постачальниками навчальних послуг (принаймні в частині навчання, яке здійснюється централізовано).

Чинна послідовність визначення потреб у навчанні для державних службовців виглядає наступним чином:

1. Центральні органи виконавчої влади (ЦОВВ) надсилають запити щодо підготовки та підвищення кваліфікації своїх співробітників на Національній академії державного управління (НАДУ) та Національного агентства України з питань державної служби (НАДС) відповідно;
2. НАДУ та НАДС зводять пропозиції, та до 15 липня надсилають їх у МЕРТ;
3. Міністерство економічного розвитку та торгівлі України (МЕРТ) зводить всі пропозиції щодо навчання та підвищення кваліфікації у проект державного замовлення та надсилає його Міністерству фінансів;

4. Міністерство фінансів формує проект Закону про державний бюджет;
5. Після ухвалення Закону про державний бюджет, Мінфін доводить обсяги державного замовлення до замовників.

Таким чином, аналіз щодо того, які знання та навички необхідні державним службовцям, не відбувається на жодному з етапів. Причому запити від ЦОВВів містять інформацію щодо кількості співробітників, яких пропонується навчати (підвищувати кваліфікацію), але не містять інформації про напрямки навчання та підвищення кваліфікації чи аргументації щодо цього.

У 2018 р. Уряд України вперше запровадив процедуру щорічного оцінювання державних службовців, одним з результатів якої має стати підготовка індивідуальних планів розвитку для кожного державного службовця, які включатимуть, серед іншого, визначення відповідних навчальних потреб [4]. Оцінювання проводиться профільними керівниками спільно зі службою управління персоналом державного органу. НАДС також підготував проект постанови щодо системи професійного навчання для державних службовців, яка має створити елемент зв'язку між щорічним оцінюванням та визначенням навчальних потреб у системі державної служби. Постанова ще офіційно не затверджена, відповідні нормативні акти ще потребують розроблення.

Водночас, на сьогодні ще немає єдиного стандарту або цілісного бачення ані на рівні Уряду, ані на рівні окремого центрального органу виконавчої влади щодо того, якими мають бути «взірцеві» навички та компетентності державних службовців на кожній посаді чи в групі подібних посад.

У рамках чинної реформи системи навчання державних службовців (та реформи державної служби загалом) запровадження рамки компетенцій для державних службовців розглядається як один із кроків для забезпечення системного підходу до визначення навчальних потреб. Цей крок дозволить порівнювати наявні компетентності державних службовців із бажаним рівнем компетентностей для кожного з рівнів посад, що можна буде здійснювати, наприклад, протягом щорічного оцінювання.

У 2017 р. в рамках реформування державного управління Уряд запровадив рамку компетенцій для всіх новостворених посад фахівців з питань реформ (ФПР) [5]: конкурсний відбір на ці посади проводився у 2017-2018 рр., а місія фахівців - просувати реформи

в галузях, демонструючи нові ставлення, здатності та навички, особливо у сфері формування політики. Хоча, з урахуванням стислого часового проміжку, кількість набраних фахівців з питань реформ є великою (близько 700 фахівців призначено в 13 органах менш ніж за два роки), вони ще й досі становлять лиш невелику частку серед усіх державних службовців. Й подібної рамки компетенцій для всіх інших, окрім ФПР, посад немає; відповідно, немає й системного, загального для всього Уряду, підходу до визначення потреб у навчанні.

Запровадження рамки компетенцій є складним завданням, яке потребує часу. Воно передбачає не лише розроблення, власне, набору компетенцій для різних категорій посад державної служби, але й забезпечення того, що цей набір є зрозумілим для широкого загалу державних службовців; що він використовується і керівниками, і державними службовцями; та що запроваджено процедуру оцінювання не лише результатів діяльності державних службовців, але й рівня розвитку їхніх компетенцій.

Зважаючи на це, доцільно було б поетапно запроваджувати всі елементи процедури аналізу навчальних потреб, зосередившись на кроках, які можна впровадити вже сьогодні, та одночасно розбудовуючи системний та комплексний підхід.

Відсутність процедури визначення навчальних потреб ускладнюється неефективністю системи надання навчальних послуг для державних службовців. Наразі зміст та формат навчальних програм для державних службовців визначають не замовники таких послуг, а їх провайдери, у той час як координація, контроль якості та систематизація інформації про те, хто і чому навчає державних службовців, є вкрай обмеженими.

На національному рівні НАДС координує навчання державних службовців та здійснює управління державною навчальною установою – Українською школою урядування (УШУ). Наразі цей центр знаходиться в процесі трансформації, за результатами якої він має здійснювати наступні три функції:

- 1) бути центром оцінювання при проведенні набору нових державних службовців;
- 2) організовувати навчання іноземних мов для державних службовців;
- 3) функціонувати як школа публічної адміністрації, яка виступає провайдером горизонтальних навчальних послуг.

Відтак, враховуючи вищенаведене дизайн навчальних програм для державних службовців має враховувати наступні складові:

- 1) прив'язка до державної програми високого рівня, наприклад, цінностей, реформи державного управління, моделі нової рамки компетенції, програми змін, планування інституційного підвищення кваліфікації та розвитку, оперативних потреб;
- 2) створення наглядових рад для великих навчальних проєктів, що визначають цілі та напрями змісту тренінгів, приймають тренерів, навчальні методи та ін.;
- 3) зміст програм, підготовлених робочими групами, внутрішніми та зовнішніми експертами, через залучення позаштатних консультантів та на основі місцевої та міжнародної передової практики (наприклад, OECD);
- 4) поїздки до партнерських установ/участь у конференціях/ міжнародних тренінгах допомагають оновлювати зміст тренінгів та знаходити професійних тренерів

Окрім того, в системі навчання державних службовців працюють галузеві державні заклади, що фінансуються за бюджетний кошт. Магістерська програма цього закладу в галузі публічного управління та адміністрування повністю фінансується державою. Водночас, не має доказів, що навчання, ґрунтується на оцінці реальних потреб державної служби у навчанні. Відповідно до акту Кабінету Міністрів 2016 р., державне замовлення на навчання державних службовців у 2016-2018 р. розподіляється навчальним установам відповідними центральними органами влади без конкурсної процедури.

Така ситуація додатково погіршується неконкурентним рівнем тарифів на оплату роботи викладачів за бюджетний кошт, який було встановлено державним регулюванням. Існуючі тарифи не мотивують фахових викладачів-практиків до викладання на навчальних програмах, які надаються державними установами.

З огляду на вищезгадані фактори, державні органи, коли мова йде про навчання власного персоналу, воліють шукати надавачів послуг на ринку, аніж звертатися до державних спеціалізованих навчальних установ (або ж користуються донорськими проєктами, навчальна діяльність яких не є регламентованою). Але формальні можливості для закупівлі навчальних послуг на ринку є вкрай обмеженими. Через законодавче регулювання, закупівля навчальних послуг в рамках державного замовлення може здійснюватися органами державної влади лише в установ державної

та комунальної форми власності. З огляду на ці ж законодавчі обмеження, навчальні послуги, що надаються приватними установами, формально не визнаються державою (не мають статусу «підвищення кваліфікації», проходження якого є обов'язком державних службовців, згідно до Закону про державну службу).

Якщо ж центральний орган виконавчої влади воліє все ж оплатити таке навчання з власного бюджету, він має позиціонувати їх як закупівлю іншого виду послуг, наприклад, як консультативні, а як не навчальні, послуги. Така ситуація свідчить про те, що державні органи хотіли б самі обирати надавача навчальних послуг та мати фінансові правила, які б це дозволяли.

Загальним результатом діючої системи є ситуація, коли державний службовець бере участь і в обов'язковому навчанні (підвищенні кваліфікації), що фінансується державою, і в навчанні, яке здійснюється іншими установами, що означає подвійне використання робочого часу. Нарешті, внаслідок відсутності єдиного переліку пріоритетних тем для навчання, як на центральному рівні (НАДС або УШУ), так і на рівні галузевих навчальних установ, навчальні програми, які фінансуються державою, та навчальні програми, які надаються різними проектами чи установами, часто дублюються. Так відбувається, наприклад, із тренінгами з фінансового менеджменту, запобігання корупції та комунікації для державних службовців, які проводяться навчальними установами з державним фінансуванням, так і численними донорськими організаціями.

Сумуючи вищенаведений матеріал, можемо виокремити наявні проблеми навчання на державній службі, що потребують подальшого врегулювання:

- 1) неадекватність переліку програм підвищення кваліфікації потребам держави та місцевих органів самоврядування;
- 2) якість тренінгових програм не відповідають потребам ДС надавачі послуг з підвищення кваліфікації не несуть фактичної відповідальності за надання послуг низької якості, або невідповідності наданих послуг очікуванням слухачів
- 3) критичний дефіцит кваліфікованих тренерів, які мають теоретичні знання, практичний досвід роботи у теперішньому часі, та навички тренування;
- 4) постачання послуг з навчання фактично монополізовано: кожен з постачальників (НАДУ та його підрозділи; центри підвищення кваліфікації) має монополію на послуги з

навчання чи підвищення кваліфікації для ЦОВВ чи ОМС за своїм напрямом чи у своєму регіоні;

- 5) недосконалість системи аналізу потреб для навчання серед ДС
недосконала система розподілу фінансування на підготовку та підвищення кваліфікації державних службовців.

Певні спроби покращити ситуацію відображені в НАДС постанові щодо системи професійного навчання державних службовців, який пропонує запровадити такі інструменти як [6]:

- 1) перелік пріоритетних тем для навчання державних службовців,
- 2) механізм формального визнання навчальних програм, що проводяться приватними установами
- 3) система оцінки якості навчання, що здійснюється державними установами.

Відповідно до вимог Закону “Про державну службу” постійний професійний розвиток, у тому числі через навчання, є обов’язковим для кожного державного службовця в Україні. Однак ця норма є здебільшого декларативною, адже її виконання чи невиконання не несе за собою жодних позитивних чи негативних наслідків (у плані заробітної плати, кар’єри, дисциплінарних заходів, репутації). Крім цього не всі керівники в системі державної служби вважають професійний розвиток необхідним для просування своїх працівників.

У рамках реформування системи навчання державних службовців передбачається посилювати інструменти їх мотивації до навчання. Зокрема, - через тісніший зв’язок між розвитком компетентностей, щорічним оцінюванням результатів службової діяльності державного службовця та професійним розвитком (навчанням), наслідком якого можуть бути просування по службі та фінансове заохочення (за умови зміни в системі оплати праці державних службовців). З цією метою, розглядається можливість запровадження системи навчальних кредитів. Разом з цим, цей підхід може принести з собою певні ризики, такі як формальне дотримання необхідної кількості навчання (проходження навчання лише задля здобуття кредитів), замість справжнього прагнення професійного розвитку.

Головне питання полягає в тому, як найкраще поєднати можливості держави та ринку у навчанні державних службовців. Відповідно до законодавства (зокрема, Закону “Про вищу освіту”), підвищення кваліфікації вважається освітньою діяльністю і тому підпадає під дію норм, які регулюють галузь освіти. Установи, які використовують кошти державного бюджету, можуть закуповувати

послуги з навчання (підвищення кваліфікації) лише в державних закладів освіти, які мають відповідне ліцензування. Більшість надавачів таких послуг з приватного сектору, які часто вважаються такими, що пропонують сучасні, якісні продукти, залишаються за межами централізованої закупівлі. У багатьох аспектах, коли йдеться про централізоване замовлення навчання, реального ринку не існує. На думку багатьох, фактична відсутність конкуренції призводить до менш якісної пропозиції для користувачів.

Таблиця 1.

Аналіз моделей фінансування організатором та клієнтом

	Фінансування організатором	Фінансування клієнтом, з 2008
Сутність	Організація тренінгу фінансується напряму з державного бюджету	Кожний орган виділяє кошти зі свого бюджету на тренінги; ця модель створює ринок тренінгів
Переваги	1. Безкоштовна для кінцевого споживача - не береться плата з учасника тренінгу; 2. стабільність та простота.	1. Прив'язка підвищення кваліфікації до реальних потреб; 2. ЦОВВи мають можливість обирати між державними та приватними постачальниками тренінгів; 3. більше уваги приділяється змісту та якості навчальних послуг, а також прибутку, що буде отримана в зв'язку з цими витратами
Недоліки	1. Висока залежність від фактору пропозиції і таким чином досить нечутлива до справжніх потреб у навчанні; 2. організація тренінгів не страждає, якщо учасники отримають мало користі; 3. відношення як до безкоштовної послуги, що може призводити до низького відвідування.	1. Бюджет на підвищення кваліфікації можна легко переорієнтувати на інші цілі; 2. потребує більш комплексного управління кадрами в кожній адміністративній установі для оцінки потреб у навчанні; 3. відсутність передбачуваності та стабільності для навчального центру; 4. головна ціль навчання - прибуток

Разом з тим, якщо не зміниться сам спосіб замовлення навчальних послуг існуватиме ризик того, що всі ці зміни мало вплинуть на якість навчання. В таблиці 1. наведено порівняння можливих моделей фінансування.

Якість навчальних послуг, що централізовано закуповуються державою для державних службовців, також є не оптимальною через зарегульовані ставки оплати праці для тренерів та викладачів. Оскільки ці ставки є набагато нижчими, ніж ринкові розцінки для тренерів (особливо тих, які пропонуються численними донорськими проектами), державним надавачам навчальних послуг складно залучати до викладання на їх програмах висококваліфікованих тренерів та викладачів. Окрім того, не існує системного підходу до виявлення, розвитку та фінансування тренерів з вузькоспеціалізованих тем і предметів, де тренерами можуть бути переважно державні службовці.

Відтак, серед пропозицій щодо модернізації системи професійної освіти державних службовців найбільш актуальними є такі:

- 1) створення можливостей для ЦОВВ та ОМС вільно обирати постачальника навчальних послуг, виходячи з якості, релевантності та тривалості навчальних програм;
- 2) створення конкурентного ринку без монополістів з надання навчальних послуг та тренінгових програм;
- 3) створення накопичувальної системи кредитів;
- 4) фінансування навчання здійснюється за рахунок бюджетних коштів, коштів донорів чи коштів державного службовця (за його бажанням).

Висновки. Для того, щоб відповісти на питання на питання навіщо потрібно актуалізовувати підготовку державних службовців, потрібно визначити кінцевий результат, якого намагається досягти посадовець, керівник чивиконавча група державного сектору. Безперечно, головне бачення щодо перспектив розвитку системи навчання в публічному секторі є розвиток та розширення можливостей державних службовців у межах різних траєкторій кар'єри задля досягнення найкращого рівня послуг для громадян. При цьому організаційними пріоритетами навчання на державній службі є: управління витратами, підвищення готовності організації до змін та гнучкості, управління талантами, ефективність та віддача, впровадження нових технологій.

References:

1. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. Дата оновлення: 01.01.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 17.10.2019).
2. Деякі питання реформування державного управління України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249175778> (дата звернення: 17.10.2019).
3. Розпорядження від 18 грудня 2018 року № 1102-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-rozporyadzen-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-24-cherhvnya-2016-r-474-i-vid-27-grudnya-2017-r-1013> (дата звернення: 17.10.2019).
4. Система оцінювання ефективності роботи держслужбовців зміниться. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/sistema-ocinyuvannya-efektivnosti-roboti-derzhsluzhbovciv-zminitsya> (дата звернення: 17.10.2019).
5. Про схвалення Концепції запровадження посад фахівців з питань реформ. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249552384> (дата звернення: 17.10.2019).
6. Про затвердження Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-sistemu-profesijnogo-navchannya-derzhavnih-sluzhbovciv-goliv-miscevih-derzhavnih-administracij-yih-pershih-zastupnikov-ta-zastupnikov-posadovih> (дата звернення: 17.10.2019).

Transliteration of References:

1. Pro derzhavnu sluzhbu: Zakon Ukrainy vid 10.12.2015 r. № 889-VIII. Data onovlennia: 01.01.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.
2. Deiaki pytannia reformuvannia derzhavnoho upravlinnia Ukrainy. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249175778> [in Ukrainian].
3. Rozporiadzhennia vid 18hrudnia 2018 roku № 1102-r. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-rozporyadzen-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-24-cherhvnya-2016-r-474-i-vid-27-grudnya-2017-r-1013> [in Ukrainian].
4. Systema otsiniuvannia efektyvnosti roboty derzhsluzhbovtsiv zminysia. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/sistema-ocinyuvannya-efektivnosti-roboti-derzhsluzhbovciv-zminitsya> [in Ukrainian].
5. Pro skhvalennia Kontseptsii zaprovadzhennia posad fakhivtsiv z pytan reform. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249552384> [in Ukrainian].
6. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro systemu profesiinoho navchannia derzhavnykh sluzhbovtsiv, holiv mistsevykh derzhavnykh administratsii, yikh pershykh zastupnykiv ta zastupnykiv, posadovykh osib mistsevoho samovriyaduvannia ta deputativ mistsevykh rad. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-sistemu-profesijnogo-navchannya-derzhavnih-sluzhbovciv-goliv-miscevih-derzhavnih-administracij-yih-pershih-zastupnikov-ta-zastupnikov-posadovih> [in Ukrainian].

Authors

Zhadan Oleksandr Vasyliovych
*Doctor of Public Administration,
Full Professor, Department of
Personnel Management and Labour Economic,
KRI NAPA, Kharkiv, Ukraine*

Ushakova Mariia Volodymyrivna
*PhD Student in Public Administration,
Department of Personnel Management and
Labour Economic, KRI NAPA, Kharkiv, Ukraine*

E-mail: mari.wladimirovna@gmail.com

Abstracts

ЖАДАН ОЛЕКСАНДР, УШАКОВА МАРІЯ. Підвищення якості професійного навчання на державній службі. *Стаття присвячена аналізу системи професійного навчання для державних службовців. Спроможність ефективно управляти складними, багаторівневими процесами, такими як реформа державного управління, є ключовою для ефективного впровадження реформ. Тому створення ефективної системи навчання державних службовців має бути не наслідком, а передумовою цієї реформи, адже саме ефективна система навчання може посилити державну службу через формування ліdersьких навичок, спроможність ефективно управляти змінами та надання важливих технічних навичок персоналу в усій системі державного управління. Наразі в Україні не існує системи виявлення та визначення навчальних потреб державних службовців. Існуюча пропозиція навчальних програм ґрунтується на традиційних підходах до визначення навчальних тематик, що оновлюються ситуативно шляхом додавання курсів з різних тем.*

Ключові слова: *Державна служба, навчання та розвиток, державне управління, рамки компетенції, уряд України.*

ЖАДАН АЛЕКСАНДР, УШАКОВА МАРІЯ. Повышение качества профессионального обучения на государственной службе. *Статья посвящена анализу системы профессионального*

обучения для государственных служащих. Способность эффективно управлять сложными, многоуровневыми процессами, такими как реформа государственного управления, является ключевым для эффективного внедрения реформ. Поэтому создание эффективной системы обучения государственных служащих должно быть не следствием, а причиной этой реформы, ведь именно эффективная система обучения может усилить государственную службу с помощью формирования лидерских навыков, способности эффективного управления изменениями и предоставления важных технических навыков персоналу во всей системе государственного управления. Сейчас в Украине нет системы анализа и определения учебных потребностей государственных служащих. Существующее предложение учебных программ основывается на традиционных подходах к определению учебных тематик, которые обновляются ситуативно путем добавления курсов по различным темам.

Ключевые слова: Государственная служба, обучение и развитие, государственное управление, структура компетенций, правительство Украины.

ZHADAN OLEKSANDR, USHAKOVA MARIA. **Improving the quality of vocational training in the civil service.** *The article is dealing with the analysis of training system for civil servants. Thus, the development of an effective the training system should not be just a consequence of PAR. Instead, it is seen as a prerequisite for the successful implementation of it supporting emergence of strong leadership, effective change management abilities and technical or implementation skills across public administration. Currently, there is no centrally established system for stock-taking training needs of civil servants at the central level. The current training offer is based on a historical supply, which is updated on an ad-hoc basis by adding courses on various topics. Additionally, various trainings are offered by projects financed by Ukraine's Development Partners. Essentially, the current system is rather top-down, and supply dominated, at least what concerns centrally provided trainings.*

Keywords: Civil Service, Training and Development, Public Administration, Competency Framework, the Government of Ukraine.

ŻADAN OŁEKSANDR, USZAKOWA MARIA. **Poprawa jakości szkolenia zawodowego w służbie cywilnej.** *Artykuł poświęcony jest analizie systemu szkolenia zawodowego urzędników służby cywilnej. Zdolność do skutecznego zarządzania złożonymi, wielopoziomowymi*

procesami, takimi jak reforma administracji publicznej, jest kluczem do skutecznego wdrożenia reform. Dlatego stworzenie skutecznego systemu szkolenia urzędników służby cywilnej powinno być nie konsekwencją, ale przesłanką tej reformy, ponieważ to właśnie skuteczny system nauczania może wzmocnić służbę cywilną poprzez rozwój umiejętności przywódczych, zdolności skutecznego zarządzania zmianami i przekazywania ważnych umiejętności technicznych pracownikom całej administracji publicznej. Obecnie w Ukrainie nie ma systemu służącego do badania potrzeb urzędników służby cywilnej. Istniejąca propozycja programów nauczania opiera się na tradycyjnych podejściach do identyfikacji tematów szkolenia, które zmieniają się w zależności od sytuacji poprzez dodanie kursów na różne tematy.

Słowa kluczowe: *służba cywilna, nauka i rozwój, administracja publiczna, zakres kompetencji, rząd Ukrainy.*

2.

EDUCATION AND MODERNITY

EDUKACJA I NOWOCZESNOŚĆ

Lesia GRYTSIAK

Communicative language teaching

The ever-growing need for good communication skills in English has created a huge demand for English teaching around the world. Millions of people today want to improve their command of English. And opportunities to learn English are provided in many different ways such as through formal instruction, travel, study abroad, as well as through the media and the Internet. The worldwide demand for English has created an enormous demand for quality language teaching and language teaching materials and resources. Learners set themselves demanding goals. They want to be able to master English to a high level of accuracy and fluency. Employers, too, insist that their employees have good English language skills, and fluency in English is a prerequisite for success and advancement in many fields of employment in today's world. The demand for an appropriate teaching methodology is therefore as strong as ever.

The Communicative Approach – or Communicative Language Teaching (CLT) – is a teaching approach that highlights the importance of real communication for learning to take place. In the Communicative Approach, real communication and interaction is not only the objective in learning, but also the means through which it takes place. This approach started in the 70s and became prominent as it proposed an alternative

to the then ubiquitous systems-oriented approaches, such as the Audiolingual method. The development of this approach was a reaction to previous methods that had concentrated on form and structure rather than meaning. In other words, grammatical competence was the focus of methods until the 1970s whereby it is acknowledged that language and language learning goes beyond just focusing on form and structure. It could be said that CLT developed due to the dissatisfaction of some linguists with the grammar-translation and audio-lingual methods.

The main goal and philosophy behind the inception of CLT was the "teaching of communicative competence". CLT was developed to provide language learners with the ability to use the target language in real-life conditions. In other words, it would enable the learners to satisfy the needs they have to handle a communicative situation effectively. Situations can be exemplified as when a learner needs to buy a ticket, do shopping, invite a friend to a party or make an appointment with the doctor. The activities in a classroom that is run through CLT are based on the needs of learners in real-life communicative situation whether in written or spoken communication. According to Jack C. Richards, Communicative language teaching sets as its goal the teaching of communicative competence. What does this term mean? Perhaps we can clarify this term by first comparing it with the concept of grammatical competence. Grammatical Communicative Language Teaching competence refers to the knowledge we have of a language that accounts for our ability to produce sentences in a language. It refers to knowledge of the building blocks of sentences (e.g., parts of speech, tenses, phrases, clauses, sentence patterns) and how sentences are formed. Grammatical competence is the focus of many grammar practice books, which typically present a rule of grammar on one page, and provide exercises to practice using the rule on the other page. The unit of analysis and practice is typically the sentence. While grammatical competence is an important dimension of language learning, it is clearly not all that is involved in learning a language since one can master the rules of sentence formation in a language and still not be very successful at being able to use the language for meaningful communication. It is the latter capacity which is understood by the term communicative competence.

Communicative competence includes the following aspects of language knowledge:

Knowing how to use language for a range of different purposes and functions.

Knowing how to vary our use of language according to the setting and the participants (e.g., knowing when to use formal and informal speech or when to use language appropriately for written as opposed to spoken communication)

Knowing how to produce and understand different types of texts (e.g., narratives, reports, interviews, conversations)

Knowing how to maintain communication despite having limitations in one's language knowledge (e.g., through using different kinds of communication strategies).

Since the 1990s, the communicative approach has been widely implemented. Because it describes a set of very general principles grounded in the notion of communicative competence as the goal of second and foreign language teaching, and a communicative syllabus and methodology as the way of achieving this goal, communicative language teaching has continued to evolve as our understanding of the processes of second language learning has developed. Current communicative language teaching theory and practice thus draws on some different educational paradigms and traditions. And since it draws on several diverse sources, there is no single or agreed upon set of practices that characterize current communicative language teaching. Rather, communicative language teaching today refers to a set of generally agreed-upon principles that can be applied in different ways, depending on the teaching context, the age of the learners, their level, their learning goals, and so on. The following core assumptions or variants of them underlie current practices in communicative language teaching.

Ten Core Assumptions of Current Communicative Language Teaching

1. Second language learning is facilitated when learners are engaged in interaction and meaningful communication.
2. Effective classroom learning tasks and exercises provide opportunities for students to negotiate meaning, expand their language resources, notice how language is used, and take part in the meaningful interpersonal exchange.
3. Meaningful communication results from students processing content that is relevant, purposeful, interesting, and engaging.
4. Communication is a holistic process that often calls upon the use of several language skills or modalities.
5. Language learning is facilitated both by activities that involve inductive or discovery learning of underlying rules of language use and organization, as well as by those involving language

analysis and reflection.

6. Language learning is a gradual process that involves creative use of language, and trial and error. Although errors are a normal product of learning, the ultimate goal of learning is to be able to use the new language both accurately and fluently.
7. Learners develop their routes to language learning, progress at different rates, and have different needs and motivations for language learning.
8. Successful language learning involves the use of effective learning and communication strategies.
9. The role of the teacher in the language classroom is that of a facilitator, who creates a classroom climate conducive to language learning and provides opportunities for students to use and practice the language and to reflect on language use and language learning.
10. The classroom is a community where learners learn through collaboration and sharing.

Current approaches continue to refer to some extent to traditional approaches. Thus classroom activities typically have some of the following characteristics:

- They seek to develop students' communicative competence through linking grammatical development to the ability to communicate. Hence, grammar is not taught in isolation but often arises out of a communicative task, thus creating a need for specific items of grammar. Students might carry out a task and then reflect on some of the linguistic characteristics of their performance.
- They create the need for communication, interaction, and negotiation of meaning through the use of activities such as problem-solving, information sharing, and role play.
- They provide opportunities for both inductive as well as deductive learning of grammar.
- They make use of content that connects to students' lives and interests.
- They allow students to personalize learning by applying what they have learned to their own lives.
- Classroom materials typically make use of authentic texts to create interest and to provide valid models of language

Approaches to language teaching today seek to capture the rich view of language and language learning assumed by a communicative view of language.

Jacobs and Farrell (2003) see the shift toward CLT as marking a paradigm shift in our thinking about teachers, learning, and teaching. They identify key components of this shift as follows:

1. Focusing greater attention on the role of learners rather than the external stimuli learners are receiving from their environment. Thus, the center of attention shifts from the teacher to the student. This shift is generally known as the move from teacher-centered instruction to learner-centered instruction.
2. Focusing greater attention on the learning process rather than the products that learners produce. This shift is known as the move from product-oriented to process-oriented instruction.
3. Focusing greater attention on the social nature of learning rather than on students as separate, decontextualized individuals.
4. Focusing greater attention on diversity among learners and viewing these difference not as impediments to learning but as resources to be recognized, catered to, and appreciated. This shift is known as the study of individual differences.
5. In research and theory-building, focusing greater attention on the views of those internal to the classroom rather than solely valuing the views of those who come from outside to study classrooms, investigate and evaluate what goes on there, and engage in theorizing about it. This shift is associated with such innovations as qualitative research, which highlights the subjective and affective, the participants' insider views, and the uniqueness of each context.
6. Along with this emphasis on context comes the idea of connecting the school with the world beyond as means of promoting holistic learning.
7. Helping students to understand the purpose of learning and develop their purpose.
8. A whole-to-part orientation instead of a part-to-whole approach. This involves such approaches as beginning with meaningful whole text and then helping students understand the various features that enable texts to function, e.g., the choice of words and the text's organizational structure.
9. An emphasis on the importance of meaning rather than drills and other forms of rote learning.
10. A view of learning as a lifelong process rather than something done to prepare students for an exam

Moreover, there are a lot of techniques and Materials in Communicative Language Teaching, for example:

- **Scrambled Sentences**

The teacher gives a text in which the sentences are in a scrambled order. This text may be seen before or they have worked with before. The sentences are restored to their original order as they are told to unscramble the sentences. This kind of exercise gives information the students about the cohesion and coherence properties are bound together through formal devices of linguistic such as anaphoric pronouns, which make a text cohesive and semantic propositions, which unite a text and make it coherent. Also, the student might be asked to put the pictures of a picture in order strip story and write lines to go with the pictures at the same time.

- **Games**

In the communication Language Teaching games are used often. They are found enjoyable by the students and they give students very useful communicative practice if they are designed in a correct manner. Games have three characteristics of communication; information gap, chaise and feedback.

By the use of games an English teacher can apply different techniques, such as true and false, story-telling, word psychology and etc. The teacher should use the best one from the others for the maximum benefit. In fact, games require little or no preparation, they are easy to play and short enough to occupy, a convenient space in the conversation program and also they entertain the students.

- **Realia**

Many proponents of Communicative Language Teaching have advocated the use of "authentic", "from-life" materials in the classroom. These might include

language-based realia, such as signs, magazines, advertisements and newspapers or graphic and visual source around which communicative activities can be built, such as maps, pictures, symbols, graphs and charts. Different kinds of objects can be used to support communicative exercises, such as a plastic model to assemble from directions.

- **Problem Solving Activities**

As a communicative technique an example of using a problem solving task was described as problem-solving task generally consist the three characteristics of communication so their tasks work well in the Communicative Language Teaching.

Students share information or work together to solve if they can be structured, what's more. In negotiating meaning this gives students practice.

Plays are one of the role-play activities. In the case of plays, the activity that comes to mind first all is acting. Having the students act out a play, or at least part of it, is a most fruitful experience, it is an amusing activity so that the students enjoyed this activity enormously and participated in a very lively way.

Plays are acted in front of the classroom. The teacher brings a kind of play and distributes the text of the play to students. A student is assigned the part of the character to appear first. He or she is sent in front of the class and told to act out his/her role from memory. Then the teacher assigns more roles by whispering into the students' ears and sends these characters on stage in order of their appearance in the play. The activity then keeps going without any direct interference from the teacher. The students act according to their roles and thus know more or less what to say along the line of the events in the play. All the teacher has to do is to send in new characters or to exchange those in action by choosing a replacement from among the audience.

In conclusion, there is an inner circle of students who are engaged in solving a linguistic task without any direct interference from the teacher. The students in the outer circle can replace or relieve the participants in the inner circle either at the request of the teacher or out of their own free will. It seems clear that this kind of activity can be developed even further applied to other areas in the teaching of English language and literature.

- **Community-Oriented Tasks**

Community-oriented tasks are based on the real communicative practise outside the classroom. This practise enables learners to interact with the native speakers of the language that is being taught outside the classroom through their acquired information.

- **Social Formulas and Dialogues**

This technique includes greetings, introductions, and refusals. A short conversation between two people or more presented as a language model-the dialogue often receives top billing in the manipulative phase of language learning. Dialogues provide students with a minimal amount of control and can be used to highlight effective conversational strategies which must be employed in improvisations, interviews and group and panel discussions. Dialogues can be made interesting in several ways. One way is for the teacher to prepare one-sided dialogues.

• **Group Projects**

Projects involving hobbies, craft, physical exercise, sports and civic services are extremely fruitful for English conversation groups, provided that any English is spoken during a given activity. When the teachers design different kinds of project work, they try to bear in mind that the students need to use the language as effectively as possible to communicate something to one another.

Both pair and group work allow students to use language in a practical way.

Through group work the students participate actively in discussions, sharing opinions, agreeing and disagreeing with each other, or simply stimulating real-life situations. Besides, the students have more opportunities to talk. Group work is one of the most important activities in the communicative approach; that is why it is perhaps the best way to do these kinds of projects. There are several reasons why group work is useful and effective.

- The students become independent from the teacher.
- Social interaction occurs and effective learning is increased.
- The students exploit their language resources to the utmost.
- The students remember much better things that they do and learn on their own. Regardless of the type of project, the teacher should become a participant, a coordinator when necessary, someone who, from the middle distance, evaluates and checks the language used in the activity. Project work demands enthusiasm on the part of the teacher, not only for the syllabus in which projects work is included, but also for the students. Project work also requires careful planning and the ability to create a learning situation that will ensure a constant supply of stimuli to the learners, which will keep them active.

A file of simple pictures is invaluable. With picture strip stories many activities can be done. Some criteria to be made the pictures effective for class use include the following. They should be:

- Large enough to be seen from all parts of the room.
- Clear and simple in design.
- Without captions so that they can be used for diverse purposes.
- Both in black and white and in colour for practice in more advanced units.
- There should be more than one picture of each concept: person, animal or thing in different situations for the reasons mentioned below on this page.

The pictures should be kept in categories related to the cyclical topics. A box of flash cards corresponding to the name of each item (person, thing or animal) in the pictures should be available in order that young beginners, adult illiterates, functional illiterates or students who need to be given individualized instruction can match the picture and the associated word. For teacher use, the back of the picture may contain an indication of the subject to avoid turning the pictures when engaging in contextual substitution, replacement or other drills.

Where feasible, there could be two pictures files: one with pictures related to the lives and experiences of learners in their native land; one with pictures related to the target country.

- **Authentic Materials**

Communicative Language Teaching supports the use of authentic language materials. The teacher uses a copy of a true newspaper article. In addition, he/she decides the students' homework, requiring they listen to live radio or television broadcast. Of course, these are doing at a high intermediate level of proficiency. Authentic language materials may not be used with lower proficiency for students in the target language it is not important that the materials be realistic as it is that they be used authentically. For the use of authentic materials with a lower class the other possibility is to use realia about which a lot of dispute could be generated. The target language's menus are an example; timetables are another.

There are a lot of advantages of this approach, and now we are going to talk about it. As opposed to grammatical and linguistic competence that is focused for example on audio lingua land grammar-translation methods, Richards (2006) mentioned that CLT focuses on and aims at communicative competence. Thus, enabling the learners to use the language in a communicative situation to satisfy their needs in real-life communication is a priority in CLT. In contrast, Brown(1994) mentioned that the grammar-translation method "does virtually nothing to enhance a student's communicative ability in the language". In this regard, the meaning is emphasized in CLT(Finocchiaro and Brumfit, 1983). Finocchiaro and Brumfit (1983)pointed out that CLT focuses on meaning as opposed to methods like audio-lingual that focus on form and grammatical or linguistic knowledge. So, CLT shifts from learning structure of language to learning how to communicate and how to communicate effectively .In CLT, the linguistic system of the target language is learnt best while the learner is attempting to communicate. In

this case, the major portion of the learning process is not upon the teacher thus illustrating that CLT classes have moved from teacher-centeredness to learner-centeredness. CLT gives the learners more responsibility and involvement in the process of learning. In other words, learner-centeredness takes precedence over teacher-centeredness. Thus, the role of the teacher in a CLT class can be regarded as a facilitator that helps the students and learners in the process of learning to conduct effective communication. This notion is helpful as it is the learner who must learn how to communicate effectively and use the language comprehensibly. Thus, the learner should exercise and communicate enough in the CLT class to achieve communicative competence. In other words, the learner must be well involved in the process of learning. At the same time, the learner is also trying to use the language correctly. Therefore, the focus of CLT on linguistic competence is contextualized and is achieved through the process of accomplishing effective communication (Brown, 2001). In CLT, learning items are contextualized (Finocchiaro and Brumfit, 1983) but in grammar-translation method, only memorizing a "list of isolated words" is practiced (Brown, 2001). A CLT class may start with communication and communicative activities whereas this stage starts after a long process of exercising and drilling in audio-lingual (Finocchiaro and Brumfit, 1983). Furthermore, in a CLT class, mastering speech takes precedence over reading and writing. Reading and writing are postponed until the speech is mastered. Following the emphasis of CLT on meaning, communicative competence and use of the target language in a communicative situation effectively, it can be concluded that functions play an important role and are focused in CLT. It is worth mentioning that not only the functions but also the sequence of the functions are taken into consideration in CLT books. The sequence of units in CLT books for CLT classes is determined according to the functions that are of interest to the learner and is based on the needs of the learner in a communicative situation. For example, a CLT book would start with greeting lesson because it is the most basic need of a learner in real-life communication. As the units of the book develop, the topics of each unit take into consideration more advanced needs of a learner in real-life communication. For example, reserving flight tickets and making an appointment with the doctor are the subsequent units that would appear in the book for CLT class.

Thus, the content of the units of CLT books that are used in CLT classes are based on the functions of language and needs of the learners in the real-life communicative situation and the sequence of the units are based on

the learners' interest and their importance for the learners. Apart from the above-mentioned advantages of CLT, in the context of Iran, for example, the method of teaching English that is applied in its public schools such as high schools is different from the method applied in private English language centres. What is practiced in the English language classes in public schools include the translation of sentences and texts which leads to extensive use of the first language or mother tongue, as well as the emphasis on grammatical competence or linguistic knowledge of the learners rooted in structuralism. Moreover, memorization of vocabularies and phrases as well as the emphasis on pronunciation and application of repetitive drills were the other practices in the Iranian high school English classes that can be traced back to audio-lingualism.

Of course, there have been various criticisms on the principles of the communicative approach to teaching and learning language. Discussions on the disadvantages of this method are essential to critically evaluate CLT. Hiep (2007) refers to the recent articles that have launched debates on CLT. Moreover, Hughes (1983) mentions that communicative language teaching leads to the production of "fluent but inaccurate" learners. What is predicted to happen here is the danger of giving priority to fluency over accuracy in CLT classes. In other words, error correction has no significant place in CLT classes. As mentioned above, teachers play the role of facilitator in a CLT class since CLT classes are learner-based. Thus, the teachers would try not to stop the learners repeatedly to correct their grammatical errors so that they can achieve the goal of speaking effortlessly. In this case, accuracy is ignored and "fossilization"(Brown, 1994) of errors would occur and the fossilized errors may never be corrected. That is why prioritizing fluency over accuracy can be regarded as one of the disadvantages of CLT. So, CLT can follow methods like the direct method and audio-lingual method in teaching grammar to focus on accuracy apart from fluency. However, concentrating on grammar and form in CLT can be different from the two mentioned methods in the way that grammar can be focused and practiced in real communication instead of practicing grammar repetitively(Brown, 2001) in individualized sentences as practiced in audio-lingual method. The teacher can supervise the learners who are practicing effective communication and inform them of their grammatical errors thus enabling them to be fluent as well as accurate. Hence, both accuracy and fluency will be taken into almost equal consideration in a CLT class. Another disadvantage to be pointed out about CLT is that it is difficult to be implemented in an EFL context or

classroom. Burnaby and Sun(1989) and Chau and Chung (1987) pointed out in their articles that applying CLT is difficult in an EFL context due to the lack of sources and types of equipment like authentic materials and native speaker teachers as well as large size of the classes. In EFL classes, the classroom is the only place that the learners receive input to learn how to conduct effective communication. Since the mother tongue is also used to manage EFL classes, the environment cannot be motivating enough to enhance the communication skills of the learners. In addition, lack of native speaker teachers in EFL contexts leads to low-quality input and unauthentic material. Thus, implementing CLT in an EFL context turns to be difficult and challenging both for the teacher and the learner.

To conclude, I can say that Communicative Language Teaching is best considered an approach rather than the method. Although a reasonable degree of theoretical consistency can be discerned at the levels of language and learning theory, at the levels of design and procedure there is much greater room for individual interpretation and variation than most methods permit. It could be that one version among the various proposals for syllabus models, exercise types and classroom activities may gain wider approval in the future, giving Communicative Language Teaching a status similar to other teaching methods. On the other hand divergent interpretations might lead to homogeneous subgroups.

In the Communicative Language Teaching, there is an idea of being able to use the language suitable to a given social context. It means to teach the students communicative competence. To do this, students have to know the linguistic forms, meanings, functions and different forms of functions. So they will choose the most suitable form, given the social context and the roles of the interlocutors. Also, they will be more responsible managers of their learning as the theatre is less dominant in the classroom. On the other hand, through communicative activities such as games, role-plays and problem solving task, students use the language a great deal. Another advantage of the Communicative Language Teaching is the use of authentic materials gives students an opportunity to develop strategies for understanding language as it is actually used by native speakers. They learn to do something useful with the language they study. In addition, with the help of the teacher, students find a chance to express their individuality by having them share their ideas and opinion on a regular basis. This provides students "to integrate the foreign language with their personality and to feel more emotionally secure with it". So, student security is increased by the many opportunities

for cooperative interactions with their teacher and fellow students. On the other side, students work with language at the discourse level. Though this level, they learn about cohesion and coherence properties of language. They learn how sentences are bound together at the substantial level. In this method, all skills work. This is very useful from the view of target language learning. As the student's native language has no special role in the Communicative Language Teaching, the students realize that the target language is a vehicle for communication, not jilts on the object to study. As the teacher assesses their students' fluency, they learn to speak fluently in the target language and the teacher assesses his students' performance to do this.

References:

1. Brumfit, C. From Defining to Designing: Communicative Specifications Versus Communicative Methodology in Foreign Language Teaching. Oxford University Press, Oxford, 1980.
2. Candlin, C.N. Communicative Language Teaching and the Dept to Pragmatics. Georgetown University Press, Washington D.C., 1976.
3. Finocchiaro, M., and Brumfit C. The Functional National Approach: From Theory to Practice. Oxford University Press, New York, 1983.
4. Howatt, A.P.R. A History of English Language Teaching. Oxford University Press, Oxford, 1984.
5. Johnson, K. The Communicative Approach to Language Teaching. Oxford University Press, Oxford, 1979.
6. Jack C. Richards, Communicative Language Teaching Today, Cambridge University Press 2006
7. Beglar, David, and Alan Hunt Implementing task-based language teaching. In Jack Richards and Willy Renandya (eds). Methodology in Language Teaching: An Anthology of Current Practice. New York: Cambridge University Press. (2002).

The Author

Lesia Grytsiak
*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor,
Department of Foreign Languages,
Faculty of International Economics and Management,
Vadym Hetman Kyiv National Economic University,
Kyiv, Ukraine
E-mail: lesya-d-g@ukr.net*

Abstracts

ГРИЦЯК ЛЕСЯ. Комунікативний підхід у викладанні іноземних мов. Статтю присвячено актуалізації комунікативного підходу у викладанні іноземних мов. Також увагу присвячено мові як інструменту міжкультурного ділового спілкування.

Ключові слова: міжкультурна компетенція, глобалізація, формування компетентності, сучасна освіта, пріоритетні завдання, професійна діяльність.

ГРИЦЯК ЛЕСЯ. Коммуникативный подход в преподавании иностранных языков. Статья посвящена актуализации коммуникативного подхода в преподавании иностранных языков. Также внимание посвящено языку как инструменту межкультурного делового общения.

Ключевые слова: межкультурная компетенция, глобализация, формирование компетентности, современное образование, приоритетные задачи, профессиональная деятельность.

GRYTSIAK LESIA. Communicative language teaching. The article deals with the actualization of the communicative approach in teaching foreign languages. Special attention is paid to the language as an instrument of intercultural business communication.

Keywords: communicative language teaching, intercultural competence, globalization, competence building, modern education, priorities, professional activity.

HRYCIAK ŁESIA. Podejście komunikacyjne w nauczaniu języków obcych. Artykuł dotyczy aktualizacji komunikacyjnego podejścia do nauczania języków obcych. Zwrócono również uwagę na język jako narzędzie międzykulturowej komunikacji biznesowej.

Słowa kluczowe: kompetencje międzykulturowe, globalizacja, kształtowanie kompetencji, nowoczesna edukacja, zadania priorytetowe, działalność zawodowa.

Аліна АНДРОЩУК

Викладання англійської мови в університетах України в контексті євроінтеграції: системний підхід

Вступ. "Володіння англійською мовою визнане базовим життєвим умінням XXI століття нарівні з умінням користуватися комп'ютером, зараз це вже не окрема спеціалізація. Англійська дає людям можливість працювати зі значно ширшим розмаїттям інформації, ознайомлюватися із більшою кількістю поглядів, аніж це можна було би зробити тільки рідною мовою" зазначає у своїй передмові до об'ємного та інтенсивного дослідження "The internationalisation of Ukrainian universities: the English language dimension" ("Інтернаціоналізація українських університетів у розрізі англійської мови"), проведеного від імені Британської Ради та Міністерства освіти і науки України в 2014-16 рр., щодо ролі та статусу англійської мови в 15 вищих закладах освіти України директор Британської Ради в Україні Саймон Вільямс [1,с.13].

Водночас, як зазначала міністр освіти і науки (МОН) України, к.п.н. Л.М. Гриневич, «дослідження демонструють, що економічний розвиток країн дуже залежить від знання громадянами англійської

мови. Зростає важливість знання англійської мови всіма фахівцями. І сьогодні, коли ми дивимось на Україну, то з не англomовних країн Європи, яких є 32, ми за рівнем знання англійської мови перебуваємо на 28 місці. ...Рівень, з яким у виші потрапляють вступники - він надзвичайно різний. Це шкодить обом групам – і студентам з низьким рівнем, які не встигають за програмою й не можуть нормально її засвоювати, так і сильним студентам, які страждають від політики «орієнтації на слабшого» [2].

Встановлено, що чим вище рівень англійської мови у населення, тим багатша країна. Тому на вершині рейтингу знання знаходяться країни з великим валовим національним доходом (ВНД), а внизу – з маленьким. Виняток становлять лише Південно-африканська республіка (ПАР) і Росія. У ПАР високий рівень знання англійської сформувався історично. Хоча в Росії ВНД суттєвий (за рахунок нафтовидобутку), проте рівень володіння англійською мовою – низький. В Україні скромний ВНД і такий же рівень англійської мови. Серед 88 країн, де її вивчають зі школи, Україна на 43-му місці. Згідно дослідження Kantar TNS Online Track 70% українців вивчали англійську мову, але тільки 35% заявили, що можуть підтримати розмову або зрозуміти новини на радіо або телебаченні англійською. Опитані в середньому оцінили свої знання мови на 3,7 з можливих 10 балів. При цьому 90% визнали, що для особистого розвитку вони б вивчали англійську [3]. Іноземна мова – один з основних механізмів реалізації інтеграційних процесів, мобільності студентів, науковців та фахівців, особливо враховуючи Болонські домовленості.

Зважаючи на тенденції, що відбуваються в Європейському просторі вищої освіти доцільно більш докладно вивчити вплив процесів євроінтеграції та глобалізації на викладання англійської мови та запровадити кращі методики і практики викладання англійської мови у систему вищої освіти України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням новітніх технологій, методів та прийомів у викладанні іноземних мов та англійської зокрема, займаються багато вітчизняних та зарубіжних вчених, а саме: Анісімова А., Бех П., Вишневський О., Заборовський В., Мерзлікіна І., Крючков Г., Пуховська Л., Сенченко В., Соловійова Н., Степаненко С., Тарнопольський О., Штульман Е., Бернс М., Болайто Р., Вест Р., Штерн Г., Боткін Д. та ін. Проблеми забезпечення розвитку, оцінювання, вимірювання й порівнювання та контролю якості в Європейському просторі вищої освіти досліджують

Аношкова Т., Драч І., Калашнікова С., Луговий В., Мосьпан Н., Полікарпова Ю., Оржель О., Сисоєва С., Слюсаренко О., Таланова Ж., Ярошенко О. та інші науковці.

Метою статті є аналіз стану, тенденцій та інноваційних змін, що здійснюються в Європейському просторі вищої освіти у процесі викладання англійської мови в системі вищої освіти України, в контексті євроінтеграції зокрема, змісту Концепції розвитку англійської мови в університетах.

Виклад основного матеріалу. За визначенням Вікіпедії системний підхід (англ. Systems thinking – системне мислення) – напрям методології досліджень, що полягає в дослідженні об'єкта як цілісної множини елементів у сукупності відношень і зв'язків між ними, тобто розгляд об'єкта як модель системи. Ефективність системного підходу залежить від характеру застосовуваних загальносистемних закономірностей, що встановлюють зв'язок між системними параметрами. На сучасному етапі на основі узагальнення різних варіантів системного підходу створюються умови для побудови загальної теорії про системи – системології. Основний засіб системного підходу – це системний аналіз. Практично всі сучасні науки побудовані за системним принципом. Важливим аспектом системного підходу є вироблення нового принципу його використання – створення нового, єдиного і більш оптимального підходу (загальної методології) до пізнання, для застосування його до будь-якого пізнаваного матеріалу, з гарантованою метою отримати найбільш повне і цілісне уявлення про цей матеріал.

Стан та тенденції у викладанні англійської мови в Європейському просторі вищої освіти та університетах України. Глобалізація світу та розбудова єдиної Європи перетворюють інтеграцію національної освіти до європейського та інноваційного світового освітнього просторів на обов'язкову умову буття української держави. Проблемним моментом на шляху інтеграції є непослідовність освітньої політики, тому цей процес має перервний характер. Новий етап, що розпочався з 2014 р. після соціально-політичної кризи, військової агресії Росії та підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (2014 р.), ознаменувався інтенсифікацією європейського вектора розвитку України та синхронізацією вимірів української освіти з європейськими характеристиками. Продовжується поступальний рух української освіти у напрямі її трансформації на компетентнісно базовану.

Україна визнає вищу освіту як двигун соціальної трансформації, а англійську мову як ключову компетенцію в умовах інтеграції та глобалізації економіки, інструмент міжнародного спілкування, засіб приєднання до європейського освітнього, наукового та професійного простору, умови ефективної інтеграції та фактору економічного зростання країни. Країна підтвердила свій європейський вибір та зовнішньополітичний вектор (Конституція України, ст. 102), прихильність до європейської інтеграції та глобалізації (Угода про Асоціацію між Україною та ЄС, членство в Європейському просторі вищої освіти та Європейському науковому просторі, інших міжнародних інституціях, партнерствах і співробітництвах). Варто зазначити, що інструменти, розроблені в рамках Ради Європи, зокрема, Загальноєвропейська система посилення на мови: навчання, викладання, оцінка (CEFR), зіграли вирішальну роль у викладанні так званих «іноземних» мов, сприяючи методологічним інноваціям та новим підходам до розробки програм навчання, особливо розвитку комунікативного підходу. Вони сприяли новому підходу до поширення цих методів навчання таким чином, який потенційно більш сприятливий для оперативного засвоєння невідомих мов. Тому, визначаючи мовні потреби, вони змогли точно визначити знання та ноу-хау, необхідні для досягнення цього «порогу спілкування». CEFR організовує володіння мовою на шести рівнях, від A1 до C2, які можуть бути перегруповано в три широкі рівні: базовий користувач, незалежний користувач і досвідчений користувач, і які можуть бути додатково підрозділені відповідно до потреб місцевого контексту. Рівні визначаються за допомогою дескрипторів can-do. Зазначені рівні не виникли раптово в 2001 році, а є результатом двадцятирічного дослідження. Цей інструмент створено, щоб забезпечити прозору, злагожену та всеосяжну основу розробки мовних програм і посібників за навчальними програмами, навчально-методичних матеріалів і оцінки рівня володіння іноземною мовою. CEFR використовується не лише в Європі, а й на інших континентах і є доступною 40 мовами [4]. Важливість англійської мови для доступу та розширення освітніх і професійних можливостей людини визнається Україною і відображена у низці національних стратегій та ініціатив, де володіння англійською мовою є центральним, включаючи: визнання необхідності забезпечити конкурентоспроможність українських вчених та випускників на національному та міжнародному рівнях; прагнення до

інтернаціоналізації вищої освіти; програми академічної та освітньої інтеграції в межах ЄС; обов'язковість вивчення англійської мови у початковій та середній освіті; вивчення та застосування досвіду проекту «Англійська для університетів», який підтримав запровадження та поширення в університетах англійської мови професійного спрямування та викладання фахових дисциплін англійською мовою; прийняття Національної рамки навчальної програми з англійської мови професійного спрямування для використання в університетах України; поширення Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (CEFR) для визначення рівня володіння англійською мовою в Україні; визначення вивчення іноземних мов, зокрема англійської, пріоритетом внутрішньої політики в стратегічних документах України.

Так, Стратегія сталого розвитку "Україна-2020" в межах «Програми популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі» передбачає підсилення інституційної спроможності для здійснення міжнародних стратегічних комунікацій; збільшення та оптимізацію присутності України на міжнародних заходах та майданчиках; присутності у міжнародному академічному, культурному та громадському середовищі. Одним зі стратегічних індикаторів реалізації Стратегії є «75 % випускників загальноосвітніх навчальних закладів володітимуть щонайменше двома іноземними мовами, що підтверджуватиметься міжнародними сертифікатами» [5]; приєднання до GoGlobal та прийняття Національної програми вивчення та популяризації іноземних мов «Україна speaking»; проведення року англійської мови в Україні (2016) тощо.

Водночас, загалом, як показують результати дослідження, рівень володіння англійською мовою в Україні є низьким. Відповідно до рейтингу English Proficiency Index (EPI)16, в 2016 році Україна посіла 41 місце серед 72 країн, які входили в дослідження. Цей результат є гіршим за показник 2015 року, коли Україна була на 34 місці, а в рейтингу 26 європейських країн у 2016 році Україна серед останніх [1, с.33]. МОН України встановило вимоги до володіння англійською мовою для всіх університетських викладачів на рівні B2 за шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, проте не визначило рівня володіння мовою для університетських викладачів англійської мови. Між тим МОН України зауважило, що рівень вчителів англійської мови при закінченні університету є

співвідносним зі шкалою Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти. Розмовна мова є найслабшим умінням викладачів, водночас студенти найвище оцінюють заняття із розмовною практикою. Все більше фахових дисциплін починають викладати англійською мовою, тому існує відповідна потреба підвищувати рівень англійської мови як студентам, так і викладачам. Тож обмежене володіння англійською викладачів англійської мови/ викладачів англійської мови професійного спрямування стане більш помітним, аніж зараз [1,с.43]. У дослідженні щодо англійської мови професійного спрямування експерти дійшли такого висновку: Причина розриву між потребами цільової ситуації (ринком праці) та сучасним рівнем володіння мовою лежить у відсутності загальноприйнятих критеріїв щодо змісту, методики, побудови курсу, оцінювання та результатів навчання, що відповідають міжнародним стандартам. Впродовж останніх 13 років викладання англійської мови професійного спрямування не розширювалося і не реформувалося, а викладання фахових дисциплін англійською мовою не стало масовим [1,с.113].

Вироблення державної політики щодо розвитку англійської мови у сфері вищої освіти України. Завдання державної політики щодо розвитку англійської мови у вищій освіті в Україні відповідно до мети включають: удосконалення законодавства для підтримки розвитку англійської мови в сфері вищої освіти; встановлення вимог до рівня володіння англійською мовою на різних етапах освітнього континууму; сприяння трансформації статусу англійської мови. З урахуванням викладеного МОН України разом з Британською Радою в Україні розробило та схвалило на засідання Колегії «Концепцію розвитку англійської мови в університетах» [5]. Розглянемо її основні складові. Документ передбачає організацію мовних курсів та інтенсивів, володіння англійською мовою на рівні не менш як B1 стане обов'язковою умовою для вступу, B2 – для випуску, частину профільних дисциплін пропонують зробити англomовними та проводити регулярні «скринінги знань», зокрема, запровадити обов'язкове ЗНО з іноземної мови після бакалаврату. Тому рішення лише одне – забезпечити вхід на рівні B1 усіх студентів на початку навчання. Ціль – до 2023 року всі студенти мають оволодіти мовою на відповідному рівні. Для цього концепція передбачає, що до 2023 року рівень володіння англійською на рівні B1 буде обов'язковим під час вступу на бакалавра. Це передбачає: Проходження обов'язкового «скринінгового» тесту з англійської мови всіма абітурієнтами

(наприклад, ЗНО або стандартизовані іноземні тести) з метою встановлення рівня володіння мовою. Якщо рівень вступника нижче B1, це не позбавляє його права брати участь у конкурсі на вступ до закладу вищої освіти (ЗВО) у звичайному режимі. Проте такі абітурієнти до початку навчального року (до 1 вересня або до 1 жовтня) повинні пройти мовний інтенсив для досягнення рівня B1. Забезпечується рівний доступ до цього мовного інтенсиву для досягнення рівня B1 (очний, дистанційний). Через стандарти вищої школи буде прописано вимогу, що студент бакалаврату обов'язково, незалежно від спеціальності, мусить засвоїти іноземну мову на рівні B1+, якщо він хоче отримати диплом. Для старших рівнів – маїстри та доктори філософії з академічним компонентом - обов'язковим буде рівень B2. Для заохочення університетів до викладання і студентів до вивчення англійської мови під час бакалаврату концепція передбачає збільшення годин та зміни змісту мовних дисциплін. Планується, що надалі широко використовуватимуть іспити для підтвердження рівня володіння англійської мови на рівні B2. Якщо конкретизувати, то це передбачає:

У короткостроковій перспективі поширити Єдиний вступний іспит (ЄВІ) - тобто "ЗНО в маїстратуру" з іноземної мови - на всі маїстерські спеціальності для підтвердження рівня B2. Для впливу на зміст англійської мови та компетенції, які викладаються на рівні бакалавра, будуть розроблені докладні специфікації ЄВІ та визначена конкретна програма та структура змісту іспиту. Мета цих змін - стимулювання розвитку повного спектру мовної компетентності та вплив на вивчення англійської мови під час бакалаврату. У середньостроковій перспективі (5-7 років) планується замінити іспит ЄВІ обов'язковим стандартизованим єдиним вихідним (кваліфікаційним) іспитом з англійської мови для всіх студентів бакалаврату.

Для створення відповідних стимулів для університетів і студентів до підтримки рівня англійської мови на рівні B2 у студентів під час маїстратури, Концепція пропонує: запровадити оцінювання англійської мови як компонента єдиного державного кваліфікаційного іспиту (ЄДКІ) для більшості спеціальностей, у режимі «склав/не склав»; для спеціальностей, для яких не передбачений ЄДКІ, рекомендувати університетам проводити оцінювання володіння англійською мовою під час атестації маїстрів. За даними Українського центру оцінювання якості освіти (УЦОЯО),

у 2019 р. зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО) з англійської мови (поріг "склав/не склав") подолали 87,3% абітурієнтів. Поріг "склав/не склав" - це мінімальна кількість тестових балів, яку має набрати учасник ЗНО, щоб отримати оцінку в шкалі 100-200 балів. Це надає вступнику право брати участь у конкурсному відборі до ЗВО [6].

Концепція рекомендує включити ЗВО оцінювання якості викладання англійської мови окремим пунктом у своїй системі внутрішнього забезпечення якості освіти закладу, а Національному агентству із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО) – зробити цей критерій обов'язковою частиною зовнішньої системи забезпечення якості. Документ передбачає також, що заохочуватиметься розвиток безкоштовних он-лайн курсів для самостійного вивчення учнями та студентами англійської мови. Цього року школярі, студенти, вчителі та викладачі більш ніж тисячі навчальних закладів України приєдналися до вивчення англійської на безкоштовній платформі Lingva.Skills, розміщеної на сайті МОН України. Це наймасовіший освітній проект в Україні, за допомогою якого безкоштовно вивчають англійську по всій країні держслужбовці, школярі, студенти, підприємці, будь-які організації, соціальні категорії населення тощо. Мета проекту – надати можливість кожному українцю безкоштовно вивчати іноземні мови на рівнях А1-А2 та В1-В2. За результатами проходження уроків та тестування випускники одержують сертифікат знання англійської мови. Такий формат має стати доповненням до регулярного вивчення мови в школі та університеті, а також для різних рівнів учнів. Ці курси допоможуть студентам, які прагнуть вступити до бакалаврських, магістерських та докторських програм і які повинні досягти певного рівня англійської мови.

Ключове – стимулювання викладання закладами вищої освіти фахових дисциплін англійською мовою. Для підтримування рівня володіння мовою, потрібна постійна практика. Університет – єдине місце, де студент завдяки саме таким програмам може зануритися в англомовне середовище. Разом з Британською Радою та іншими партнерами МОН України розроблено також рекомендації для ЗВО щодо викладання англійської мови в Україні та викладання фахових дисциплін англійською мовою.

Як слушно зазначає професор О.Вишневський: "Передумовою успіху навчання іноземних мов у школі є забезпечення належного рівня мовної і методичної підготовки вчителя у вишах. Сучасний стан відносно відкритості європейського світу і практичні потреби нашого

суспільства забезпечують для цього сприятливі умови. Потрібно лише настирливому дилетантизму в технології навчання протиставити серйозну продуманість і зрозумілість завдань учителя" [7]. Реформа навчання іноземних мов у школі передбачає перебудову і технології діяльності вчителя, зокрема: забезпечення суб'єктної діяльності учня і його участі у мовленні впродовж уроку; орієнтацію зусиль учня на оволодіння мовою у поєднанні з позамовною діяльністю, як її засобу; диференціацію змісту курсу з огляду на характер прогнозованої майбутньої діяльності учнів, тощо.

Висновки. Забезпечення системи вищої освіти інтегрованої у Європейський простір вищої освіти (ЄПВО), та Європейський дослідницький простір є однією із цілей реформування системи вищої освіти в Україні. Формування та вдосконалення нормативно-правового регулювання сфери вищої освіти в Україні, зокрема забезпечення її якості відповідно до європейських стандартів є одним з пріоритетів діяльності як вищих органів влади у сфері освіти, так і самих закладів вищої освіти. Стратегією реформування вищої освіти (п.3.2.) передбачено створення системи забезпечення та постійного поліпшення якості вищої освіти, яка відповідає рекомендаціям і стандартам ЄПВО, враховує кращі світові практики та виступає головною технологією досягнення відповідності освітньої системи вимогам і потребам суспільства та особистості. Нормативно-правове регулювання сфери вищої освіти в Україні – це сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері освіти. Правові норми, що здійснюють регулювання суспільних відносин формують систему з характерною для неї ієрархією рівнів зв'язків та структурою. Формування з урахуванням європейських стандартів та міжнародного досвіду прогресивної нормативно-правової бази, в першу чергу, щодо забезпечення якості освіти є одним з основних факторів, що забезпечать реалізацію прав людини на якісну освіту і одним з основних факторів підготовки кваліфікованого фахівця. Перспективними орієнтирами української освіти в умовах європеїзації та глобальної інтеграції виглядають: конвергенція з європейськими країнами ключових показників, які визначають напрями та сутність розвитку національної освіти; оптимізація моделей управління та фінансування з урахуванням тенденції децентралізації, посилення ролі регіонів у прийнятті рішень, розбудови державно-громадсько-приватного партнерства; подальша трансформація змісту освіти на компетентнісних засадах

і розроблення валідних вимірників оцінювання набуття молоддю ключових і предметних компетентностей; наближення освіти до потреб суспільства, а професійної — до потреб ринку праці [8,9]. Англійська мова визнається ключовою компетентністю сучасної людини, ключовим інструментом міжнародного спілкування в академічному та професійному житті та для розвитку країни в цілому, засобом доступу до знань, умовою ефективної світової інтеграції та фактором економічного зростання країни. Завдання державної політики щодо розвитку англійської мови у вищій освіті в Україні, викладеній, зокрема, в Концепції розвитку англійської мови в університетах, відповідно до мети включають: удосконалення законодавства для підтримки розвитку англійської мови в сфері вищої освіти; встановлення вимог до рівня володіння англійською мовою на різних етапах освітнього континууму; сприяння трансформації статусу англійської мови.

Один із засновників сучасної методики навчання іноземних мов Майкл Уест (Michael West) підкреслював, що іноземної мови неможливо навчити, їй можна тільки навчитися. Створити найкращі умови для навчання і для того, щоб учень або студент дійсно захотів навчитися мови, — головна функція викладача, виконувати яку неможливо без володіння методикою найкращої організації учіння тих, хто навчаються, у мовному курсі на високому рівні [10].

References:

1. The internationalisation of Ukrainian universities: the English language dimension./ Rod Bolitho and Richard West. URL: http://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/2017-10-04_ukraine_-_report_h5_en.pdf
2. МОН створило Концепцію розвитку англійської мови в університетах: рівень B1- обов'язкова умова вступу, B2 - випуску, викладання профільних дисциплін іноземною та «мовні скринінги». URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-stvorilo-koncepciyu-rozvitku-anglijskoyi-v-universitetah-u-dodatku-riven-v1-obov'yazkova-umova-vstupu-v2-vipusku-vikladannya-profilnih-disciplin-inozemnoyu-ta-movni-skriningi>
3. Віталій Андронік Англійська стане обов'язковою: Міносвіти готує серйозні зміни. URL: <https://ukr.segodnya.ua/ukraine/angliyskiy-stanet-obyazatelny-mchto-gotovyat-v-minobrazovaniya-1302902.html>
4. The CEFR Levels. URL: <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/level-descriptions>
5. Указ Президента України Про Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020" URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

6. Цьогоріч ЗНО з англійської мови не склали 12,7% абітурієнтів. URL: https://espresso.tv/news/2019/06/19/cogorich_zno_z_angliyskoyi_movy_ne_sklaly_12_7_abituriyentiv
7. Вишневецький О. Коріння проблем у вивченні іноземних мов // Сучасна освіта. URL: <http://osvita.ua/school/reform/53026/>
8. Сисоєва С.О., Кристопчук Т.Є. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика: навчальний посібник / С.О. Сисоєва, Т.Є. Кристопчук; Київський університет імені Бориса Грінченка. – Рівне : Овід, 2012. – 352 с.
9. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. — Київ : Педагогічна думка, 2016. — 448 с. — Бібліогр.: с. 21. — (До 25-річчя незалежності України).
10. Тарнопольський О.Б. Методика викладання іноземних мов та їх аспектів у вищій школі: підручник / О.Б. Тарнопольський, М.Р. Кабанова. – Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2019. – 256 с.

Transliteration of References:

1. The internationalization of Ukrainian universities: the English language dimension./ Rod Bolitho and Richard West. URL: http://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/2017-10-04_ukraine_-_report_h5_en.pdf
2. The Ministry of Education and Science created the Concept of English Language Development at Universities: level B1 - compulsory entry, B2 - graduation, foreign language teaching and "language screening". URL: <https://mon.gov.ua/en/news/mon-stvorilo-koncepciyu-rozvitku-angliyskoyi-v-universitetah-u-dodatku-riven-v1-obovyazkova-umova-vstupu-v2-vipusku-vikladannya-profile-disciplines-inozemnoyu-ta-movni-screening>
3. Vitaly Andronic The English will be mandatory: the Ministry of Education is preparing major changes. URL: <https://en.segodnya.ua/ukraine/angliyskiy-stanet-obyazatelny-m-hto-gotovyat-v-minobrazovaniya-1302902.html>
4. The CEFR Levels. URL: <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/level-descriptions>
5. Decree of the President of Ukraine On the Sustainable Development Strategy "Ukraine 2020" URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
6. This year, 12.7% of English applicants did not make up English. URL: https://espresso.tv/news/2019/06/19/cogorich_zno_z_angliyskoyi_movy_ne_sklaly_12_7_abituriyentiv
7. Vishnevsky O. Roots of problems in the study of foreign languages // Modern education. URL: <http://osvita.ua/school/reform/53026/>
8. Sisoeva S.O, Kristopchuk T.E. Educational systems of European Union countries: a general characteristic: a textbook / S.O. Sysoeva, T.E. Christopchuk; Borys

- Grinchenko University of Kyiv. - Exactly: Ovid, 2012. - 352 p.
9. National report on the state and prospects of development of education in Ukraine / Nat. Acad. ped. Sciences of Ukraine; [editorial: V.G. Kremen (chairman), V.I. Lugovy (deputy chairman), A.M. Gurzhiy (deputy chairman), O. Ya. Savchenko (deputy chairman)]; for the total. ed. V.G. Kremin. - Kyiv: Pedagogical Thought, 2016. - 448 p. - Bibliogr. : p. 21. - (To the 25th anniversary of Ukraine's independence).
 10. Tarnopolsky OB Methods of teaching foreign languages and their aspects in higher education: a textbook / O.B. Tarnopolsky, M.R. Kabanova. - Dnipro: Alfred Nobel University, 2019. - 256 p.

The Author

Alina Androshchuk,
PhD, Candidate of Pedagogy (PhD in Pedagogy),
Assistant Professor,
Foreign Languages Department,
Chemistry and Physics Faculties,
Kyiv National Taras Shevchenko
University (Ukraine).
Kyiv, Ukraine
E-mail: lang1@ukr.net

Abstracts

АНДРОЩУК АЛІНА. Викладання англійської мови в університетах України в контексті євроінтеграції: системний підхід. У статті розглянуто стан та тенденції у викладанні англійської мови в Європейському просторі вищої освіти та університетах України за останні роки. Визначено основні новації, що базуються на європейському досвіді, розкрито сутність державної політики щодо розвитку англійської мови у сфері вищої освіти, Концепції розвитку англійської мови в університетах.

Ключові слова: англійська мова, європейські стандарти вищої освіти, рівень володіння англійською, університет, єдиний вступний іспит, професійний стандарт викладача, методи навчання, системи оцінювання.

АНДРОЩУК АЛИНА. Преподавание английского языка в университетах Украины в контексте евроинтеграции:

системный подход. В статье рассмотрены состояние и тенденции в преподавании английского языка в Европейском пространстве высшего образования и университетах Украины за последние годы. Определены основные новации, основанные на европейском опыте, раскрыта сущность государственной политики по развитию английского языка в сфере высшего образования, Концепции развития английского языка в университетах.

Ключевые слова: английский язык, европейские стандарты высшего образования, уровень владения английским, университет, единственный вступительный экзамен, профессиональный стандарт учителя, методы обучения, системы оценивания.

ANDROSHCHUK ALINA. Teaching English in Universities of Ukraine in the context of European integration: a system approach.

The article deals with the state and tendencies of teaching English in the European Higher Education Area and universities of Ukraine in recent years. The main innovations based on the European experience are identified, the essence of the state policy on the development of English language in the field of higher education, the Concept of English language development in universities is revealed.

Keywords: English, European Higher Education Standards, English Proficiency, University, Uniform Entrance Exam, Professional Teacher Standard, Teaching Methods, Assessment Systems.

ANDROSZCZUK ALINA. Nauczanie języka angielskiego na uniwersytetach ukrainy w kontekście integracji europejskiej: podejście systemowe. Artykuł dotyczy stanu i tendencji nauczania

języka angielskiego w Europejskim Obszarze Szkolnictwa Wyższego i uniwersytetach Ukrainy w ostatnich latach. Zidentyfikowano główne innowacje oparte na doświadczeniach europejskich, ujawniono istotę polityki państwa w zakresie rozwoju języka angielskiego w dziedzinie szkolnictwa wyższego, koncepcje rozwoju języka angielskiego na uniwersytetach.

Słowa kluczowe: język angielski, europejskie standardy szkolnictwa wyższego, znajomość języka angielskiego, uniwersytet, jednolity egzamin wstępny, profesjonalny standard nauczyciela, metody nauczania, systemy oceniania.

Світлана ДВОРЯНЧИКОВА,
Наталія ГУДКОВА

Застосування інтерактивних методів у навчанні студентів-нефілологів англійської та російської мов як іноземних

Постановка проблеми. Світове співтовариство, яке надстрімко розвивається в мінливих геополітичних і економічних умовах, постійно формує інтелектуальні запити й виклики для науково-педагогічних співробітників сучасних ЗВО, перед якими безперервно постають завдання, що постійно модифікуються й ускладнюються. Під впливом науково-технічного прогресу стратегія поведінки індивідуумів і соціуму зазнає трансформації практично у всіх царинах. Вочевидь, зазначені реалії не можуть не позначатися й на пізнавальній активності в широкому розумінні, і зрештою – відносно вивчення іноземних мов взагалі та англійської і російської мови як іноземних зокрема. Викладача сприймають як суб'єкт, котрий усебічно сприяє студентам під час процесу навчання і самонавчання, стимулює

їхню активність і спрямовує до міжкультурної освіти протягом життя. Об'єктивні потреби вимагають пошуку нових методів і підходів у лінгводидактиці, які були б спроможні й обумовити успішність навчання, і розвивати його мотиваційну складову. Специфіка вивчення російської й англійської мов як іноземних визначає антропоцентричний підхід, оскільки в ході опанування дисциплінами відбувається засвоєння не тільки певних лексико-граматичних та інших знань, а й набуття навичок і умінь відповідно до оволодіння видами мовленнєвої діяльності (читанням, письмом, аудіюванням, говорінням), оскільки філолог, на думку дослідниць Г.К. Іхсангалієвої та Ж.С. Нуржанової, «мусить актуалізувати лінгводидактичний інноваційний потенціал, впроваджувати в навчальну практику найефективніші методики й технології і творчо розвивати акумульований теоретичний і практичний досвід викладання дисципліни» [7]. Протягом останнього десятиліття застосування інтерактивних методів не виходить зі сфери наукового інтересу дослідників [наприклад, 2, 8, 9, 10]. Усім вищезгаданим зумовлюється актуальність і перспективність предмета нашого студіювання.

Мета і завдання статті. Мета статті – висвітлити тенденції, особливості й потенціал деяких використаних нами механізмів і прийомів інтерактивних методів у практиці викладання англійської та РМІ студентам-нефілологам. Задекларована мета поступово розкривається наступним чином: 1) представлення різних типів завдань, що реалізують розглянутий метод; 2) розширення уявлення про роль інтерактивних методів в процесі навчання англійської та російської мов як **іноземних**. Ми вдаємося до емпіричних та інтерпретаційних методів дослідження, а також використовуємо педагогічний експеримент.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розробка інтерактивних занять вимагає значних інтелектуальних, адаптаційних і часових витрат викладача, оскільки за збереження кінцевої мети й основного змісту освітнього процесу необхідно створювати умови для невимушеного (але в той самий час ретельно продуманого і майстерно керованого педагогом) діалогу, що базується на взаєморозумінні та співдії всіх учасників групи. Серед методів інтерактивного навчання традиційно виокремлюють такі: інтерактивні ігри, робота в парах і групах, «мозковий штурм», загальна дискусія, проектування, семінари, словесні асоціації, можливості взаємного навчання тощо [6]. Останні

дослідження та наукові розвідки, присвячені аналізу реалізації інтерактивної моделі навчання в освітньому процесі, свідчать про те, що найбільш ефективними інтерактивними методами навчання іноземним мовам є метод проблемного викладу, метод проєктів, метод аналізу ситуацій (case-study), метод пилки (jigsaw), методи мозкового штурму та критичного мислення, метод сінквейну, ділові та рольові ігри, метод шести капелюхів мислення (six thinking hats), метод блиц-опитування [5]. Закордонні методисти віддають перевагу таким інтерактивним технікам навчання, як Brainstorming-various techniques (мозковий штурм у різних варіаціях), Think, pair, and share (цей метод можна представити у вигляді логічного ланцюга «я → пара → група», або «монолог → діалог → дискусія»), Buzz session (неформальна бесіда), Incident process (аналіз ситуації), Q&A session (питання-відповіді) [1]. Застосування таких методів інтерактивного навчання можливе на різних етапах вивчення російської та англійської мов за умови належної попередньої підготовки викладача до цього виду діяльності: відбору тематичного та лексичного матеріалу, ретельного лінгвопедагогічного конструювання системи навчальних вправ, розробці низки домашніх завдань.

Так, наприклад, психологічно комфортна для студентської аудиторії тема блоку занять з використанням інтерактивних методів навчання «Подорожі» найбільш вивчається на основному етапі навчання. Проте, як ми визначили раніше, спостерігаючи за опануванням української та російської як мовами навчання студентами з Китаю, адаптований матеріал може вводитися регульовано й на елементарному етапі, і за умови залучення мови-посередника [4]. Запропонована тема викликає цікавість і сприяє поліпшенню відповідних навичок задля комунікування в умовах мовного середовища, оскільки знайомить студентів з необхідними потужними і співвимірними їхньому рівню володіння мовою лексико-граматичними моделями. Інсценування, моделювання, рольові вправи та ігри, розгортання ситуацій як типи різноманітних завдань, що виконуються в межах теми, зумовлюють активізацію навичок і умінь породження різних видів монологічних висловлювань та їх трансформацію в діалог.

Підібраний матеріал спонукає іноземних студентів до подальшого живого спілкування з носіями російської мови за заявленою темою заняття, удосконалюються навички комунікативної компетенції учнів в області говоріння (сприйняття і породження мови). Вирішення

комплексних завдань сприяє розвитку творчих здібностей студентів, згуртування групи як колективу.

Підготовчий етап є багатокомпонентним та передбачає не тільки повідомлення теми заняття, визначення завдань, сюжету ділової гри з постановкою комунікативної задачі й розподілом ролей, але і попередні заходи, що охоплюють і роботу над необхідним лексичним і граматичним матеріалом, і читання і прослуховування діалогів-кліше, і перегляд фотографій і слайдів, і проведення віртуальних і традиційних екскурсій містом.

Таким чином, наприклад, студентам можуть бути запропоновані моделі *где вы были-бывали-побывали*, повідомлені граматичні норми щодо вживання дієслів *быть-бывают-побывать*, після чого слід приступити до виконання практичних вправ, під час роботи над якими потрібно відповідати на питання і використовувати впроваджуваний матеріал.

Повторюваний і новий лексико-граматичний матеріал залежно від рівня мовленнєвої компетентності студентів може містити в собі, приміром, назви сезонів, місяців і конструкції з прислівниками та змінюваними словами в формі місцевого відмінка (*зимой, летом, в декабре, в прошлом году, на этой неделе*), назви країн, національностей та мов, лексику, необхідну для опису пам'яток, вираження суб'єктивного враження від побаченого (*кому нравится (понравилось) что*), синонімічні групи й антонімічні пари (*большая или маленькая площадь, красивый, прекрасный, замечательный, великолепный лес* тощо).

Під час основного змістовного етапу заняття студенти доводять до автоматизму вживання лексичних і граматичних моделей з теми, залучають їх до структури різноманітних текстів, закріплюють навички вживання мовних кліше, розвивають вміння усного діалогічного й монологічного підготовленого та спонтанного мовлення.

Наприклад, учням можна запропонувати взяти участь у груповій грі, підбираючи якомога більше прикметників до іменника (*улица, площадь, музей, мост*).

Потім студенти роздивляються фотографії пам'яток міста, в якому вони вчаться, і складають діалоги за зразком, відпрацьовуючи вже згадані мовленнєві моделі (- *Что это? - Это площадь. - Какая это площадь (улица, набережная)? - Какой это район (музей)? - Что это за памятник? - Это памятник Тарасу Шевченко. - Где она (он) находится?; - Я предлагаю совершить экскурсию по городу. - Что это? - Какая это площадь (улица, набережная)? - Какой это район (музей)? - Что это за*

памятник? - Где она (он) находится? - Где ты хочешь побывать? - Что мы посетим (посмотрим)? - Какие у тебя вопросы? - Что где строится, что планируется? - Что где сносится? - Что где реставрируется? - Что мы сегодня будем осматривать?; - Вы были когда-нибудь в Карнатах? - К сожалению, нет. - Стоит побывать, там очень красивые места; - Я слышал, вы собираетесь в Одессу? - Да, я там ни разу не был. Я хочу там побывать. - В Одессе можно хорошо отдохнуть. Там красивая природа, есть интересные места).

Після вдалого виконання передуючих завдань викладач може запропонувати учням розповісти про те, що їм найбільше сподобалося під час нещодавньої екскурсії містом, якими пам'ятками відомі їхні рідні міста. Студенти читають діалоги й міні-тексти, висловлюють свої міркування щодо прочитаного, складають та розігрують діалоги («Покажи другу город», «Маршрут нашего путешествия»), використовуючи опорну лексику (наприклад, маршрут, выбирать-выбрать маршрут, поездка (по стране, за границу, в Одессу), путешествие (по стране, в Италию), совершить путешествие-путешествовать, круиз по Средиземному морю, тур, туристическое агентство, турист, осматривать достопримечательности, памятник, церковь, мечеть, площадь, бульвар, проспект).

Наприкінці заняття доречно підвести підсумки й оцінити роботу студентів згідно з затвердженими критеріями. Таким чином, оцінюється читання, говоріння (моделювання мовленнєвих інтенцій, усне монологічне і діалогічне висловлювання (діалог-повідомлення), епізоди усного мовлення (за запропонованими комунікативними ситуаціями)). Наш досвід свідчить про ефективність паралельного протоколювання вдосконалення комунікаційних навичок студентів на практичних заняттях з англійської та російської як іноземної з використанням інтерактивних методів навчання для корекції планів занять і подальшого використання матеріалів у науково-дослідних роботах. Особлива увага приділяється таким маркерам, як успішне включення студентів в діалог і вміння його завершити, швидкість реагування на репліки співрозмовника, використання мовленнєвих кліше, граматично правильне конструювання речень, самостійність у виконанні завдань і обранні стратегій спілкування.

Доволі ефективним та універсальним методом, який застосовується на практиці під час навчання студентів іноземним мовам, зокрема англійської, є інтерактивний метод сінквейну (від. англ. *cinquain* – віршована форма з п'яти рядків, що виникла в США

на початку XX століття під впливом японської поезії; у подальшому ця форма стала використовуватися в дидактичних цілях як ефективний метод розвитку образної мови, що дозволяє швидко отримати результат). Студентам пропонується за 5–10 хвилин підібрати певну кількість лексичних одиниць, розподіливши їх між п'ятьма рядками: 1) перший рядок – позначення теми за допомогою одного слова (один іменник); 2) другий рядок – опис теми (два прикметника); 3) третій рядок – опис дій, які можуть відбуватися у рамках запропонованої теми (три дієслова); 4) четвертий рядок – складання фрази з чотирьох слів, яка виражає відношення до теми (різні частини мови); 5) п'ятий рядок – підбір синоніму (одне слово). Студенти моделюють сінквейни, обмінюються ними з іншими студентами та вирішують, який із варіантів найбільш вдалий з точки зору відповідності складових сінквейну запропонованій темі. Так, за темою «Travelling» студенти можуть запропонувати наступні приклади сінквейнів: I. 1) travelling; 2) awesome, exciting; 3) to enjoy, to fun, to swim; 4) relax and do nothing; 5) wandering. II. 1) travelling; 2) unforgettable, relaxing; 3) to dream, to fly, to move; 4) unusual places to stay; 5) voyage. Універсальність методу сінквейну полягає в тому, що він спрямований на збагачення та активізацію словникового запасу під час вивчення будь-якого тематичного блоку.

Заслужовує на особливу увагу використання інтерактивної технології мозкового штурму (brainstorming) у поєднанні з методом проектування. Оскільки підготовка фахівців в немовних вузах полягає в формуванні комунікативних умінь, які дозволили б здійснювати професійні контакти іноземною мовою в різних сферах і ситуаціях, можна запропонувати студентам будь-якої спеціалізації висловити свої ідеї на тему «*What is necessary to do to set up your own business?*», які записуються на дошці викладачем. Метод мозкового штурму передбачає можливість подальшого розвитку ідей, тому на наступному етапі роботи студенти обирають декілька ідей з усіх запропонованих, наводячи аргументи на користь найкращої з них. Після цього академічна група ділиться на команди, які за певний проміжок часу мають розробити проект-план щодо відкриття нового бізнесу, спираючись на висловлені раніше ідеї. При цьому важливо, щоб при обговоренні студенти говорили іноземною мовою. На заключному етапі кожна з команд представляє свій розроблений бізнес-план. Слід відзначити, що робота в командах може вестися у різних режимах: після попереднього обговорення загальної ідеї

команда може розділити завдання на кілька частин відповідно до кількості членів в команді, і кожен учасник розроблятиме свою частину; інша команда може працювати над своїм бізнес-планом спільно, розподіливши ролі таким чином, що один студент писатиме, другий – шукатиме слово в словнику, третій – виконуватиме свою певну функціональну роль. Обговорення має вестися, здебільшого, англійською мовою, хоча, в залежності від рівня володіння іноземною мовою, може проходити у змішаному форматі. Важливо, що презентація бізнес-плану має бути представлена англійською мовою. Досвід впровадження цього виду діяльності у навчальний процес показує, що на етапі мозкового штурму не всі студенти виявляють активність, але на етапі командної роботи кожен студент виконує свою комунікативну задачу, усвідомлюючи, що він, як і будь-який інший член команди, несе відповідальність за загальний результат.

Командна робота – важливий елемент для успіху будь-якої діяльності. Навчання іноземної мови, засноване на технології «Group Story», має на меті активізацію колективної навчально-пізнавальної діяльності студентів. Сутність цього інтерактивного методу полягає в тому, що академічна група студентів розбивається на кілька підгруп (команд). Кожна команда отримує лист паперу, на якому написано перше речення – початок майбутньої групової розповіді. За певний проміжок часу, відведений викладачем, команди мають дописати одне речення до розповіді, а потім по сигналу передати лист наступній команді. Отримані групові історії зачитуються, та шляхом відкритого голосування обираються кращі з них.

До інтерактивних прийомів, що допомагають структурувати як колективну, так і особисту розумову діяльність, відноситься метод шести капелюхів мислення (The six thinking hats). Цей метод сприяє розвитку гнучкості розуму та креативності. Група студентів ділиться на п'ять підгруп, кожна з яких отримує роздатковий матеріал з описом англійською мовою методу та ситуації для обговорення. У роздатковому матеріалі розписані метафоричні значення капелюхів різного кольору: білий капелюх – це факти та цифри; чорний капелюх – критична оцінка ситуації, негативні сторони явищ, песимістичне ставлення до подій; жовтий капелюх – позитивний настрій, пошук достоїнств та переваг, оптимістичні прогнози; червоний капелюх – почуття, емоції, інтуїції; зелений капелюх – генерація нових ідей, творчість та креативність; синій капелюх – управління процесом шляхом формулювання ідей, підсумковий аналіз. Методом

жеребкування кожній команді видається один з п'яти головних уборів, а шостий капелюх синього кольору вирішується віддати студенту з просунутим рівнем володіння мовою або, як альтернативний варіант, викладачеві. Якщо для обговорення залучається викладач, то «між студентом і викладачем виникають суб'єктно-суб'єктні відносини, у рамках яких студент виступає самостійною рівноправною одиницею спілкування» [3]. На наступному етапі студенти розглядають запропоновану викладачем ситуацію з різних сторін, виконуючи різні ролі в залежності від кольору капелюха, який вони поетапно змінюють на капелюх іншого кольору. Процес обговорення проходить у режимі розробки ідеї всіма учасниками підгруп, один з яких письмово фіксує іноземною мовою результати обговорення. У разі необхідності викладач дає консультації. Процес презентації результатів роботи організований за принципом зміни капелюхів: спочатку всі команди представляють свою роботу в рамках білого капелюха, потім зеленого, синього, червоного, жовтого. Далі команди оцінюють відповіді інших команд та вирішують, в кого найбільш вдало вийшло подивитися на запропоновану ситуацію крізь призму того чи іншого капелюха.

Метод шести капелюхів може бути успішно використаний при роботі з текстом, граматичними явищами, при обговоренні актуальних проблем різного рівня суспільної значимості. Так, можна організувати дискусію на тему «Education in Ukraine». Разом з капелюхом певного кольору групи студентів отримують питання орієнтовного характеру: білий капелюх має позначку «Information» та містить питання *What levels does the education system in Ukraine include?*; чорний капелюх с позначкою «Criticism» пропонує відповісти на питання *What are the disadvantages of the education system in Ukraine?*; жовтий капелюх «Positiveness» спонукає студентів розглянути питання *What are the benefits of the education system in Ukraine?*; червоний капелюх «Feelings and emotions» передбачає обговорення проблеми *What is your attitude to the education system in Ukraine?*; зелений капелюх під назвою «Creation» пропонує відповісти на питання *What can we change in the Ukrainian education system to improve it?*; власник синього капелюху «Control» відповідатиме на питання *What conclusions can be drawn from the discussion?* та підводить підсумки. Використання макетів капелюхів вносить елемент гри, в яку з задоволенням включаються студенти. Досвід розгляду однієї й тієї ж проблеми з різних сторін, безсумнівно, сприяє не тільки розвитку здатності висловлювати

власні думки іноземною мовою, а також розвитку критичного мислення, комунікативних та когнітивних здібностей студентів.

Висновки. Таким чином, застосування інтерактивних методів у практиці навчання англійської і російської мов як іноземних дозволяє розширювати активний словниковий запас інофонів-нефілологів новою лексикою та мовленнєвими моделями з тем занять, забезпечує засвоєння і поліпшення правил мовленнєвої поведінки в різних модельованих (побутових, професійних або академічних) ситуаціях. Окрім зазначеного, досліджувана навчальна стратегія зумовлює панування комфортної доброзичливої атмосфери на заняттях з мов серед іноземних та вітчизняних здобувачів освіти, підвищує загальний рівень задоволеності результатами навчання мов, а також позитивно відбивається на якійсній складовій освіти і позиції ЗВО в міжнародному співробітництві.

References:

1. Interactive Teaching Styles Used in the Classroom // The Room 241 Team. Concordia University-Portland [Electronic Resource]. – Retrived from : <https://education.cu-portland.edu/blog/classroom-resources/5-interactive-teaching-styles-2/>.
2. Podnajmer J. Interaktywne metody nauczania / J. Podnajmer // Ośrodek Doradztwa Metodycznego i Doskonalenia Nauczycieli w Legnicy [Electronic Resource]. – Retrived from : <http://odmidn.legnica.pl/art,217,interaktywne-metody-nauczania>.
3. Гудкова Н. М. Педагогічний аспект лінгвокультурної адаптації іноземних студентів у мовному середовищі сучасної України / Н. М. Гудкова // Діалог культур у Європейському освітньому просторі : Збірник матеріалів II міжвузівської конференції, м. Київ, 16 травня 2017 р. – К. : КНУТД, 2017. – С. 69–73.
4. Дворянчикова С. Є. Інтерактивні методи у практиці навчання РЯІ та УЯІ студентів з Китаю / С. Є. Дворянчикова // Інноваційні тенденції підготовки фахівців в умовах полікультурного та мультілінгвального глобалізованого світу : Збірник тез доповідей II міжвузівської науково-практичної конференції, м. Київ, 11 квітня 2017 р. – К. : КНУТД, 2017. – С. 17–19.
5. Добрынина Д. В. Инновационные методы обучения студентов вузов как средство реализации интерактивной модели обучения / Д. В. Добрынина // Вестник Бурятского государственного университета. – Улан-Удэ, 2010. – №5. – С. 172–176.
6. Инновационные методы обучения в высшей школе: учебно-практическое пособие/ Гусаков В. П., Пустовалова Н. И., Хрущев В. А., Карташова Е. Б., Исакова Е. К. – Петропавловск, 2007. – 92с.

7. Ихсангалиева Г. К., Нуржанова Ж. С. Инновационные тренды в методике преподавания РКИ [Электронный ресурс] / Г. К. Ихсангалиева, Ж. С. Нуржанова // Евразийский экономический клуб ученых. – Режим доступа : <http://group-global.org/ru/node/37705>.
8. Лебединский С. И. Методика преподавания русского языка как иностранного : учебное пособие. / С. И. Лебединский, Л. Ф. Гербик. – Минск, 2011. – 309 с.
9. Сисоева С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник. / С. О. Сисоева. – К.: ВД «ЕКМО», 2011. – 324 с.
10. Шукин А. Н. Современные интенсивные методы и технологии обучения иностранным языкам. / А. Н. Шукин. – М.: Филоматис, 2008. – 188 с.

Transliteration of References:

1. Interactive Teaching Styles Used in the Classroom (n. d.). The Room 241 Team. Concordia University–Portland. Retrived from <https://education.cu-portland.edu/blog/classroom-resources/5-interactive-teaching-styles-2/>
2. Podnajmer, J. (n. d.). Interaktywne metody nauczania [Interactive teaching methods]. Ośrodek Doradztwa Metodycznego i Doskonalenia Nauczycieli w Legnicy – Center for methodological consulting and upgrade training of teachers in Legnica. Retrived from <http://odmidn.legnica.pl/art,217,interaktywne-metody-nauczania> [in Polish].
3. Gudkova, N. M. (2017). Pedahohichnyi aspekt linhvokulturnoi adaptatsii inozemnykh studentiv u movnomu seredovyshchi suchasnoi Ukrainy [Pedagogical aspect of linguistic and cultural adaptation of foreign students in the linguistic environment of modern Ukraine]. Dialoh kultur u Yevropeiskomu osvithnomu prostori – Dialogue of cultures in the European education space, 69–73. Kyiv: KNUTD [in Ukrainian].
4. Dvorianchykova, S. Ye. (2017). Interaktyvni metody u praktytsi navchannia rosiiskoi ta ukrainskoi yak inozemnykh studentiv z Kytaiu [Interactive methods in the practice of teaching Russian and Ukrainian as foreign languages to students from China]. Innovatsiini tendentsii pidhotovky fakhivtsiv v umovakh polikulturnoho ta multylinhvalnoho hlobalizovanoho svitu – Innovative trends in the specialists training in the multicultural and multilingual globalized world, 17–19. Kyiv: KNUTD [in Ukrainian].
5. Dobrynina, D. V. (2010). Innovatsionnye metody obucheniia studentov vuzov kak sredstvo realizatsii interaktivnoi modeli obucheniia [Innovative methods of teaching University students as a means of implementing an interactive learning model]. Vestnik Buriatskogo gosudarstvennogo universiteta – Bulletin of Buryat State University, 5, 172–176. Ulan-Ude [in Russian].
6. Gusakov, V. P., Pustovalova, N. I., Khrushchev, V. A., Kartashova, E. B., Isakova, E. K. (2007). Innovatsionnye metody obucheniia v vysshei shkole [Innovative methods of teaching in high school]. Petropavlovsk [in Russian].

7. Ikhsangalieva, G. K. & Nurzhanova, Zh. S. (n. d.). Innovatsionnye trendy v metodike prepodavaniia russkogo iazyka kak inostrannogo [Innovative trends in the methodology of teaching Russian as a foreign language]. Evraziiskii ekonomicheskii klub uchenykh – Eurasian economic club of scientists. Retrived from <http://group-global.org/ru/node/37705> [in Russian].
8. Lebedinskii, S. I. & Gerbik, L. F. (2011). Metodika prepodavaniia russkogo iazyka kak inostrannogo [Methods of teaching Russian as a foreign language]. Minsk [in Russian].
9. Sysoieva, S. O. (2011). Interaktyvni tekhnolohii navchannia doroslykh [Interactive adult learning technologies]. Kyiv [in Ukrainian].
10. Shchukin, A. N. (2008). Sovremennye intensivnye metody i tekhnologii obucheniia inostrannym iazykam [Modern intensive methods and technologies of teaching foreign languages]. Moscow: Filomatis [in Russian].

Authors

Dvorianchykova Svitlana

Ph.D, Associate Professor,

Associate Professor at the Department

of Foreign Languages,

Kyiv National University of Technologies and Design,

Kyiv, Ukraine

E-mail: dvoryanchikova.svetlana@gmail.com

Gudkova Nataliia

Ph.D, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of

Foreign Languages,

Kyiv National University of Technologies and Design,

Kyiv, Ukraine

E-mail: gudkova.nm@knuvd.com.ua

Abstracts

ДВОРЯНЧИКОВА СВІТЛАНА, ГУДКОВА НАТАЛІЯ. Застосування інтерактивних методів у навчанні англійської та російської мов як іноземних студентів-нефілологів. У статті розглянуто теоретичні основи і викладено практичний досвід застосування інтерактивних методів навчання на заняттях з англійської та російської мов як іноземних. Описується комплекс матеріалів,

спрямованих на закріплення та активізацію лексики, розвиток адекватної реакції на розмовне мовлення носіїв мови.

Ключові слова: інтерактивний метод навчання, комунікація, методика викладання англійської та російської мов як іноземних, суб'єкт навчання, навчально-методичний комплекс.

ДВОРЯНЧИКОВА СВЕТЛАНА, ГУДКОВА НАТАЛИЯ. Применение интерактивных методов при обучении английскому и русскому языкам как иностранным студентам-нефилологов. В статье рассматриваются теоретические основы и излагается практический опыт использования интерактивных методов обучения на занятиях по английскому и русскому языкам как иностранным. Описывается комплекс материалов, направленных на закрепление и активизацию лексики, развитие адекватной реакции на разговорную речь носителей языка.

Ключевые слова: интерактивный метод обучения, коммуникация, методика преподавания английского и русского языка как иностранных, субъект обучения, учебно-методический комплекс.

DVORYANCHIKOVA SVITLANA, GUDKOVA NATALIYA. The use of interactive methods in teaching English and Russian as foreign languages to non-philological training profile students.

The article deals with the theoretical principles of interactive methods of teaching English and Russian as foreign languages and their practical experience. The set of materials focused on lexical replenishment and development of an adequate response to the oral speech are described. The use of interactive methods in the practice of teaching English and Russian as foreign languages allows to expand the active vocabulary of non-philological students with new lexical resource and speech models for topics, assures the acquiring and improvement of the rules of speech behavior in various simulated events such as social, professional or academic events. The educational strategy leads to a comfortable and friendly atmosphere in the classrooms while teaching languages for foreign and domestic students, increases the overall level of satisfaction with the results of language learning, and has a positive impact on the quality of education and the position of higher educational establishments in international cooperation.

Keywords: interactive teaching method, communication, teaching methods of English and Russian as foreign languages, subject of learning activity, educational and methodical complex.

DWORIANCZYKOWA SWITLANA, HUDKOWA NATALIIA.
Zastosowanie metod interaktywnych w nauczaniu języka angielskiego i rosyjskiego jako języków obcych studentów-niefilologów. Artykuł omawia podstawy teoretyczne i opisuje praktyczne doświadczenia związane z wykorzystaniem interaktywnych metod nauczania na z zajęciach języka angielskiego i rosyjskiego jako języków obcych. Opisano zestaw materiałów mających na celu utrwalenie i aktywizację słownictwa, rozwój odpowiedniej reakcji na język mówiony native speakerów.

Słowa kluczowe: interaktywna metoda nauczania, komunikacja, metody nauczania języka angielskiego i rosyjskiego jako języków obcych, podmiot nauczania, kompleks edukacyjny i metodyczny.

Viktoriia MAIKOVSKA

Psychological and pedagogical principles for the formation of the communicative block in the entrepreneurship competence` structure

Problem statement and its relevance. The results of sociological data allow distinguishing the motives of entrepreneurial activity: high level of income, independence, increase of self-esteem and public recognition, self-development, development of a circle of communication, opportunity to travel [1]. They are explained by a research of the 21st century: the laws of economics have a humanitarian basis, which is based on human relations, humanitarian knowledge, the relevance of the paradigm of the «subject-subject» relationship. In the economic plane, the nature of communication and the role of profit are important not as an arithmetic sum, but as an opportunity to "save face" [2]. Therefore, we admit the topicality of the attention to the problem of psychological and pedagogical principles of the formation of entrepreneurial competence of a person, the development and life of which occur in a market society, as well as the topicality of the purposeful formation of relevant communicative competencies.

Analysis of sources by research topic. Interest in the social aspects of entrepreneurship phenomenon is a characteristic feature of researches in the post-Soviet space because it is based on the assumption: success in entrepreneurship depends on the level of formation of social and psychological readiness for entrepreneurial activity. Thus, D. Meshcheryakov focuses on relationships between subjects within the roles they play in social production [3]. A. Zhuravlev views entrepreneurship as a ménage and economic, and special spiritual and economic activity at the same time [4]. The results of scientific research the main purpose of which was to identify and characterize entrepreneurial qualities were presented by A. Batarshhev, A. Busigin, A. Karpov, L. Kotegov, V. Novikov, T. Obukhova, A. Smirnov, M. Tutushkin. N. Masiuk, T. Konyukhova, V. Chechko allocated information, communication and design competences in the structure of entrepreneurial competence.

The first studies of the structure of the entrepreneur's personality belong to A. Smith. The structure of the entrepreneur's personality in the historical and cultural plane was the focus of J.-B. Sey. L. von Mises and F. Hayek, based on of a deep analysis of the culture of market relations, have identified some individual and personality traits that are important for the pursuit of entrepreneurial activity. Continuing J. Schumpeter's ideas R. Macho, D. Ray, M. Moltz, W. James, and others considered entrepreneurship as a general human behavior aimed at finding the modern economic opportunities for self-realization.

Even though the structure of competence is the subject of scientific research of many national and foreign scholars, the results of the review of the literary sources make it possible to conclude that defined before personality and professionally significant qualities have been studied and structured insufficiently, and the communicative block as a subsystem of this structure and psychological the principles of its formation are substantiated in Ukrainian pedagogical science insufficiently.

The purpose of the study is to analyze the existing experience in the study of the entrepreneurial competence structure, to reveal the content of the communication block, to clarify its role in this structure and to identify the psychological and pedagogical principles of its formation.

Presenting the main material. Modern researchers' views about the entrepreneurial qualities of a person are ambiguous, and the set of qualities required for the entrepreneur is defined differently. We completely agree with L. Aralina, who among the main markers of entrepreneur success allocates thinking and language as dynamic psychic qualities in the

personality structure, while paying due attention to creative abilities [5].

For the most part, researchers group the qualities of an entrepreneur's psychological portrait into blocks: intellectual (competence, combinatorial gift, the level of imagination and intuition development, power of imagination, perspective of thinking), motivational-volitional (risk inclination, desire to fight and to win, need for self-actualization and recognition, the predominance of the motive of achievement over the motive of avoiding failure); communicative (coordinator's talent, ability and willingness to socially-loyal communication). At the same time, the results of the study of the national and foreign scientists' achievements make it possible to conclude that the qualities that determine the essence of entrepreneurial behavior still do not have a clear systematization in the psychological and pedagogical literature. The analysis of purposes and dominant areas of an entrepreneur's activity creates the grounds for their division into blocks in four areas: organizational, communicative, creative and managerial. Nevertheless, the mentioned above researchers note that the ability to establish the connection and to communicate is one of the most important qualities of an entrepreneur's personality. Obviously, we can talk about the presence of the communication block in the structure of entrepreneurial competence.

From a psychological point of view, the importance of communicative abilities is determined by the functions of the communication process, without which entrepreneurship is impossible in principle: 1) information or exchange (transmission of information and its receipt); 2) regulatory (managing behavior in the process of transmitting information, bringing it to the desired standards); 3) managerial (change in the process of transmitting information of installations due to influence on consciousness); 4) emotional (accompaniment of the process of information exchange with corresponding feelings and experiences). Therefore, the mental process of communication in the form of information exchange and human interaction is an integral part of a business (entrepreneurial) activity.

The results of the analysis of the literary are confirmed by empirical data obtained during the author's survey: 35,71 % of students of the Kharkiv region, 14,28 % of the Chernihiv region and 7,14 % of the Poltava region identifies entrepreneurial competence with effective communication in business. 21,43 % of the students of the Kharkiv region, 4,76 % of the Chernihiv region and 7,14 % of the Poltava region call it the key competence for business. 20 % of students of the Kharkiv Trade and Economic Institute of KNTEU called the competence of effective business

communication as the most important result of participation in the «Youth in Entrepreneurship» program.

In the process of communication, its networks are formed. They can be open and closed, personal and group; take various forms and contents, the features of which depend on the purposeful commodity policy of a higher education institution (HEI) [6]. According to this point of view, O. Katkova interprets communicativeness as the ability of the individual to adapt to the conditions of the new social environment, to influence the environment, to persuade, to provoke the sympathy to him, to exchange information effectively [7]. A. Cherniavsky emphasizes that the communicative component of entrepreneurial competence is represented by the experience of interpersonal interaction and the need for project activity [2]. T. Biedarieva notes the importance in the structure of entrepreneurial competence of the following communication skills: the level of language activity development; ability to speak in public; fluency in rhetoric, broadcasting culture, propaganda, and journalism skills; ability to discuss, to formulate thoughts correctly and logically verbally and in writing [8]. V. Demidov refers to the communicative skills into the substructure of experience in the psychological and acmeological structure of entrepreneurial potential [9].

The basis of communication skills is sociability as a person's readiness to establish easily and to maintain positive contacts in communication and interaction with the environment. Sociability is considered by researchers as the ability to communicate freely, to adapt to certain social and psychological circumstances, the ability to show empathy, which allows assessing the situation deeply and objective. The communication process is not just a movement of information, but an active exchange of information, the responsible of which` content lays on the HEI: informing two or more individuals as active subjects affect the effectiveness of the activity. A. Charushina considers sociability as a basis for initiatives formation (creative component) and organizational qualities formation (activity component). 60 % of students surveyed by A. Charushina believe that sociability as a personality trait makes a person more adventurous [10].

According to the author's survey, the sociability as the most important component in entrepreneurial competence structure is allocated by 42,86 % of students of the Kharkiv region, 9,52 % of the Chernihiv region, 32,14 % of the Poltava region. At the same time, the results of detection of sociability level of students of Kharkiv Trade and Economic Institute of KNTEU (based on the R. Ryakhovsky test) show that 50 % of those who

have chosen a specialty in the field of knowledge «24 – Service sphere» has its average level (are able to listen to interlocutor patiently, are able to defend their point of view calmly); 41.67 % – above average (are talkative, can speak on various issues, annoying others); 8.33% – the highest level (are always aware of all cases, can speak on any issue, can take on any case without bringing them to the end). There were no persons with a low sociability level or apparent communication problems among respondents.

A significant role in business communication is played by the elements of «contactless»: the ability to cause people's sympathy; the ability to see oneself "from the outside"; ability to listen; readiness to understand and to persuade; the ability to look at a conflict situation through the eyes of an interlocutor. For this, it is important for the entrepreneur to have such psychological qualities as tolerance, sociability, and persuasiveness, which contributes to bringing ease, spontaneity, and freedom into interpersonal communication; propensity for friendly behavior and establishment of friendly relations; the desire to take the lead, and, where it is appropriate, the role of leader in the group. This personal quality implies the availability of communication skills that help to get acquainted, to find the right form of address to another person, to facilitate contact with a partner and to allow you to maintain a conversation based on the experience of effective gesture, the relevance, and richness of facial expressions, expressiveness of intonations.

The results of the survey of the same students based on the test card of communicative activity (created by O. Leontiev) show that 75 % of them have a high level of such personal qualities as goodwill; openness; interest, activity and flexibility in communication (the other 25 % of students demonstrate a satisfactory level of these qualities). There were no individuals with a low level of personal qualities that provide effective communication activities among the respondents.

An important component of communicativeness is entrepreneurial ethics, which regulates both internal corporate and external relations of the market subject in a single economic space. For the successful organization of the teamwork, the moral factor is important, because people's relationships are built based on mutual respect, mutual assistance and attention to the individual. The link between communicativeness and organizational qualities that shape entrepreneurial ethics was researched by the test created by V. Sinyavsky and B. Fedoroshin. The results are divided as follows: 33,33 % of students have a very high level

of communication skills, 16,67 % – average level, 33,33 % – lower than average level, 16,67 % – low level. The high level of organizational skills has 25 % of students, the average – 16,67 %, the lower than average level – 50 %, and the low level – 8,33 %. During the survey, we have figured out interesting trends. The first one: 87.5% of the fourth-year students have a level of communication which is one or two steps lower than the level of organizational skills; the first-year students have the contrary tendency. The second one: communication level is reduced and the level of organizational skills increases from the first to the fourth year of study. In our firm conviction, this tendency is a consequence of the formation of appropriate competences in the process of professional training.

The revealed communicativeness level of the first-year students of HEI is a consequence of the purposeful activity of institutions of complete general secondary education, which (in accordance with the requirements of the conceptual reform «New Ukrainian School») begun the preparation of pupils as active, enterprising and responsible citizens. According to art. 12 of the Law of Ukraine "On Education" the purpose of education is defined as the comprehensive development, moral education and socialization of a person which should be capable to live in society and to interact with nature in civilization way; to be ready for conscious life choices, self-realization, responsibility, work and civic activity [11]. This goal is achieved through cross-cutting content lines, one of which is Entrepreneurship and Financial Literacy. Each of the cross-cutting lines is seen as a mean of key and specific competencies' integration which was acquired by a student based on learning courses and learning cycles.

The purpose of the cross-cutting line «Entrepreneurial and Production Literacy» is to educate the young generation of Ukrainians to be frugal, to spend money rationally, to plan to spend the money, to stimulate leadership initiatives, to form the will to act successfully in the rapidly changing technological environment. This line is aimed to form: the skill to represent own ideas and initiatives clearly and competently using appropriate language means; to use effective communication strategies to formulate their proposals; to form the skill of self-organization; to be able to evaluate the economic initiative and economic actions; to show a willingness to take responsibility; to admit the communicative competency role for successful life and professional career. Thus, a school program for the Ukrainian language for 5-9 grades pupils proposes next learning resources: texts with models of initiative; business papers (work plan, report, resume, statement, etc.); self-presentations; samples

of advertising. The program for general educational institutions with the Ukrainian language of instruction for students of the 10th grade contains socio-cultural topics such as «Care for your development»; «Active participation in the life of society»; «Allocation of duties and responsibilities»; «Human success formula»; «Planning for financial well-being»; «Responsibility for financial problems in the family»; «How to make money at school age»; «Debt trap»; «My savings»; «Planning your own budget» and more. In the Ukrainian language lessons in the 11th grade: «Specialist` language etiquette»; «Methods of conflict resolution»; «Attitude to lose»; «Business does not develop without trust»; «The story of one success»; «Entrepreneurship of literary heroes»; «Useful habits and valuable traits of enterprising person» and more. Teachers can use different tasks: 1) «compare the meaning of words «business, businessman, entrepreneurship» which were taken from different lexicographic sources»; 2) «read the text «Marketing». Do you agree with the author's statement? «; 3) «look at the pictures with the names of your city's coffee shops. Consider why Ukrainian entrepreneurs give their catering establishments mostly foreign names? Suggest your names for coffee shops using only Ukrainian vocabulary». Thus, the cross-cutting line «Entrepreneurship and financial literacy» is aimed at communicativeness development and at the same time at the patriotic social position formation, because entrepreneurial activity is a positive social phenomenon. It is socially useful (when it does not break the law), and entrepreneurial income is the result of organizational and creative efforts, it is fees for competence and understanding of the situation.

Conclusions. The conducted research let us make the following conclusions. The mental process of communication in the form of information exchange and interaction between people is an integral part of entrepreneurial activity. Therefore, the ability to establish a connection and to communicate is one of the most important entrepreneur`s qualities. That gives a reason to speak about the need to form a communication block in the structure of entrepreneurial competence. It should be represented by described above qualities of the personality, which allows the implementing of the planned projects successfully based on effective business communication. Having summarized the mentioned above, we emphasize the urgent need to create some structure «Business-incubator»-type at HEI that can take responsibility for creating the conditions for such communication [12].

Definitely, it is impossible to cover all aspects of the above-mentioned problem in the paper. So we suggest that further scientific research should be aimed at the development of an integral model of entrepreneurial competence of future service sector specialists.

References:

1. Социологические данные ВЦИОМ. Москва, 2019. URL: <http://wciom.ru/> (дата обращения: 17.10.2019).
2. Чернявский А. А. Формирование предпринимательской компетентности бакалавра-регионоведа: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Чита, 2015. 185 с.
3. Мещеряков Д. А. Компетентность субъектов предпринимательской деятельности: дис. ... д-ра экон. наук: 08.00.01. Воронеж, 1999. 259с.
4. Журавлев А. Л., Позняков В. П. Социально-психологические трудности становления малого бизнеса в России. Психологический журнал. 1993. Т. 14. № 6. С. 23-34.
5. Аралина Л.Н. Глобальные сети как эффективное средство информационного обеспечения предпринимательской деятельности. Проектирование, обеспечение и контроль качества образования и образовательных услуг: сб. материалов 2 всерос. конф. Тольятти, 1999. С. 209 -211.
6. Майковська В. І. Сутність категорії «якість» при реалізації товарної політики ВНЗ у процесі професійної підготовки майбутніх маркетологів. Педагогічні науки. Серія: «Теорія, історія, інноваційні технології». 2015. № 3 (47). С. 385-397.
7. Каткова О. В. Дидактические основы моделирования учебного курса «Основы предпринимательской деятельности» при подготовке учителя по специальности «Технология и предпринимательство»: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Н. Новгород, 2002. 203 с.
8. Бедарева Т. Л. Организационно-педагогические условия формирования профессиональной направленности у будущих регионоведов (на примере подготовки востоковедов): дис. ... канд. пед. наук. Чита, 2002. 295 с.
9. Демидов В. В. Формирование компетентности студентов вуза в сфере предпринимательства: дис. ... канд. пед. наук. Москва, 2007. 190 с.
10. Чарушина Е. И. Формирование предприимчивости у старшеклассников в условиях социально-экономического профиля обучения: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Кострома, 2006. 178 с.
11. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page> (дата звернення: 15.10.2019).
12. Майковська В. І. Бізнес-інкубатор як інструмент управління науковою діяльністю базового структурного підрозділу ВНЗ при реалізації кластерного підходу в освіті. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: «Педагогіка. Психологія. Філософія». 2015. № 220. С. 109-118.

Transliteration of References:

1. Sotsiologicheskie dannye VTSIOM. Moskva, 2019. URL: <http://wciom.ru/> (data obrashcheniya: 17.10.2019).
2. Chernyavskiy A. A. Formirovanie predprinimatelskoy kompetentnosti bakalavra-regionoveda: dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.08. Chita, 2015. 185 s.
3. Meshcheryakov D. A. Kompetentnost subektov predprinimatelskoy deyatel'nosti: dis. ... d-ra ekon. nauk: 08.00.01. Voronezh, 1999. 259 s.
4. Zhuravlev A. L., Poznyakov V. P. Sotsialno-psikhologicheskie trudnosti stanovleniya malogo biznesa v Rossii. Psikhologicheskiy zhurnal. 1993. T. 14. № 6. S. 23-34.
5. Aralina L.N. Globalnye seti kak effektivnoe sredstvo informatsi-onnogo obespecheniya predprinimatelskoy deyatel'nosti. Proektirovanie, obespechenie i kontrol kachestva obrazovaniya i obrazovatelnykh uslug: sb. materialov 2 vseros. konf. Tolyatti, 1999. S. 209 -211.
6. Maikovska V. I. Sutnist katehoriï «iakist» pry realizatsii tovarnoi polityky VNZ u protsesi profesiinoi pidhotovky maibutnikh marketolohiv. Pedahohichni nauky. Seriia: «Teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii». 2015. № 3 (47). S. 385-397.
7. Katkova O. V. Didakticheskie osnovy modelirovaniya uchebnogo kursa «Osnovy predprinimatelskoy deyatel'nosti» pri podgotovke uchitelya po spetsialnosti «Tekhnologiya i predprinimatelstvo»: dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.08. N. Novgorod, 2002. 203 s.
8. Bedareva T. L. Organizatsionno-pedagogicheskie usloviya formirovaniya professionalnoy napravlenosti u budushchikh regionovedov (na primere podgotovki vostokovedov): dis. ... kand. ped. nauk. Chita, 2002. 295 s.
9. Demidov V. V. Formirovanie kompetentnosti studentov vuza v sfere predprinimatelstva: dis. ... kand. ped. nauk. Moskva, 2007. 190 s.
10. Charushina Ye. I. Formirovanie predpriimchivosti u starsheklassnikov v usloviyakh sotsialno-ekonomicheskogo profilya obucheniya: dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.02. Kostroma, 2006. 178 s.
11. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 r. № 2145-VIII / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page> (data zvernennia: 15.10.2019).
12. Maikovska V. I. Biznes-inkubator yak instrument upravlinnia naukovoïu diialnistiu bazovoho strukturnoho pidrozdilu VNZ pry realizatsii klasternoho pidkhotu v osviti. Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriia: «Pedahohika. Psykholohiia. Filosofiia». 2015. № 220. S. 109-118.

The Author

Viktoriia Maikovska
PhD (Pedagogy),
Doctoral student of Ukrainian Language and
Literature Department,
A. S. Makarenko Sumy State Pedagogical University,
Sumy, Ukraine,
E-mail: maykovska@ukr.net

Abstracts

МАЙКОВСЬКА ВІКТОРІЯ. Психолого-педагогічні засади формування комунікативного блоку в структурі підприємницької компетентності молоді. У статті порушено проблему наявності психолого-педагогічних засад формування комунікативного блоку в структурі підприємницької компетентності фахівців сфери обслуговування. Проведено аналіз праць вітчизняних та зарубіжних фахівців та з'ясовано, що дослідження соціальних аспектів феномену підприємництва знаходяться в колі інтересів науковців. Розглянуто підходи дослідників до уточнення структури підприємницької компетентності. Обґрунтовано наявність в ній інтелектуального, мотиваційно-вольового і комунікативного блоків. Виявлено, що за сферами діяльності особисті якості підприємця можуть бути згруповані в організаційний, творчий, управлінський і комунікативний блоки. Встановлено, що важливість комунікативних здібностей обумовлюється функціями процесу спілкування як психологічного підґрунтя підприємництва. Окреслено набір особистісних рис і навичок, які забезпечують успіх комунікації. За результатами опитування школярів та студентів здійснено спробу їх характеристики.

Ключові слова: компетентність; підприємницька компетентність; підприємницькі якості особи; комунікація; комунікативні здібності; комунікативність; комунікабельність.

МАЙКОВСКАЯ ВІКТОРИЯ. Психолого-педагогические основы формирования коммуникативного блока в структуре предпринимательской компетентности молодежи. В статье затронута проблема наличия психолого-педагогических

основ формирования коммуникативного блока в структуре предпринимательской компетентности специалистов в сфере обслуживания. Проведен анализ работ отечественных и зарубежных специалистов и выяснено, что исследование социальных аспектов феномена предпринимательства находится в центре внимания ученых. Рассмотрены подходы исследователей к уточнению структуры предпринимательской компетентности. Обосновано наличие в ней интеллектуального, мотивационно-волевого и коммуникативного блоков. Выявлено, что в зависимости от сферы деятельности личные качества предпринимателя могут быть сгруппированы в организационный, творческий, управленческий и коммуникативный блоки. Установлено, что ценность коммуникативных способностей обуславливается функциями процесса общения как психологического базиса предпринимательства. Определен набор личностных черт и навыков, обеспечивающих успех коммуникации. По результатам опроса школьников и студентов предпринята попытка их характеристики.

Ключевые слова: компетентность; предпринимательская компетентность; предпринимательские качества личности; коммуникация; коммуникативные способности; коммуникативность; коммуникабельность.

MAIKOVSKA VIKTORIIA. **Psychological and pedagogical principles for the formation of the communicative block in the entrepreneurship competence` structure.** *The article deals with the problem of the presence of psychological and pedagogical principles of forming a communicative block in the structure of entrepreneurial competence of future specialists` in the service sector. The analysis of the theoretical works of national and foreign experts is carried out. It shows that there is a tendency among scientists to research the social aspects of the entrepreneurship phenomenon. Approaches of researchers to clarify the structure of entrepreneurial competence are considered. The existence of intellectual, motivational-volitional and communicative blocks as parts of entrepreneurial competence is substantiated. It is revealed that by spheres of activity the entrepreneur` personal qualities can be grouped into organizational, creative, managerial and communicative blocks. It is established that the importance of communicative abilities is determined by the functions of the communication process as a psychological basis for entrepreneurship. The set of personal traits, and skills that ensure the success of communication is outlined. An attempt was made to characterize*

them according to the results of a study of pupils and students (future specialists of the service sector).

Keywords: *competence; entrepreneurial competence; entrepreneurial qualities of the person; communication; communicative abilities; communicativeness; sociability.*

MAJKOWSKA WIKTORIA. **Zasady psychologiczne i pedagogiczne kształtowania bloku komunikacyjnego w strukturze kompetencji przedsiębiorczych wśród młodzieży.** Artykuł porusza problem obecności psychologicznych i pedagogicznych zasad kształtowania bloku komunikacyjnego w strukturze kompetencji przedsiębiorczych profesjonalistów z branży usługowej. Dokonano analizy prac specjalistów krajowych i zagranicznych i stwierdzono, że badania społecznych aspektów zjawiska przedsiębiorczości leżą w interesie naukowców. Przeanalizowano podejścia badaczy do wyjaśnienia struktury kompetencji przedsiębiorczych. Uzasadniono istnienie w niej bloków intelektualnych, motywacyjno-wolicjonalnych i komunikacyjnych. Stwierdzono, że według obszarów działalności cechy osobiste przedsiębiorcy można podzielić na bloki: organizacyjny, kreatywny, zarządczy i komunikacyjny. Stwierdzono, że znaczenie zdolności komunikacyjnych zależy od funkcji procesu komunikacji jako psychologicznej podstawy przedsiębiorczości. Zdefiniowano zestaw osobowościowych cech i umiejętności, które zapewniają sukces komunikacji. Zgodnie z wynikami ankiety przeprowadzonej wśród studentów i studentów podjęto próbę ich scharakteryzowania.

Słowa kluczowe: *kompetencje; kompetencje przedsiębiorcze; cechy przedsiębiorcze danej osoby; komunikacja; zdolności komunikacyjne; komunikatywność; towarzyskość.*

Оксана НІКОЛАЄНКО

Мотиваційні чинники студентів
НМУ імені О.О. Богомольця
при виборі медичної спеціальності
(на прикладі студентів, що навчаються за
спеціальностями «Медицина» та «Стоматологія»)

Вступ. По завершенню навчання у школі майже перед кожним учнем постає вибір майбутньої професії чи ВУЗу, де б він хотів навчатися. Хтось із вибором фаху визначається заздалегідь, а хтось сумнівається навіть вже обравши вектор майбутньої діяльності. Здавалося б, що вибір медичної спеціальності повинен бути виваженим і ґрунтуватися на стійких переконаннях та націленості на навчання, однак це не завжди співпадає з реальністю. Саме тому визначення основних мотиваційних складових і з'ясування їх впливу на подальше навчання є *актуальним* і важливим завданням.

Метою роботи є – визначити мотиваційні складові студент при виборі медичної спеціальності.

Предметом аналізу є мотиваційні чинники, якими керується студент при виборі медичної спеціальності і вплив мотивації на навчання.

Об'єктом дослідження є мотиви, які були ключовими для студентів при вступі до ВНЗ на медичну спеціальність.

Перед собою ми поставили такі *завдання*:

- враховуючи актуальні дослідження, дати дефініцію термінів «мотив» та «мотивація»;
- описати найхарактерніші складові, що впливають на вибір майбутнього фаху абітурієнтів;
- проаналізувати інформацію, отриману за допомогою анкетування серед студентів 1-го курсу спеціальностей «Медицина», «Стоматологія» 2018-2019 н.р. НМУ імені О.О. Богомольця, стосовно основних мотивів, середнього балу успішності.

Матеріалом дослідження слугували анкети студентів 1-го курсу спеціальностей «Медицина», «Стоматологія» 2018-2019 навчального року НМУ імені О.О. Богомольця у кількості по 80 штук з кожної спеціальності.

Основні методи, використані у дослідженні: структурно-логічний (при побудові дослідження), порівняльний (при розгляді різних поглядів вчених та при аналізі показників), систематизації та узагальнення.

Основна частина. Проблема мотивації є однією з фундаментальних як у вітчизняній, так і зарубіжній психології. Оскільки вона виступає провідним внутрішнім чинником регулювання активності особистості в основних видах діяльності, у тому числі й навчальній [7, с. 3], то її вирішенню присвячено праці не лише психологів, але й педагогів. Дослідженню мотивації поведінки людини приділялась велика увага, про це свідчить значна кількість концепцій і теорій. Серед найвідоміших – змістовні (А. Маслоу, Ф. Герцберг, Д. Мак Кленланд) і процесуальні (В Врум, П. Лаулер ін). Серед вітчизняних вчених найбільших успіхів у розробці теорій мотивації досягли Л.С. Виготський, В.Г. Леонт'єв, Б.Ф. Ломов, В.А. Ядов., В.М. Дружинін, Є.П. Ільїн, Р.С. Немов. Ці праці стали основою для розробки методологічного інструментарію дослідження мотивації вибору професії студентською молоддю. Однак, слід зазначити, що фундаментальних праць з дослідження проблем навчальної мотивації в Україні мало (Т.І. Левченко «Сучасні дидактичні концепції в освіті» 1995 р.; О.В.

Малихіна «Мотивація учіння молодших школярів, 2002 р.»), а праць, присвячених мотивації при виборі фаху, зовсім немає, за виключенням поодиноких статей (О. Климентович, М. Мицишин, Ю.М. Остраус, О.В. Бісікало, Н.О. Ткаченко, С.А. Ісаєнко). Тому проблема вивчення мотиваційної складової при виборі майбутнього фаху при вступі до ВНЗ є ще й досі актуальною.

Поняття «мотив» та «мотивація» у сучасній психологічній науці тісно пов'язані з діяльнісним підходом (Л.С. Виготський, С.Л. Рубінштейн, О.М. Леонтьєв, А.Р. Лурія, П.Я. Гальперін), як зазначає О.М. Леонтьєв, «діяльності без мотиву не існує» [6, с. 102], а також з поняттями «ціль», «предмет», «структура», «засоби» [7, с. 7]. У сучасній психології існує два підходи до розуміння сутності мотиву: моністичний та інтегральний. При моністичному підході мотив розглядається як один конкретний психологічний феномен, що водночас є потребою, метою, наміром, спонуканням до діяльності. При інтегральному підході вважається, що мотив правомірно розглядати як складне багатокomпонентне психологічне утворення, оскільки детермінація поведінки та діяльності зумовлюється сукупністю чинників, кожний з яких виконує у цілісному процесі детермінації свої функції [7, с. 9]. Для нас мотив – це заохочення особистості до певного виду діяльності, що передбачає задоволення тих чи інших потреб і визначає її поведінку. Мотивація ж – це сукупність факторів, що впливають на здійснення конкретних форм діяльності. У психології мотивація розглядається як «складний багаторівневий регулятор життєдіяльності людини, що має складну ієрархічну структуру» [7, с. 12], «як складна багаторівнева система різноманітних збудників» [2, с. 122]. Професійна мотивація, згідно з науковими поглядами Є.П. Ільїна, є дією конкретних мотивів, які обумовлюють вибір професії та тривале виконання обов'язків, пов'язаних з цією професією, вибір місця роботи та інші аспекти професійного життя [4].

Мотив має свої характеристики, функції та класифікацію. Вчені В.Г. Асєєв, Л.І. Божович, В.Г. Леонтьєв, О.М. Леонтьєв, Є.П. Ільїн та інші поділяють характеристики мотиву на групи: динамічні (сила й усталеність мотиву), змістові (повнота усвідомлення структури мотиву, впевненість у правильності прийнятого рішення, зорієнтованість на зовнішні чи внутрішні фактори тощо). Серед функцій мотиву перелічують такі: спонукальна, направляюча, стимулююча, регулююча, керуюча, організуюча, захисна тощо [7, с. 10]. Класифікації мотивів же «рівно стільки, скільки існує засад

для їх класифікації» [1, с. 64]. Мотиви та мотивація змінюються під дією змін зовнішніх факторів і внутрішньої позиції особистості по відношенню до них [8, с. 11].

Таким чином при виборі спеціальності «Медицина» чи «Стоматологія» абітурієнт керується певним набором соціальних та пізнавальних мотивів, що вже сформувалися у його свідомості під впливом зовнішніх факторів та особистісної позиції. Наше дослідження було проведено на базі Національного медичного університету імені О.О.Богомольця зі студентами першого курсу 2018-2019 навчального року спеціальностей «Медицина», «Стоматологія». Для визначення структури мотиваційної сфери ми уклали анкету, що дозволяє отримати кількісні показники вираженості мотиваційних орієнтирів особистості при виборі медичного ВУЗу, адже статистика вступної кампанії 2018 року свідчить, що медицина, так як і у попередньому році, залишилась одним з пріоритетних напрямів серед абітурієнтів [3]. Метою анкети є з'ясувати основні орієнтири, на які студент зважав, при обранні фаху лікаря та визначити середній бал успішності після складання першої сесії та з'ясувати основні мотиви для успішного навчання.

Оскільки мотивація вибору професії є надзвичайно різноманітною, то у нашу анкету ми поділили на три блоки: 1) мотив обрання спеціальності (популярність спеціальності, престижність ВУЗу, бажання батьків, поради друзів, інтерес до спеціальності, можливість гарно заробляти у майбутньому, бажання отримати прикладну спеціальність, бажання допомагати людям, випадковість); 2) мотив успішного навчання (вчасно скласти сесію, навчатись на «відмінно» та «добре», отримати ґрунтовні знання, бути прикладом для інших, брати активну участь у студентському житті, не підвести батьків); 3) мотив до здобуття фаху лікаря (отримання практичних навичок, самореалізація, самовдосконалення, отримати вищу освіту, отримати високооплачувану роботу, отримати цікаву роботу, участь у наукових розробках, продовження навчання в аспірантурі, залишитись працювати в університеті). Анкетування такого плану показує, що для одних ключовою спонукою є потреба досягнення успіху в усіх починаннях, для інших – альтруїстичні мотиви, які полягають у прагненні приносити користь, ще для інших найбільш важливими є матеріальна вигода та престиж [5, с.66].

Загалом, у психології виділяють дві групи мотивів – зовнішні та внутрішні, кожна з яких по-різному впливає на активність

особистості, тому й наші мотиваційні складові можна розподілити на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх мотивів відносяться вимоги батьків, престиж роботи, висока оплата праці, близькість професії до якогось шкільного предмета, переїзд до нового місця проживання чи можливість працювати близько від дому, можливість обмежитися наявним спілкуванням, вибір друзів. Усі ці мотиви є зовнішніми по відношенню до безпосередньої мети навчання, а знання та уміння у цьому випадку служать лише засобом для досягнення інших цілей. При такій мотивації саме навчання не є ціллю діяльності особи, тому воно часто носить вимушений характер, сприймається байдужо чи навіть може викликати неприязнь [10, с. 9]. До внутрішніх мотивів вибору професії відносять ті, що спонукають особу до навчання як до своєї мети. Студенти, які мають внутрішню мотивацію вибору професії, ставлять на перше місце професійні та пізнавальні інтереси, мають потребу оволодіти професією на високому рівні, зорієнтовані на отримання міцних професійних знань, більш активні і свідомі у процесі навчання [10, с. 9]. Серед таких мотивів можна виділити дві підгрупи – мотиви соціального значення та мотиви індивідуального значення. Перші відображають прагнення особи принести користь суспільству і включають у себе усвідомлення користі професії для інших, почуття обов'язку і відповідальності перед суспільством, бажання приносити користь людям, можливість вдосконалювати свою професійну майстерність та реалізувати здібності до керівної роботи. Останні пов'язані з бажанням людини розвивати свою особистість та охоплюють прагнення вдосконалюватися інтелектуально і фізично, реалізувати свої здібності, можливість проявити творчість і спілкуватися з різними людьми, привабливість роботи і її відповідність особистісним здібностям [9, с. 323]. Згідно цієї класифікації до зовнішніх мотивів ми віднесли: популярність спеціальності, престижність ВУЗу, бажання батьків, поради друзів, можливість гарно заробляти у майбутньому, отримати високооплачувану роботу, залишитись працювати в університеті, випадковість; до внутрішніх - інтерес до спеціальності, бажання отримати прикладну спеціальність, бажання допомагати людям, вчасно скласти сесію, навчатись на «відмінно» та «добре», отримати ґрунтовні знання, бути прикладом для інших, брати активну участь у студентському житті, не підвести батьків, отримання практичних навичок, самореалізація, самовдосконалення, отримати вищу освіту, отримати цікаву роботу, участь у наукових розробках, продовження навчання в аспірантурі.

Усі ці мотиви і зовнішні й внутрішні, певним чином вплинули на вибір майбутнього фаху та медичної спеціальності, а також на прагнення до успішного навчання у ВУЗі.

Перший рік навчання для студентів-медиків та стоматологів є показовим та вирішальним, адже відповідно до навчальних планів їм пропонуються для вивчення базові дисципліни: «Анатомія людини», «Гістологія, цитологія та ембріологія», «Медична біологія» та інші, на основі яких на старших курсах формуватимуться їх фахові вміння та навички, необхідні для оволодіння спеціальністю. На цьому етапі виникають найбільші труднощі, адже студентам пропонується засвоїти велику кількість інформації, якої вони не вивчали у школі, значна частина матеріалу виноситься на самостійне опрацювання, до якого студенти часто виявляються неготові. Велике навантаження, постійне занурення у спеціальність, насичений робочий графік стають причинами незадовільного навчання, а часом і відрахування студентів вже після першого курсу. Хоча відповідно до інформації навчально-методичного відділу університету за 2018-2019 навчальний рік зросла і якість успішності на деяких медичних факультетах та стоматологічному, підвищився середній бал навчання або залишився на рівні попередніх навчальних років (стоматологічний факультет), однак відрахування студентів за невиконання вимог навчального плану вже після першого року навчання та й на старших курсах не є поодинокими. Це пов'язано разом із особистісними характеристиками із недостатньою мотивацією та несвідомим вибором обраного фаху.

Для виявлення основних мотивів, якими керувалися студенти при вступі до НМУ імені О.О. Богомольця на спеціальності «Медицина» та «Стоматологія», нами було розроблено та запропоновано анкету із варіантами відповіді стосовно їх мотивів та відкритими питаннями стосовно віку, середнього балу сертифіката ЗНО та середнього балу навчання по факту складання першої сесії. Анкети заповнювали студентам першого курсу 2 семестру 2018-2019 навчального року, адже це той контингент, що ще нещодавно перебував у статусі абітурієнта і пам'ятає увесь спектр мотивів, якими керувався при обранні майбутнього фаху, і в той же час вже отримав статус повноцінного студента, адже склав успішно першу сесію і має уявлення про навчання у вищій школі, вимоги та основні дисципліни, які надалі слугуватимуть підґрунтям для набуття фахових вмінь та навичок. Нами було проаналізовано 160 анкет, по 80 із спеціальностей «Медицина» та «Стоматологія». Кожна анкета містила

запитання, розподілені на три блоки: 1) мотив обрання спеціальності, 2) мотив успішного навчання; 3) мотив до здобуття фаху лікаря. Кожен респондент міг обрати декілька варіантів відповіді, зазначивши цифрами пріоритетність своїх мотивів.

В опитуванні взяли участь студенти у віці 17-18 років, з яких 63 дівчини та 17 хлопців зі спеціальності «Медицина» та 50 дівчат і 30 хлопців зі спеціальності «Стоматологія». Середній бал ЗНО опитаних студентів становив від 165 балів до 194 для спеціальності «Медицина» та від 150 до 200 для спеціальності «Стоматологія».

Перший блок (мотив обрання спеціальності) показав, що абсолютним лідером при вступі для обидвох категорій опитаних студентів (і медиків, і стоматологів) був інтерес до спеціальності – 63 відповіді (78,8 %) студентів-медиків та 58 (72,5%) у студентів-стоматологів. При чому найвагомішою складовою при обранні фаху зазначений мотив слугував для 27 студентів (7 з яких навчаються на «задовільно») медичних спеціальностей та 32 студентів-стоматологічного факультету (17 з яких навчаються на «задовільно»).

На другому місці у студентів медичних спеціальностей виявилось бажання допомагати людям (43 анкети (53,8%)), а у студентів-стоматологів – можливість гарно заробляти у майбутньому (49 анкет (61,3%)). Цікавим виявилось ще й те, що студенти, які націлені на заробіток у майбутньому, не зацікавлені в успішному навчанні, адже більшість з них за результатами навчання на першому семестрі отримали оцінку «задовільно». На противагу цим результатам, студенти, які виявили бажання допомагати людям, за результатами навчання отримали середній бал «добре» або «відмінно».

Третім пріоритетом для медиків виступило бажання батьків (21 анкета (26,3%)), а для стоматологів – бажання допомагати людям (33 анкети (41,3%)). Слід відмітити, що лише у 6 випадках із 21 опитаного, хто вказав, що бажання батьків вплинуло на вибір, батьки мали відношення до лікарської діяльності. При чому більшою мірою зважали на думку батьків дівчата (19 анкет із 21, що вказали цей мотив у пріоритеті).

На четвертому місці медики відмітили можливість гарно заробляти у майбутньому (19 – 23,8%), а стоматологи – бажання батьків (27 – 33,8%), з яких 13 студентів виявилися із медичних родин. Серед стоматологів батьківському впливу піддалося 14 дівчат та 13 хлопців, з яких 5 осіб вказало, що воля батьків для них була головною при виборі професії.

П'яту позицію для медиків займає бажання отримати прикладну спеціальність (16 – 20%), для стоматологів – престижність ВУЗу чи факультету (18 – 22,5%).

Шостою по значимості виявилась престижність ВУЗу чи факультету для студентів зі спеціальності «Медицина» (15 – 18,8%) та бажання отримати прикладну спеціальність (16 – 20 %).

Сьомою позицією студенти-медики відмітили популярність обраної спеціальності та випадковість вибору взагалі (по 6 анкет – 7,5%), студенти-стоматологи відзначили популярність своєї спеціальності (9 – 11,3%).

На останньому місці для медиків були поради друзів (3 – 3,8%), а для стоматологів – поради друзів та випадковість (по 2 анкети – 2,5%).

При аналізі другого блоку анкетування, який мав на меті з'ясувати прагнення студентів до успішного навчання, було визначено, що студенти-медики на першому місці виділяють отримання ґрунтовних знань (66 – 82,5%, а на другому – вчасне складання сесії (49 – 60,3%), а стоматологи ж дещо змістили свої вподобання і первинною метою відзначили вчасне складання сесії (68 – 85%), а отримання знань для них є вторинним (48 анкет – 60%). За значимістю наступне місце для стоматологів займає позиція «не підвести батьків» (22 – 27,5%), а для медиків – вчитися на «добре» та «відмінно» (15 – 18,8%). Четверту позицію у медиків займає бажання не підвести батьків (11 – 13,8%), а у стоматологів – успішне навчання та бажання бути прикладом для інших (по 4 анкети – 5%). На останньому місці у медиків є бажання бути прикладом та участь у студентському житті (по 9 відповідей – 11,3%), студенти-стоматологи на останньому місці ставлять участь у студентському житті (4 – 5%).

Третій мотиваційний блок стосовно здобуття фаху лікаря і бачення своєї майбутньої реалізації у професії продемонстрував, що студенти, що обрали спеціальність «Медицина» вважають, що найважливіше – це самореалізація у професії (55 – 68,8%), потім – отримання практичних навичок і самовдосконалення (39 – 48,8%), третім, чого вони прагнуть по завершенню навчання – це отримання високооплачуваної роботи, переважно у приватних структурах (30 – 37,5%), при чому ця робота повинна бути цікавою (29 – 36,3%). Деякі із студентів вже зараз націлені на наукову роботу за спеціальністю (12 – 15%), однак поодинокі відповіді у анкетах показали, що майбутні лікарі не прагнуть навчатися в аспірантурі або залишитись працювати в Університеті (5 анкет (6,3%) і 4 анкети (5%) відповідно.

Студенти, що вступили на спеціальність «Стоматологія» після отримання диплому також найбільше прагнуть реалізуватися у професії (61 – 76,3%), однак, на противагу медикам, на другому місці виділяють отримання високооплачуваної роботи у приватних структурах (41 – 51,3%), а вже потім бажають самовдосконалитися (40 – 50%) та отримати практичні навички (38 – 47,5%). Так само, як і медики, стоматологи бажають отримати цікаву роботу (12 – 15%) та взяти участь у наукових розробках за спеціальністю (11 – 13,8%). Аналогічно до медиків, студентам-стоматологам практично неважливим є факт отримання вищої освіти (3 – 3,8%), а також вони не виявляють бажання до навчання у аспірантурі і роботи в Університеті (2 – 2,5%).

Висновки. Підготовка висококваліфікованого, компетентного фахівця у будь-якій галузі повинна бути в пріоритеті держави, особливо під час інтеграції України у європейський науково-освітній простір. Однак досягнути цього вкрай важко, оскільки така підготовка повинна проводитись вже зі шкільних парт, шляхом інформування, ознайомлення школярів із новітніми технологіями, світовими стандартами, із можливостями у кожній спеціальності.

Останні роки в Україні вибір медичної спеціальності є досить популярною, адже, незважаючи на низький рівень оплати, важкі умови праці, цей фах не полишає перші місця у рейтингу, оскільки професія лікаря у нас асоціюється, насамперед, із престижем, повагою, можливістю проявити себе. Однак, обираючи спеціальність «Медицина» чи «Стоматологія» абітурієнти часто не повністю розуміють складність навчання, відповідальність, необхідність набуття практичних навичок, оволодіння теоретичним матеріалом та інше, і виступають заручниками ситуації. Саме так відбувається, якщо вибір був зроблений без глибокого усвідомлення, внутрішнього переконання, а лише керуючись зовнішніми чинниками, такими як популярність, престижність, поради оточуючих. Тому важливим та актуальним є з'ясування мотивів абітурієнта при виборі медичної спеціальності, дослідження взаємозв'язку між мотивацією та подальшим навчанням і накреслення перспектив щодо обрання майбутнього фаху. Метою роботи є – визначити мотиваційні складові абітурієнта при виборі медичної спеціальності та з'ясувати наявність взаємозв'язку між мотивацією та успішним навчанням. Предметом аналізу є мотиваційні чинники, якими керується абітурієнт при виборі медичної спеціальності і вплив мотивації на навчання. У

роботі використані методи структурно-логічний, порівняльний методи, метод систематизації та узагальнення.

Матеріалом дослідження слугувало по 160 анкет студентів 1-го курсу спеціальностей «Медицина», «Стоматологія» 2018-2019 навчального року НМУ імені О.О. Богомольця у кількості по 80 шт. з кожної спеціальності.

Зважаючи на актуальні дослідження у сфері теорій мотивації (А. Маслоу, Ф. Герцберг, Д. Мак Кленланд, А. Маслоу, Л.С. Виготський, В.Г. Леонтьєв, Б.Ф. Ломов, В.А. Ядов., В.М. Дружинін, Є.П. Ільїн, Р.С. Немов та інші) ми виробили робочі визначення понять «мотив» та «мотивація». Для нас мотив – це заохочення особистості до певного виду діяльності, що передбачає задоволення тих чи інших потреб і визначає її поведінку. Мотивація ж – це сукупність факторів та чинників, що впливають на здійснення конкретних форм діяльності, навчання у тому числі. Ми визначили, що мотив та мотивація здатні змінюватися у зв'язку зі зміною зовнішніх факторів та внутрішньої позиції особистості.

Проаналізувавши відповіді студентів на запитання, що стосувалися мотивів вибору їх майбутнього фаху, пріоритетів у навчанні та визначення майбутніх перспектив у професії, ми дійшли висновку, що більшість студентів, що обрали НМУ імені О.О. Богомольця, здійснили свій вибір свідомо, адже основне, що їх спонукало – це інтерес до обраної спеціальності, однак, якщо медики продемонстрували окрім інтересу ще й альтруїстичне прагнення допомагати, то стоматологи виявилися більш прагматичними, оскільки бажання гарно заробляти у майбутньому переважило над допомогою. Також ми встановили, що не вагому роль при виборі професії відіграли поради батьків, при чому з'ясувалося, що дівчата більше прислухаються до волі батьків, ніж хлопці. Аналізуючи ж ставлення до навчання, важливим і для медиків і для стоматологів виявилось набуття ґрунтовних знань та успішність. Однак студенти-стоматологи орієнтовані на короткочасну перспективу, а саме вчасно скласти сесію і перейти на наступний курс, в той час як студенти-медики мають на меті отримати глибокі знання в першу чергу, а тоді вже піклуються про виконання вимог навчального плану вчасно. Бажання не підвести батьків також відіграє важливу роль при успішному навчанні, однак свідчить, що студенти першого курсу ще не до кінця усвідомлюють відмінність між школою та університетом, не можуть повністю нести відповідальність за свої

дії чи бездіяльність. Результати опитування стосовно бачення своєї діяльності у майбутньому продемонстрували, що самореалізація та самовдосконалення є важливими факторами, яких прагнуть студенти по завершенню навчання, однак, як показало анкетування, майбутні стоматологи окрім самореалізації у професії сподіваються отримати високооплачувану роботу, в той час як медики більшою мірою думають про вдосконалення своїх умінь та отримання практичних навичок. Незначна кількість студентів націлена на наукову роботу і практично ніхто не виявив бажання навчатися в аспірантурі чи залишитись працювати в університеті. Очевидно, це пов'язано із недостатньою популяризацією наукової діяльності, фінансуванням наукових розробок у державі.

Анкетування показало, що абітурієнти при виборі медичної спеціальності керувалися і внутрішніми і зовнішніми мотивами. Вступивши до НМУ імені О.О. Богомольця, студенти націлені на навчання і на набуття практичних вмінь та навичок, однак поряд із психологічними мотивами (задоволення роботою, прагнення самовдосконалення), важливими виявилися й економічні фактори (гідна заробітна плата, комфортне місце роботи).

Підвищення мотиваційних факторів до успішного навчання сприятиме підвищенню рівня підготовки сучасних медичних фахівців та покращенню їх конкурентноспроможності на світовому ринку праці.

References:

1. Аверин В.А. Психология личности: Учебное пособие. – СПб: Михайлова В.А. 1999. 89 с.
2. Асеев В.Г. Проблема мотивации личности // Теоретические проблемы психологии личности. М., 1974. С.122-144.
3. Вступна кампанія в Україні: названі найпопулярніші професії у 2018 році [Електронний ресурс]. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/city/events/vstupnakampaniya-v-ukraini-nazvani-najpopulyarnishi-profesii-u2018-rotsi.htm> (дата звернення 20.08.2019). Назва з екрану.
4. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. Санкт-Петербург: 2011. 512 с.
5. Климентович О., Мицишин М. Дослідження мотивації вибору професії серед студентів факультету практична психологія крізь призму ставеворольової приналежності // "LAW & PSYCHOLOGY 2013" (LPS-2013), 21–23 NOVEMBER 2013, LVIV, UKRAINE. С.66-67.

6. Леонтьев А.Н. Деятельность, сознание, личность: Учебное пособие. – М.: Политиздат, 1975. 304 с.
7. Мотиваційні основи навчальної діяльності школярів: монографія / О.В. Малихіна.- Одеса: Огмрцян О.П. 2008. 232 с.
8. Мотивация личности. Феноменология. Закономерности и механизмы / под. ред. А. Бодилева, 1982. 120 с.
9. Остраус Ю.М. Мотиваційний критерій професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів: методика діагностики та рівень сформованості // Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія». Харків, 2016. Вип. 52. С. 320-330.
10. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи : підручник / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. 2-ге вид. К. : Каравела, 2008. 352 с

Transliteration of References:

1. Averyn V.A. Psykholohyya lychnosty: Uchebnoe posobyе. – SPb: Mykhaylova V.A. 1999. 89 s.
2. Aseev V.H. Problema motyvatsyy lychnosty // Teoretycheskye problemy psykholohyy lychnosty. M., 1974. S.122-144.
3. Vstupna kampaniya v Ukraini: nazvani najpopuljarnishi profesiji u 2018 roci [Elektronnyj resurs]. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/city/events/vstupnakampaniya-v-ukraini-nazvani-najpopulyarnishi-profesii-u2018-rotsi.htm> (data zvernennja 20.08.2019)
4. Yl'yn E. P. Motyvatsyya y motivy. Sankt-Peterburh: 2011. 512 s.
5. Klymentovych O., Myshhyshyn M. Doslidzhennja motyvaciji vyboru profesiji sered studentiv fakul'tetu praktychna psykholohija krizj pryizmu statevoroljovoji prynalezhnosti. // "LAW & PSYCHOLOGY 2013" (LPS-2013), 21–23 NOVEMBER 2013, LVIV, UKRAINE. C.66-67.
6. Leont'ev A.N. Deyatel'nost', soznanye, lychnost': Uchebnoe posobyе. – M.: Polytyzdat, 1975. 304 s.
7. Motyvacijni osnovy navchaljnoji dijalnosti shkoljariv: monohrafija / O.V. Malykhina.- Одеса: Огмрцян О.П. 2008. 232 с.
8. Motyvatsyya lychnosty. Fenomenolohyya. Zakonomernosty y mekhanizmy / pod. red. A. Bodyleva, 1982. 120 s.
9. Ostraus Ju.M. Motyvacijnyj kryterij profesijno-komunikatyvnoji kul'tury majbutnikh simejnykh likariv: metodyka diaghnostyky ta rivenj sformovanosti // Zbirnyk naukovykh pracj «Pedagoghika ta psykholohija». Kharkiv, 2016. Vyp. 52. S. 320-330.
10. Podoljak L. Gh. Psykholohija vyshhoji shkoly : pidruchnyk / L. Gh. Podoljak, V. I. Jurchenko. 2-ghe vyd. K. : Karavela, 2008. 352 с.

The Author

Nikolaienko Oksana
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor,
Department of Latin,
O.O. Bogomolets National Medical University,
Kyiv, Ukraine
E-mail: onikolayenko@ukr.net

Abstracts

НИКОЛАЄНКО ОКСАНА. Мотиваційні чинники студентів НМУ імені О.О. Богомольця при виборі медичної спеціальності (на прикладі студентів, що навчаються за спеціальностями «Медицина» та «Стоматологія»). Стаття присвячена основним мотиваційним чинникам, якими керувався студент при виборі медичної спеціальності. Дослідження базових мотивів здійснювалося за допомогою анкетування студентів першого курсу другого семестру Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, що вступили на спеціальність «Медицина» та «Стоматологія». Анкети містили набір основних мотивів, розподілених на три блоки: мотиви обрання спеціальності, мотиви успішного навчання, мотиви до здобуття фаху лікаря. Аналіз показав, що на вибір медичної спеціальності вплинули зовнішні й внутрішні мотиви. Студенти керувалися певним набором соціальних та пізнавальних мотивів, що вже сформувались у свідомості під впливом зовнішніх факторів та особистісної позиції. Разом з тим, у статті зазначено відмінності між студентами-медиками та студентами-стоматологами при визначенні пріоритетних мотивів. Зазначено також, що у студентів, для яких альтруїстичні мотиви переважають над економічними, середній бал навчання кращий.

Ключові слова: мотив, мотивація, мотиваційний чинник, абітурієнт, студент, респондент, фах, медична спеціальність.

НИКОЛАЕНКО ОКСАНА. Мотивационные факторы студентов НМУ имени А.А. Богомольца при выборе медицинской специальности (на примере студентов, обучающихся по специальностям «Медицина» и «Стоматология»).

Статья посвящена основным мотивационным факторам, которыми руководствовался студент при выборе медицинской специальности. Исследование базовых мотивов осуществлялось с помощью анкетирования студентов первого курса второго семестра Национального медицинского университета имени А.А. Богомольца, вступивших на специальность «Медицина» и «Стоматология». Анкеты содержали набор основных мотивов, распределенных на три блока: мотивы избрания специальности, мотивы успешной учебы, мотивы к получению специальности врача. Анализ показал, что на выбор медицинской специальности повлияли внешние и внутренние мотивы. Студенты руководствовались определенным набором социальных и познавательных мотивов, сформировавшихся в сознании под влиянием внешних факторов и личностной позиции. Вместе с тем, в статье указано отличия между студентами-медиками и студентами-стоматологами при определении приоритетных мотивов. Отмечено также, что у студентов, для которых альтруистические мотивы преобладают над экономическими, средний балл обучения выше.

Ключевые слова: мотив, мотивация, мотивационный фактор, абитуриент, студент, респондент, специальность, медицинская специальность.

NIKOLAENKO OKSANA. **Motivational factors of students of Bohomolets National Medical University in choosing a medical specialty (for example, students studying in the specialties "Medicine" and "Dentistry").** The article is devoted to the main motivational factors that guided the student in choosing a medical specialty. The study of basic motives was carried out with the help of questionnaire of the first-year students of the second semester of Bohomolets National Medical University, who entered the specialty "Medicine" and "Dentistry". The questionnaires contained a set of basic motives, divided into three blocks: motives for choosing a specialty, motives for successful training, motives for obtaining a doctor's profession. The analysis showed that the choice of medical specialty was influenced by external and internal motives. Students were guided by a set of social and cognitive motives that were already formed in the mind under the influence of external factors and personal position. However, the article points out the differences between medical students and dental students in determining priority motives. It is also noted that students whose altruistic motives outweigh economic ones have a better learning average.

Keywords: *motive, motivation, motivational factor, entrant, student, respondent, specialty, medical specialty.*

NIKOLAJENKO OKSANA. **Czynniki motywacyjne studentów NMU im. O. Bohomolca podczas wyboru lekarskiego kierunku studiów (na przykładzie studentów studiujących na kierunkach „Medycyna” i „Stomatologia”).** Artykuł poświęcono głównym czynnikom motywacyjnym, którymi kierował się student podczas wyboru kierunku lekarskiego. Badanie podstawowych motywów przeprowadzono za pomocą kwestionariusza studentów pierwszego roku drugiego semestru Narodowego Medycznego Uniwersytetu imienia A.O. Bohomolca, którzy podjęli studia na kierunku „Medycyna” i „Stomatologia”. Ankiety zawierały zestaw podstawowych motywów, podzielonych na trzy bloki: motyw wyboru kierunku, motyw dobrego uczenia się, motyw uzyskania zawodu lekarza. Analiza wykazała, że na wybór kierunku lekarskiego wpłynęły motywy zewnętrzne i wewnętrzne. Studenci kierowali się zestawem motywów społecznych i poznawczych, które już powstały w umyśle pod wpływem czynników zewnętrznych i pozycji osobistej. W artykule również przedstawiono różnice między studentami medycyny a studentami stomatologii, przy określaniu motywów priorytetowych. Zauważono również, że studenci, których motywy altruistyczne przeważają nad ekonomicznymi, mają lepszą średnią edukacyjną.

Słowa kluczowe: *motyw, motywacja, czynnik motywacyjny, kandydat, student, respondent, specjalność, kierunek lekarski.*

Ірина РЕДЬКО,
Олена ЧАКМАЗОВА

Проблемні питання якості післядипломної освіти лікарів-інтернів

Вступ. В умовах стрімкого розвитку сучасної медицини пошук і впровадження новітніх інформаційних технологій, нових підходів до вивчення діагностично-лікувального процесу захворювань мають неабияке значення. Недостатня здатність застосовувати набуті знання на практиці часто лежить в основі лікарських помилок та неефективних лікувальних заходів [1]. Крім того, постійне зростання обсягів медичної інформації і відносне обмеження часу її аналізу диктує необхідність оптимізації навичок мислення [2]. З'являються нові вимоги до програми підготовки лікарів-інтернів з використанням у процесі підготовки сучасних технологій, що широко доступні і використовуються у підготовці лікарів за кордоном, особливо в країнах високого рівня економічного розвитку [2].

Інновація в післядипломній медичній освіті – цілеспрямований процес змін, що ведуть до модифікації мети, змісту, методів, форм навчання й виховання, адаптації процесу навчання до нових вимог

[5]. Сама освіта перетворюється на інноваційне середовище, у якому здобувачі отримують навички та вміння самостійно оволодівати знаннями протягом життя та застосовувати ці знання в практичній діяльності [7].

Інноваційні методи, що будуть сприяти оптимальному розумінню теоретичних положень і складових актуальних тем для практикуючих лікарів та максимально можливого якісного оволодіння практичних навичок і вмінь у своїй лікарській спеціальності, невід'ємна частина нової системи безперервного професійного розвитку медичних працівників [9]. 28 березня 2018 р. Постановою кабінету Міністрів України №302 Уряд затвердив Положення про систему безперервного професійного розвитку фахівців у сфері охорони здоров'я та післядипломної освіти в інтернатурі.

Обов'язковою складовою підтримання якісного рівня державної лікарської післядипломної підготовки на сучасному етапі реформування медицини в Україні слід вважати забезпечення доступності нашим лікарям усіх форм навчання, що застосовують наші іноземні колеги [8].

Мета статті – навести переваги та уточнити сутність та важливість інноваційних методів для поліпшення якості навчання лікарів-інтернів на післядипломному етапі освіти.

З 2014 року на курсі амбулаторної педіатрії в складі кафедри педіатрії та неонатології викладачами курсу проаналізовано якість викладання дисципліни «педіатрія» на циклі інтернатури для лікарів загальної практики-сімейної медицини.

Організація навчального процесу для лікарів-інтернів за фахом «загальна практика-сімейна медицина» враховувала наступні особливості. Всі лікарі-інтерни були випускниками вищих медичних закладів за спеціальностями: «лікарська справа» - 98 (59,8%) лікарів, «педіатрія» - 66 (40,2%) лікарів. Якість додипломної підготовки лікарів-інтернів за дисципліною «педіатрія» відрізняється з урахуванням як спеціальності лікаря, так і медичного вузу, який закінчив лікар. Додипломна підготовка лікарів-інтернів за дисципліною «педіатрія» за даними базисного письмового контролю знань показала, що позитивні відповіді на тестові завдання спостерігалися у 71 (43,3%) випадку.

З метою поліпшення якості навчання та викладання «педіатрії» як дисципліни було проведено анкетування 76 лікарів-інтернів.

Результати анкетування показали, які вимоги для навчання потребують лікарі-інтерни: удосконалення практичних навичок із застосуванням симуляторів навчання або біля ліжка хворого – 70 лікарів (92,1%); самостійна курація пацієнтів та складання плану діагностики та лікування з наступним розбором в групі – 56 (73,7%); проведення інтерактивних занять – 68 (89,5%); поглиблене вивчення невідкладних станів з чітким алгоритмом надання лікарської допомоги – 76 (100%); впровадження комп'ютерних технологій (презентації, відеоконференції) для поліпшення сприйняття матеріалу по дисципліні – 76 (100%); проведення клінічних розборів та конференцій по актуальним питанням педіатрії – 72 (94,7%); отримання на кафедрі сучасних стандартів – 71 (93%).

Відомо, що ефективність засвоєння знань залежить не лише від методів і прийомів навчання, а й від форм організації навчального процесу. Сучасний рівень розвитку післядипломної освіти орієнтує викладача на перехід від традиційного викладання матеріалу до впровадження нових інтерактивних технологій при проведенні лекцій, семінарських та практичних занять. В післядипломній освіті однієї тільки теоретичної підготовки для лікарів-інтернів не достатньо, володіння практичними навиками має також дуже велике значення. Саме тому, викладачами кафедри було удосконалено теоретична та практична частина учбового процесу для лікарів-інтернів загальної практики-сімейної медицини за дисципліною «педіатрія». Процес оптимізації навчання був направлений на підвищення мотивації оволодіння спеціальністю.

Використання прогресивних методик навчання, зокрема, комп'ютерних навчальних технологій, розширили можливості для якісної підготовки лікарів-інтернів. На кафедрі використовується презентаційний лекційний матеріал, на практичних заняттях і семінарах застосовуються наявні навчальні програми, методичні вказівки до проведення практичних та семінарських занять, а також відеофільми по актуальним питанням педіатрії та неонатології. Для закріплення знань, отриманих на лекціях, застосовуються етапні контрольні роботи як один із методів поза аудиторної підготовки, а також тестовий контроль за кожною темою. Підготовлені набори тестових завдань та ситуаційні задачі для практичних та семінарських занять, які дозволяють контролювати знання на протязі циклу.

З метою формування здібності до самостійної лікарської діяльності застосовано різні види проведення практичних занять.

Найбільш ефективними методами навчання лікарів-інтернів є використання інноваційних методів занять: інтерактивні семінари, круглі столи та інтерактивні ігри, які дозволяють моделювати різноманітні виробничі ситуації, наближені до реальних умов, з обов'язковим динамічним розвитком задачі, що вирішується. За результатами анкетування 263 лікарів-інтернів, що проходили навчання протягом останніх трьох років, доведено, що 95,2% лікарів позитивно оцінили використання інтерактивних методів навчання та відзначили доцільність їх використання у післядипломній освіті. Згідно з результатами обговорення з викладачами, зазначені методи навчання підвищили ступінь самостійної підготовки до занять і активності лікарів-інтернів під час їх проведення, мотивацію до навчання, сприяли розвитку клінічного мислення, тренували вміння обґрунтовувати власну позицію в професійній сфері.

У світових напрямках розвитку післядипломної освіти чітко проявляється тенденція зростання частки самостійної роботи і зміщення акценту з викладання на навчання [1, 2]. Самостійна робота в сучасному освітньому полі розглядається як форма організації навчання, яка здатна забезпечувати самостійний пошук необхідної інформації з використанням принципів доказової медицини, сприйняття і осмислення навчального матеріалу в ході аудиторних занять і в позааудиторний час, розвиток аналітичних здібностей, навичок контролю і планування навчального часу. Згідно з вимогами нормативних документів самостійна робота є обов'язковим компонентом освітнього процесу. На кафедрі самостійна робота лікарів-інтернів виконується без участі викладача, але за його завданням і керівництвом, що є однією з форм організації навчального процесу. До самостійної роботи відносяться різні за формою і організацією заняття, що відображають види діяльності лікаря: робота з навчальними посібниками і літературою, робота у вигляді навчальних завдань зі складанням алгоритму обстеження пацієнтів, вправи з тестовими і ситуаційними завданнями, підготовка рефератів.

Одним з результатів самостійної роботи лікарів-інтернів є написання рефератів з мультимедійною демонстрацією і наступною усною доповіддю перед аудиторією, а також обов'язковим обговоренням і оцінкою представленої роботи. Реферати зберігаються в архіві та складають тематичне портфоліо. Практика показує, що лікарів-інтернів розрізняють за рівнем готовності до реалізації вимог до

самостійної роботи. Більшість інтернів мають високу мотивацію та успішно дотримуються вимог до виконання реферативної роботи. Поодинокі випадки низького рівня навичок інтерна до самоорганізації дає можливість викладачу використовувати індивідуальний підхід (доповідь реферату на занятті в групі).

Головною метою самостійної роботи лікарів-інтернів є формування системи знань, вмінь та навичок, які вони можуть вільно та самостійно застосовувати у своїй практичній діяльності. З нашої точки зору, найбільш адекватним є дистанційні освітні технології, які передбачають використання цифрових носіїв інформації (електронні навчальні посібники, презентації лекцій, перегляд відеофільмів, робота з довідниками, базами даних, ознайомлення з наказами МОЗ України, законодавчою базою. При цьому наш досвід показує, що на сьогоднішній день лише поєднання прямого спілкування з дистанційними формами різного характеру, а також наявність у лікарів-інтернів індивідуальної мотивації здатне забезпечити якісний результат післядипломної освіти.

Застосування сучасних комп'ютерних технологій навчання, відеотехніки може бути найбільш успішно реалізовано тільки в комплексі із застосуванням друкованих носіїв інформації в сполученні з професіоналізмом викладача [5]. Зокрема, викладач післядипломної освіти має володіти в повному обсязі всіма практичними навичками по своїй спеціальності, бути не тільки майстром теоретичної підготовки, а й професіоналом високого класу/ Зокрема, викладач післядипломної освіти має володіти в повному обсязі всіма практичними навичками по своїй спеціальності, бути не тільки майстром теоретичної підготовки, а й професіоналом високого класу. Адже авторитет такого викладача, бажання вчитись у нього, підвищувати свою професійну майстерність не викликає жодних сумнівів [2, 4, 9].

Поліпшення якості навчання викладачами курсу направлено на удосконалення практичних навичок по наданню невідкладної допомоги, оволодінню сучасними медичними методиками, правильній інтерпретації лабораторних та інструментальних даних та широке застосування інформаційних технологій.

Одна з основних задач викладання це навчання лікарів-інтернів визначати напрямок діагностичного пошуку, проводити диференціальну діагностику та формулювати заключний діагноз з призначенням лікування, та програми реабілітації. Задача інтерна

– вміти оцінити тяжкість стану пацієнта, виділити особливості клінічного перебігу хвороби та її розвитку, аналізувати вплив супутніх захворювань на стан дитини, формувати основний діагноз, що визнає подальшу лікарську тактику та правильний вибір медикаментозної терапії.

Сучасна медична освіта повинна поєднувати традиційні засоби оволодіння практичними навичками та симуляційні методи навчання з використанням муляжів, фантомів, тренажерів.

Нині не можна говорити про забезпечення належного рівня кваліфікації лікарів без створення і підтримання можливостей доступу до тренінгових центрів з широким набором симуляторів, віртуальних засобів, які дозволять заглиблюватись у будь-яку клінічну ситуацію і успішно її вирішувати [5]. Такий інноваційний підхід дозволить викладачам моделювати клінічні ситуації, безпечні для пацієнта, забезпечити контроль та об'єктивну оцінку знань лікарів-інтернів. Самим інтернам – можливість багаторазового повторення дій для закріплення вміння розпізнавати та своєчасно ліквідувати свої помилки, професійно оволодіти медичними маніпуляціями.

Наявність в ДЗ «ЗМАПО МОЗ України» стимуляційного класу з багатофункціональними технологічними засобами для навчання дає можливість удосконалити практичні навички лікарів-інтернів для подальшої практичної роботи. Це дозволяє, з одного боку, індивідуалізувати викладацький підхід, з іншого – більш оперативно висвітлювати безперервно виникаючі актуальні питання, відповідно до стандартів лікування. Лікарі-інтерни нашого курсу мають змогу удосконалювати практичні навички по наданню невідкладної допомоги пацієнтам на базі симуляційного тренінгового центру. Практичне заняття на манекені – це поглиблене навчання розділу невідкладних станів, протоколів діагностики, реанімації та інтенсивної терапії пацієнтів, які перебувають в критичних станах.

Таким чином, сучасна медична освіта повинна поєднувати традиційні способи оволодіння практичними навичками та симуляційні методи навчання з використанням муляжів, фантомів, тренажерів.

Особливу увагу потребує навчання лікарів-інтернів вмінню дотримуватися правил етики і деонтології, знайти індивідуальний психологічний підхід до пацієнта.

Післядипломна освіта лікарів в Україні має забезпечуватись визнанням підвищення професійного рівня лікарів не тільки на

заходах, що організовуються кафедрами післядипломної освіти, але й на спеціалізованих курсах, стажуванні за кордоном, онлайн-курсах, конференціях, симпозіумах і конгресах вітчизняного та міжнародного рівня, організаторами яких є профільні громадські асоціації [6].

Висновки. Обов'язковою складовою підтримання якісного рівня державної лікарської післядипломної підготовки на сьогоднішньому етапі реформування медицини в Україні слід вважати забезпечення доступності лікарям усіх форм навчання, що застосовують за кордоном.

На підставі аналізу наукових досліджень та методичної літератури щодо впровадження інноваційних методів навчання у вищих медичних навчальних закладах показано, що підготовка лікарів із застосуванням сучасних медичних інноваційних технологій дозволить їм самостійно та ефективно удосконалювати свою професійну майстерність і працювати в єдиному професійному європейському просторі.

References:

1. Андрущенко В. Європейський педагогічний досвід та національний досвід: гармонізація пріоритетів. Вища освіта України. 2014; 3:5-11.
2. Барміна Г. Стан та перспективи медичної освіти в Україні. Еженедельник Аптека [Інтернет]. 2017 [цитовано 2018 Лис 27]; 6. Доступно: <https://www.apteka.ua/article/401518>.
3. Ващук Ф.Г. Перехід до інноваційних технологій у вищій освіті – вимога часу. В:Ващук ФГ, редактор. Інтеграції в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: монографія. Ужгород: ЗакДУ; 2011, с. 290-305.
4. Дубягін О.Б. Інноваційні технології та методи навчання як фактор удосконалення навчального процесу [Електронний ресурс] / О.Б. Дубягін. – Режим доступу: http://www.geci.cn.ua/uk/home/item/download /446_a657598348b2a6e8c60b5c4f62 a104f0.html 9.
5. Козак Л.В. Дослідження інноваційних моделей навчання у вищій школі. Освітологічний дискурс [Інтернет].2014 [цитовано 2018 Лис 22]; 1:95-107. Доступно: http://elibrary.kubg.edu.ua/4280/1/Kozak_LV_Doslidjennya_innov_mod_2014.pdf.
6. Народження нової освітньої моделі для розвитку лікарів. Дайджест матеріалів спеціалізованих професійних медичних видань [Інтернет]. 2018 [цитовано 2018 Лис 27]; 2. Доступно: https://accemedin.com/img/content/materials/images/digest_2.pdf
7. Саух П.Ю., редактор. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи: монографія. Житомир; 2011. 444 с.
8. Симуляційне навчання як концепція і метод. Дайджест матеріалів

спеціалізованих професійних медичних видань [Інтернет]. 2018 [цитовано 2018 Лис 27]; 2: 14-7. Доступно: https://accemedin.com/img/content/materials/images/digest_2.pdf

9. Черешнюк Г.С., Черешнюк Л.В., Ахмедова А.А. Деякі питання підготовки лікарів-інтернів в сучасних умовах реформування системи охорони здоров'я. В: Мороз ВМ, редактор. Тези доповідей навч.-метод. конф. Підготовка медичних кадрів у сучасних умовах реформи системи охорони здоров'я України; 2017 Лют 15; Вінниця; 2017, с. 3-6.

Transliteration of References:

1. Andrushchenko V. Yevropeyskyi pedahohichnyi dosvid ta natsionalnyi dosvid: harmonizatsiia priorytetiv. Vyscha osvita Ukrainy. 2014; 3:5-11.
2. Barmina H. Stan ta perspektyvy medychnoi osvity v Ukraini. Ezhenedelnyk Apteka [Internet]. 2017 [tsytovano 2018 Lys 27]; 6. Dostupno: <https://www.apteka.ua/article/401518>.
3. Vashchuk F.H. Perekhid do innovatsiinykh tekhnolohii u vyshchii osviti – vymoha chasu. V: Vashchuk F.H., redaktor. Intehratsii v yevropeyskyi osvittii prostir: zdobutky, problemy, perspektyvy: monohrafiia. Uzhhorod: ZakDU; 2011, s. 290-305.
4. Dubiahin O.B. Innovatsiini tekhnolohii ta metody navchannia yak faktor udoskonalennia navchalnoho protsesu [Elektronnyi resurs] / O.B. Dubiahin. – Rezhym dostupu: http://www.geci.cn.ua/uk/home/item/download /446_a657598348b2a6e8c60b5c4f62 a104f0.html 9.
5. Kozak L.V. Doslidzhennia innovatsiinykh modelei navchannia u vyshchii shkoli. Osvitolohichnyi diskurs [Internet]. 2014 [tsytovano 2018 Lys 22]; 1:95-107. Dostupno: http://elibrary.kubg.edu.ua/4280/1/Kozak_LV_Doslidjennya_innov_mod_2014.pdf.
6. Narodzhennia novoi osvitnoi modeli dlia rozvytku likariv. Daidzhest materialiv spetsializovanykh profesiinykh medychnykh vydan [Internet]. 2018 [tsytovano 2018 Lys 27]; 2. Dostupno: https://accemedin.com/img/content/materials/images/digest_2.pdf
7. Saukh P.Iu., redaktor. Innovatsii u vyshchii osviti: problemy, dosvid, perspektyvy: monohrafiia. Zhytomyr; 2011. 444 s.
8. Symuliatsiine navchannia yak kontseptsii i metod. Daidzhest materialiv spetsializovanykh profesiinykh medychnykh vydan [Internet]. 2018 [tsytovano 2018 Lys 27]; 2: 14-7. Dostupno: https://accemedin.com/img/content/materials/images/digest_2.pdf
9. Cheresniuk H.S., Cheresniuk L.V., Akhmedova A.A. Deiaki pytannia pidhotovky likariv-interniv v suchasnykh umovakh reformuvannia systemy okhorony zdorovia. V: Moroz VM, redaktor. Tezy dopovidei navch.-metod. konf. Pidhotovka medychnykh kadriv u suchasnykh umovakh reformy systemy okhorony zdorovia Ukrainy; 2017 Liut 15; Vinnytsia; 2017, s. 3-6.

Authors

Redko Iryna Ivanivna
*Doctor of Medical Sciences,
Professor, Department of Pediatric and
Neonatology with an
Outpatient Pediatric Course,
State Enterprise "Zaporizhzhya Medical Academy of
Postgraduate Education of the Ministry of
Health of Ukraine",
Zaporizhzhya, Ukraine
E-mail: redkoirina61@gmail.com,
E-mail: adminzmapo@gmail.com
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8165-7036>*

Chakmazova Olena Mykolaivna
*Candidate of Medical Sciences,
Assistant of the Department of Pediatrics
and Neonatology with an
Outpatient Pediatric Course,
State Enterprise "Zaporizhzhya Medical Academy of
Postgraduate Education of the Ministry of
Health of Ukraine",
Zaporizhzhya, Ukraine
E-mail: chakmazova@rambler.ru*

Abstracts

РЕДЬКО ІРИНА, ЧАКМАЗОВА ОЛЕНА. Проблемні питання якості післядипломної освіти лікарів-інтернів. На етапі реформування та стрімкого розвитку сучасної медицини важливе значення має впровадження нових підходів до вивчення діагностично-лікувального процесу та новітніх інформаційних технологій. Цей процес повною мірою реалізується в післядипломній медичній освіті. Управління якістю післядипломної освіти передбачає формування чітких засобів, форм і методів навчання на всіх етапах підготовки спеціалістів. Кваліфікована підготовка лікарів-інтернів є важливим завданням сучасної післядипломної освіти. З'являються нові вимоги до програми підготовки лікарів-інтернів з використанням у процесі

підготовки сучасних інноваційних технологій. Зазначені у статті форми покращення ефективності сучасної післядипломної освіти із застосуванням сучасних інноваційних технологій допоможуть суттєво покращити результативність засвоєння як теоретичної, так і практичної частини підготовки по кожній лікарській спеціальності.

Ключові слова: освітня інновація, інноваційні методи навчання у післядипломній освіті, лікарі-інтерни.

РЕДЬКО ИРИНА, ЧАКМАЗОВА ЕЛЕНА. Проблемные вопросы качества последипломного образования врачей-интернов. На этапе реформирования и стремительного развития современной медицины важное значение имеет внедрение новых подходов к изучению диагностическо-лечебного процесса и новейших информационных технологий. Этот процесс в полной мере реализуется в последипломном медицинском образовании. Управление качеством последипломного образования предусматривает формирование четких средств, форм и методов обучения на всех этапах подготовки специалистов. Квалифицированная подготовка врачей-интернов является важной задачей современного последипломного образования. Появляются новые требования к программе подготовки врачей-интернов с использованием в процессе подготовки современных инновационных технологий. Отмеченные в статье формы повышения эффективности современного последипломного образования с применением современных инновационных технологий помогут существенно улучшить результативность усвоения как теоретической, так и практической части подготовки по каждой врачебной специальности.

Ключевые слова: образовательная инновация, инновационные методы обучения в последипломном образовании, врачи-интерны.

REDKO IRYNA, CHAKMAZOVA OLENA. Qualitative questions of quality of post-breakthrough education of doctors-interns. At the stage of reforming and rapidly developing modern medicine, the introduction of new approaches to the study of the diagnostic and treatment process and the latest information technologies is important. This process is fully implemented in postgraduate medical education. Quality management of postgraduate education provides for the formation of clear means, forms and methods of training at all stages of training. The qualified training of interns is an important task of modern postgraduate education. New

requirements for the training program for interns using new technologies in the preparation process appear. The forms of increasing the effectiveness of modern postgraduate education using modern innovative technologies noted in the article will help to significantly improve the effectiveness of mastering both the theoretical and practical parts of the training for each medical specialty.

Keywords: educational innovation, innovative teaching methods in postgraduate education, interns.

REDKO IRYNA, CZAKMAZOWA OLENA. Problemowe pytania jakości studiów podyplomowych lekarzy-stażystów. *Na etapie reformowania i szybkiego rozwoju nowoczesnej medycyny ważne jest wprowadzenie nowych podejść do badania procesu diagnostycznego i leczenia oraz najnowszych technologii informatycznych. Proces ten jest w pełni realizowany w podyplomowym kształceniu medycznym. Zarządzanie jakością kształcenia podyplomowego zapewnia tworzenie jasnych środków, form i metod nauczania na wszystkich etapach kształcenia. Kwalifikowane szkolenie stażystów jest ważnym zadaniem nowoczesnego kształcenia podyplomowego. Pojawiają się nowe wymagania dotyczące programu szkoleniowego dla stażystów korzystających z nowych technologii w procesie przygotowawczym. Wspomniane w artykule formy zwiększania skuteczności nowoczesnego kształcenia podyplomowego z wykorzystaniem nowoczesnych innowacyjnych technologii pomogą znacznie poprawić efektywność opanowania zarówno teoretycznych, jak i praktycznych części szkolenia dla każdej specjalizacji lekarskiej.*

Słowa kluczowe: innowacje edukacyjne, innowacyjne metody nauczania w kształceniu podyplomowym, lekarze-stażysci.

Інна ТЕРЕШКО

Інноваційні технології та методи навчання в освітньому процесі факультету мистецтв

Постановка проблеми. На шляху соціально-економічних і культурних перетворень, що ведуть до радикального оновлення українського суспільства, стрімко зростає роль майбутніх фахівців у галузі мистецько-педагогічної освіти як представників творчої інтелігенції країни, активних трансляторів художньо-освітнього потенціалу творів мистецтва в освітньому процесі закладів освіти. Сьогодні необхідне докорінне реформування освітньої галузі з метою формування творчого професіонала з глибокими знаннями, міцними вміннями та навичками через «навчання здобувачів вищої освіти сучасним науковим знанням з використанням новітніх навчально-інформаційних технологій» [19, с.8]. Виконання окреслених завдань ставить особливі вимоги до організації процесу фахової підготовки майбутніх учителів музики, хореографії, образотворчого мистецтва та працівників у галузі культури і мистецтва, вимагає вивчення і впровадження інноваційних технологій та нових методів навчання молоді.

Інновації в педагогіці пов'язані із загальними процесами у суспільстві, глобалізаційними та інтеграційними процесами. Інноваційна діяльність в Україні передбачена Законом України «Про освіту» [17], Законом України «Про інноваційну діяльність», Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 років [24], Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року [19], наказами Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності», «Про внесення змін до Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» і ін. [24].

Інновації в освіті – це процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану. Термін «інновація» має багатомірне значення, оскільки складається з двох форм: власне ідеї та процесу її практичної реалізації [8, с. 338-340].

Нині утверджується пріоритет інноваційного розвитку освіти на основі модернізації всіх складових системи (змісту, педагогічних технологій, оцінювання навчальних досягнень молоді, підготовки педагогічних кадрів, управління, фінансування), удосконалення нормативного забезпечення інноваційної політики галузі, формування інфраструктур, які підтримують та координують інноваційні процеси. На сьогодні розроблено велику кількість технологій навчання, що спонукає до теоретичного узагальнення, аналізу, класифікації та вибору оптимальних.

Аналіз останніх досліджень свідчить, що проблемі впровадження інноваційних технологій і методів в освітній процес закладів вищої освіти присвячені дослідження вчених В. Андрущенко [1], Ю. Васькова [4], С. Гончарова [6], А. Кочубей [12], В. Морозова [14], О. Пометун [16], Ю. Терлецької [20] та ін. Зокрема, сутність інновації в її концептуальному, історичному та методологічному вимірах, а також інноваційний розвиток освіти в контексті творчості розглядається в монографії за редакцією В. Кременя [8; 22]. Розвідки І. Дичиківської [7], І. Доброскок [9], Г. Коцури [9], С. Нікітчиної [9], В. Ільїна [22] присвячені сучасним формам і технологіям навчання, досвіду та перспективам їх використання в освітній практиці. Проблеми впровадження інновацій та інформаційних технологій

як системи педагогічних та навчальних методів, прийомів і способів аналізуються у монографії за редакцією П. Сауха [10]. Поєднання традиційних та інноваційних методів навчання в контексті загальних засад педагогіки вищої школи розглядаються Т. Туркот [21] та Д. Чернілевським [23].

З огляду на сказане вважаємо, що проблема інноваційних методів навчання залишається однією із актуальних у педагогічній і науково-дослідній діяльності. Однак потребують постійного ретельного вивчення та науково-практичного обґрунтування питання кращого досвіду інноваційної освітньої діяльності, характеристики змісту інтерактивних форм навчання, специфіки їх використання в освітньому процесі закладів вищої освіти.

Мета статті – проаналізувати інноваційні технології та методи навчання, які активно використовуються в освітньому процесі факультету мистецтв Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Виклад основного матеріалу. Суттєвою складовою підвищення якості підготовки фахівців факультету мистецтв УДПУ імені Павла Тичини є застосування сучасних технологій навчання, а саме: особистісно-орієнтованої, інтеграційної, колективної дії, інформаційної, творчо-креативної, модульно-розвивальної, тренінгової, дистанційної тощо. Підвищення ефективності навчання відбувається при гармонійному поєднанні класичних традиційних методик та результатів творчого пошуку, застосування нестандартних, прогресивних технологій, оригінальних дидактичних ідей і форм забезпечення освітнього процесу. Усі технології впроваджуються в межах студентоцентричного навчання.

Методи педагогічного впливу й технології навчання реалізуються у формах організації освітнього процесу: *індивідуальних заняттях; колективно-групових заняттях* (лекціях, семінарах, конференціях, олімпіадах, екскурсіях, заняттях «вечірнього малюнку», робота з музичними колективами (оркестровий клас, хоровий клас, ансамбль) та хореографічними ансамблями; *індивідуально-колективних заняттях* (творчі тижні, наукові тижні, мистецькі проекти, майстер-класи).

Під час подання лекційного матеріалу науково-педагогічні працівники факультету широко застосовують такі активні форми роботи, як мікробесіда, бліцопитування, мікротестування, дискусія та ін. Лекції починаються згаданими формами роботи й дозволяють викладачеві перевірити рівень засвоєння студентами

навчального матеріалу, а студентам – відтворити відому інформацію, підготуватися до засвоєння нової. Студентам пропонуються завдання на класифікацію термінів, основних понять. Наприклад, під час засвоєння певних понять викладачем добираються вислови відомих педагогів, філософів, мистецтвознавців різних історичних епох, які б розкривали сутність даних понять, а студенти добирають відповідники. Ефективним методом перевірки знань є проведення диктантів з фахових дисциплін. Диктанти побудовані за методикою незавершених речень, як вид модульної контрольної роботи за лекційним матеріалом.

Одним з напрямів практичної підготовки студентів факультету мистецтв є використання методу мікрОВикладання, який допомагає майбутньому фахівцю краще усвідомити сутність педагогічних явищ, набути певного рівня педагогічної майстерності. Моделюючи фрагмент практичної діяльності у межах дисциплін «Методика викладання фахових дисциплін», «Методика навчання образотворчого мистецтва», «Методика музичного виховання», «Теорія і методика роботи з хореографічним колективом» студенти розвивають свої фахові уміння та здібності, набувають педагогічного досвіду. Використанням методу мікрОВикладання забезпечує формування у студентів таких професійних якостей, як комунікативність, емпатія, педагогічна інтуїція, педагогічний оптимізм.

Традиційним на факультеті стало застосування методу творчих проєктів. Для студента проєкт – це можливість максимального розкрити свій творчий потенціал, засіб самореалізації. Це діяльність, яка дозволяє проявити себе індивідуально або в групі, спробувати свої сили, докласти свої знання, принести користь, показати публічно досягнутий результат. Для викладача проєкт – це інтегративний дидактичний засіб розвитку, навчання і виховання, яке дозволяє виробляти і розвивати специфічні вміння і навички проєктної діяльності, а також – спільний пошук інформації, спільна дослідницька та творча діяльність.

На основі аналізу використання методу проєктів викладачами та студентами факультету мистецтв УДПУ імені Павла Тичини подаємо їх типологію:

I. За предметно-змістовим спрямуванням: монопроєкти (в межах однієї дисципліни чи мистецької галузі); міжпредметні проєкти (об'єднання декількох дисциплін чи інтеграція мистецтв). Наприклад, міжпредметні проєкти «Стилі сучасного танцю», «Вокально-ви-

конавські стилі» готують студенти ОС «Магістр» у процесі вивчення дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням». Кожен студент доповідає іноземною мовою про конкретний хореографічний чи вокально-виконавський стиль і розповідає які саме почуття, емоції він хоче передати через свій виступ.

II. За характером контактів:

Внутрішні. На сцені актової зали УДПУ імені Павла Тичини за останні 5 років демонструвалося 15 творчих проєктів, серед яких вистави «Собор Паризької Богоматері» за мотивами роману В. Гюго, «Тополя» за мотивами поеми Т. Шевченка, «Майстер і Маргарита» за мотивами роману М. Булгакова, «Легенда про птаха», «Ромео і Джульєтта», «Чотири стихії», «Бути жінкою – це доля» та інші; тематичні перфоманси до Дня Гідності та Свободи, Дня Чорнобильської трагедії, Дня пам'яті жертв голодомору та ін. Проєкти готуються студентами різних курсів, як підсумок вивчення дисциплін, а також є кваліфікаційними роботами випускників.

Регіональні. Проєкт «Ой, на Івана, ой, на Купала» демонструвався на території державного історико-культурного заповідника «Трипільська культура» с. Легедзене.

Всеукраїнські. Народний молодіжний камерний хор (керівник О. Прокулевич) у Великій залі Одеського училища мистецтв і культури імені К.Ф. Данькевича демонстрували творчий проєкт «Відлуння Різдва».

Міжнародні (учасники є представниками різних країн). Творчі проєкти «Спартак», «Собор Паризької Богоматері», «Клеопатра», «Донька Монтесуми», «Чудова сімка», «Кармен», «Три мушкетера» та ін. створювалися (упродовж 7 років) у Міжнародному таборі «Veli Joze» (Хорватія). В постановках була задіяна молодь віком від 7 до 21 року переважно з України, Хорватії, Франції, Словенії, Білорусії, Канади, Польщі, Болгарії.

III. За кількістю учасників: індивідуальні, колективні.

IV. За тривалістю виконання проєкту: міні-проєкти (частина навчального заняття); короткострокові (кілька занять); середньої тривалості (від тижня до місяця). Студентами неодноразово демонструвалися тематичні проєкти: «Дотик серця до творчості великого Кобзаря», «Багатогранність поетичних образів Т. Г. Шевченка в українському вокальному мистецтві». Основною метою дійств був пошук студентами власного бачення і розуміння творчості Великого поета; довгострокові проєкти (від місяця до року). Проєкт-постановка гран-

діозного твору відомого сучасного британського композитора Карла Дженкінса «Озброєна людина: Меса миру» учасниками Молодіжного камерного хору популяризувалася упродовж року. Соціальний проект «Право на життя: Хореографія проти наркоманії та алкоголізму» демонструється у різних залах України упродовж 3-х років.

В проектній діяльності широко застосовуються інтеграційні технології – дидактичні системи, що забезпечують інтеграцію міжпредметних знань і вмінь, різноманітних видів діяльності на рівні інтеграції мистецтв [15]. Так, презентація мистецько-освітнього проекту «Згадаймо вальсу звук чарівний...» перетворилася у свято музики, танцю, образотворчого мистецтва. Хорові, хореографічні, музичні колективи, вокалісти спроектували на сцені історію вальсу від XVII до XXI століття. Кожний виступ учасників – лірична мініатюра, яка поєднувала виразність, пластичність, елегантність, блиск та віртуозність.

Щорічний мистецько-освітній проект «Обдарована родина – обдарована дитина» – це спільний проект викладачів та студентів факультету, який спрямований на формування та розвиток творчої особистості, вирішення глобальних соціальних проблем. Проект упродовж 6-ти років представляє Україні творчо обдарованих дітей і їхніх батьків, художні колективи навчальних закладів та їх здобутки в галузі мистецтва і літератури, дає можливість усім гостям університету поринути у красу української пісні, танцю, поезії, живопису.

У травні 2018 року відбулась прем'єра мистецького проекту «Казковий світ Василя Сухомлиньського» приуроченого 100-річчю з дня народження великого Учителя. На сцені: тексти казок, під супровід циклу фортепіанних п'єс «Пори року» П. І. Чайковського, читали студенти-музиканти; ілюстрації, які супроводжували тексти, демонстрували студенти спеціальності 014 Середня освіта «Образотворче мистецтво»; завдяки студентам-хореографам казка оживала на сцені.

На наше переконання, ще одним креативним засобом всебічного розвитку творчої активності студентів є застосування професійно-ділової ігрової технології – дидактичні системи використання різноманітних «ігор», під час проведення яких формуються уміння вирішувати завдання на основі компромісного вибору (ділові та рольові ігри, імітаційні вправи, індивідуальний тренінг) [2; 5]. Учасники технології беруть на себе певні ролі, обумовлені характером і змістом гри. Це можуть бути літературні, історичні, мультиплікаційні, казкові персонажі або вигадані герої, які імітують соціальні чи ділові

відносини, ускладнюються вигаданими учасниками ситуаціями. Ступінь творчості тут дуже висока, але домінуючим видом все-таки є рольово-ігрова, пригодницька діяльність. Наприклад, у межах вивчення дисциплін «Вокально-хорове виконавство», «Методика музичного виховання» студенти навчаються писати сценарії, розкривати індивідуальне творче кредо, розвивають здатність перевтілюватися в образи героїв і створюють оригінальні проекти – інсценізація казки «Коза Дереза» за мотивами опери Миколи Лисенка, фрагмент опери С. Гулака-Артемовського «Запорожець за Дунаєм» та ін. Самостійно відібрані декорації і сценічні костюми та проведена додаткова індивідуальна вокальна робота сприяє формуванню у студентів музично-виконавської компетентності.

Для розуміння соціальної значущості своєї творчості майбутнім художникам-педагогам важливо уміти порівнювати результати своєї діяльності з роботами сучасних професійних художників. Тому до співпраці систематично запрошуються відомі дизайнери, живописці, графіки. Так, у стінах УДПУ імені Павла Тичини відбулася презентація арт-проекту відомого одеського художника Володимира Уманенка «Платьбопис». Наші студенти стали співавторами цікавих образів, адже, виступивши у ролі моделей, вони трактували їх по-своєму, через призму власного світобачення. Авторські сукні дизайнера студенти доповнили створеними власноруч аксесуарами, головними уборами, розписами по тілу.

Оскільки сьогодні суттєво зростає творча компонента освіти, зміцнюється творчо-пошукова самостійність студентів, особливої актуальності набувають інформаційно-комп'ютерні технології, що реалізуються в дидактичних системах комп'ютерного навчання на основі діалогу «людина-машина» за допомогою різноманітних навчальних програм (тренінгових, контролюючих, інформаційних тощо). Під час такого навчання студент може комунікувати з викладачем он-лайн, вирішувати творчі, проблемні завдання, моделювати ситуації, включаючи аналітичне і критичне мислення, знання, пошукові здібності [2]. Застосування інформаційно-комп'ютерної технології дозволяє залучати студентів до наступних видів роботи: розробка та демонстрація відео презентацій; пошук інформації в системі Інтернет; перегляд кращих зразків світового хореографічного мистецтва; постановка танцю за відеозаписом; створення фонограм для хореографічних композицій; робота в інформаційній системі Moodle.

Викладачі факультету застосовують різноманітні технології проведення різних форм занять: традиційні, нетрадиційні із застосуванням комп'ютерної презентації, розробленої засобами MS Pover Point. Традицією стало мультимедійне супроводження лекцій та практичних занять, на яких студентам пропонуються різні форми завдань із застосуванням анімації, динамічної графіки, аудіозапису, моделей, ілюстрацій, фрагментів уроків (занять) різних типів, позакласної та факультативної роботи і т. ін.

Студенти факультету мистецтв мають можливість застосування QR-кодів у навчанні, які розміщені у навчально-методичних посібниках, методичних рекомендаціях авторами яких є науково-педагогічні працівники УДПУ імені Павла Тичини. QR code або Quick Response Code перекладається як «швидка відповідь». Коди є мініатюрними носіями даних, які зберігають певну інформацію.

Студенти мають мобільні пристрої за допомогою яких зчитують через закодований QR-код тексти: довідкові дані, цікаві факти, бібліографічні дані; посилання на різні ресурси інтернет (освітні портали та сайти, відео- та аудіо-матеріали, літературні джерела) тощо.

Застосування QR-технології дозволяє зібрати воедино певний навчальний матеріал та надає можливість ефективніше організувати взаємодію всіх учасників навчання, посилює мотивацію студентів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності, вводить у навчальний процес додаткові освітні он-лайн ресурси, надає привабливості при роботі з навчальним контентом, впливає на розвиток особистісних якостей, самооцінки студентів [3].

Висновки. Таким чином, сутність й структура інноваційного освітнього процесу у вищій школі повинні відповідати характеру і швидкості соціальних змін у суспільстві, високим європейським стандартам підготовки конкурентоспроможних фахівців нового типу. В освітньому процесі факультету мистецтв УДПУ імені Павла Тичини має місце застосування різних інноваційних технологій, спрямованих на якісне засвоєння знань студентами, розвиток їхньої інтелектуальної діяльності, формування вмінь та навичок критичного мислення, здатності самостійно опрацьовувати інформацію тощо. Науково-педагогічними працівниками використовуються методи, які враховують індивідуальні властивості особистості, забезпечують її ціннісно-смысловий розвиток, формують здатність до творчої самореалізації.

Актуальним напрямом подальшого висвітлення порушеної теми вважаємо вивчення найбільш ефективних інноваційних технологій та методів навчання, які використовуються для підготовки фахівців гуманітарної галузі, або окремих педагогічних спеціальностей.

References:

1. Андрущенко В. Європейський педагогічний досвід та національний досвід: гармонізація пріоритетів. Вища освіта України. 2014. № 3. С. 5–11.
2. Белий В. Роль і місце технології в освітянській сфері. Директор школи. 2004. № 18. С. 7–9.
3. Бугайчук К. Л. Використання QR кодів у навчальному процесі вищих навчальних закладів. Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я (MicroCAD-2012): матеріали XX міжнародної науково-практичної конференції (15–17 травня 2012, м. Харків). Харків. 2012. С. 42–43.
4. Васков Ю. В. Педагогічні теорії, технології, досвід. Харків. 2000. 268 с.
5. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: навч. посібник. К. 2006. 296 с.
6. Гончаров С. М. Методи, форми та інтерактивні технології навчання в кредитно-модульній системі організації навчального процесу. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: монографія / за заг. ред. Ф. Г. Ващука. – Ужгород: Закарпатський державний університет, 2011. Вип. 16. С. 353–362.
7. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник. К.: Академвидав, 2004. 352с.
8. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
9. Інноваційні педагогічні технології: теорія та практика використання у вищій школі [Текст]: монографія / І. І. Доброскок, В. П. Коцур, С. О. Нікітчина [та ін.]; Переяслав-Хмельниць. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України. Переяслав-Хмельницький: Вид-во С. В. Карпук, 2008. С. 17–22
10. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи [Текст]: монографія / П. Ю. Саух [та ін.]; ред. П. Ю. Саух. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 402 с.
11. Козак Л. В. Дослідження інноваційних моделей навчання у вищій школі. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/4280/1/Kozak_LV_Doslidjennya_innov_mod_2014.pdf
12. Кочубей А. В. Інноваційні методики викладання гуманітарних дисциплін у вищих технічних навчальних закладах [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ozfm_2013_7_27.pdf
13. Лабудько С. П. Теорія та методика застосування інтерактивних засобів

- навчання. Методичні вказівки. Суми: Редакційно-видавничий відділ СОІППО, 2014. 48 с.
14. Морозов В. Філософія впровадження інновацій у педагогічний процес. Вища освіта України. 2014. № 2. С. 36–39.
15. Педагогічні технології: теорія та практика / За ред. М. Гриньової. – Полтава. 2004. 115 с.
16. Пометун О. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. К. 2002. 135 с.
17. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року №1556 – VII // Відомості Верховної Ради України, від 19.09.2014р. /№37-38/ стр.2716, ст. 2004. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
18. Проект Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 років. [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://mon.gov.ua/ua/pr-vi ddil/1312/1390288033/1414672797/](http://mon.gov.ua/ua/pr-vi-ddil/1312/1390288033/1414672797/)
19. Проект Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://mon.gov.ua/ua/pr-vidd il/1312/1390288033/1415795124/](http://mon.gov.ua/ua/pr-vidd-il/1312/1390288033/1415795124/)
20. Терлецька Ю. Ефективність фахової діяльності викладачів вищих навчальних закладів: педагогічно-психологічний аспект. Вища школа. 2014. № 1. С. 81–89.
21. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Кондор, 2011. 628 с.
22. Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура: монографія / [ред. кол.: В. Г. Кремень, В. В. Ільїн, С. В. Пролеєв]; за ред. В. Г. Кременя. К.: Педагогічна думка, 2008. 470 с.
23. Чернілевський Д. В. Педагогіка вищої школи: підручник / Д. В. Чернілевський, І. С. Гамрецький, О. А. Зарічанський; за ред. Д. В. Чернілевського. Вінниця: АМСКП: Глобус-Прес, 2010. 408 с.
24. Інтернет ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

Transliteration of References:

1. Andrushchenko, V. Yevropeyskyi pedahohichnyi dosvid ta natsionalnyi dosvid: harmonizatsiia priorytetiv. Vyscha osvita Ukrainy. 2014. № 3. S. 5–11.
2. Bielyi, V. Rol i mistse tekhnolohii v osvitianskii sferi. Dyrektor shkoly. 2004. № 18. S. 7–9.
3. Buhaichuk, K. L. Vykorystannia QR kodiv u navchalnomu protsesi vyshchykh navchalnykh zakladiv. Informatsiini tekhnolohii: nauka, tekhnika, tekhnolohiia, osvita, zdorov'ia (MicroCAD-2012): materialy KhKh mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (15–17 travnia 2012, m. Kharkiv). Kharkiv. 2012. S. 42–43.
4. Vaskov, Yu. V. Pedahohichni teorii, tekhnolohii, dosvid. Kharkiv. 2000. 268 s.
5. Volkova, N. P. Profesiino-pedahohichna komunikatsiia: navch. posibnyk. K. 2006. 296 s.

6. Honcharov, S. M. Metody, formy ta interaktyvni tekhnolohii navchannia v kredytno-modulnii systemi orhanizatsii navchalnoho protsesu. Intehratsiia v yevropeiskyi osvityi prostir: zdobutky, problemy, perspektyvy: monohrafiia / za zah. red. F. H. Vashchuka. – Uzhhorod: ZakDU, 2011. Vyp. 16. S. 353–362.
7. Dychkivska, I. M. Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii: navchalnyi posibnyk. K.: Akademvydav, 2004. 352s.
8. Entsyklopediia osvity / Akad. ped. nauk Ukrainy ; hol. red. V.H. Kremen. – K.: Yurinkom Inter, 2008. 1040 s.
9. Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii: teoriia ta praktyka vykorystannia u vyshchii shkoli [Tekst]: monohrafiia / I. I. Dobroskok, V. P. Kotsur, S. O. Nikitchyna [ta in.]; Pereiaslav-Khmelnyts. derzh. ped. un-t im. H. Skovorody, In-t ped. osvity i osvity doroslykh APN Ukrainy. Pereiaslav-Khmelnytskyi: Vyd-vo S. V. Karpuk, 2008. S. 17–22
10. Innovatsii u vyshchii osviti: problemy, dosvid, perspektyvy [Tekst]: monohrafiia / P. Yu. Saukh [ta in.]; red. P. Yu. Saukh. – Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2011. 402 s.
11. Kozak, L. V. Doslidzhennia innovatsiinykh modelei navchannia u vyshchii shkoli. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: http://elibrary.kubg.edu.ua/4280/1/Kozak_LV_Doslidjennya_innov_mod_2014.pdf
12. Kochubei, A. V. Innovatsiini metodyky vykladannia humanitarnykh dystsyplin u vyshchykh tekhnichnykh navchalnykh zakladakh [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ozfm_2013_7_27.pdf
13. Labudko, S. P. Teoriia ta metodyka zastosuvannia interaktyvnykh zasobiv navchannia. Metodychni vkazivky. Sumy: Redaktsiino-vydavnychiy viddil SOIPPO. 2014. 48 s.
14. Morozov, V. Filosofiia vprovadzhennia innovatsii u pedahohichnyi protses. Vyscha osvita Ukrainy. 2014. № 2. S. 36–39.
15. Pedahohichni tekhnolohii: teoriia ta praktyka / Za red. M. Hrynovoi. – Poltava. 2004. 115 s.
16. Pometun, O. Interaktyvni tekhnolohii navchannia: teoriia, praktyka, dosvid. K. 2002. 135 s.
17. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy vid 1 lypnia 2014 roku №1556 – VII // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, vid 19.09.2014r. /№37-38/ str.2716, st.2004. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
18. Proekt Kontseptsii rozvytku osvity Ukrainy na period 2015-2025 rokiv. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://mon.gov.ua/ua/pr-vi-ddil/1312/1390288033/1414672797/>
19. Proekt Stratehii reformuvannia vyshchoi osvity v Ukraini do 2020 roku. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1415795124/>
20. Terletska, Yu. Efektyvnist fakhovoi diialnosti vykladachiv vyshchykh

- navchalnykh zakladiv: pedahohichno-psycholohichniy aspekt. Vyshcha shkola. 2014. № 1. S. 81–89.
21. Turkot, T. I. Pedahohika vyshchoi shkoly: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv. K.: Kondor, 2011. 628 s.
22. Fenomen innovatsii: osvita, suspilstvo, kultura: monohrafiia / [red. kol.: V. H. Kremen, V. V. Ilin, S. V. Proleiev]; za red. V. H. Kremen. K.: Pedahohichna dumka, 2008. 470 s.
23. Chernilevskiy, D. V. Pedahohika vyshchoi shkoly: pidruchnyk / D. V. Chernilevskiy, I. S. Hamretskiy, O. A. Zarichanskyi; za red. D. V. Chernilevskoho. Vinnytsia: AMSKP: Hlobus-Pres, 2010. 408 s.
24. Internet resurs: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

The Author

Tereshko Inna
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor,
Choreography and Artistic Culture Department,
Dean of the Faculty of Arts,
Uman State Pedagogical University by Pavlo Tychyna,
Uman, Ukraine
E-mail: inntere2008@gmail.com

Abstracts

ТЕРЕШКО ІННА. Інноваційні технології та методи навчання в освітньому процесі факультету мистецтв. Стаття присвячена аналізу сутності актуальних ідей з проблем застосування інноваційних технологій в закладах вищої освіти. Автором розглянуто інноваційні технології, які активно використовуються в освітньому процесі факультету мистецтв УДПУ імені Павла Тичини, охарактеризовано їх зміст та методи навчання і викладання, проаналізовано застосування професійно-ділової (ігрової), проектної, інтеграційної, інформаційно-комп'ютерної технологій, як способів закріплення професійних компетенцій майбутніх учителів музичного, хореографічного, образотворчого мистецтва.

Ключові слова: інновація, інноваційні технології, інноваційні методи навчання, освітній процес, заклад вищої освіти, професійна підготовка учителів музичного, хореографічного, образотворчого мистецтва.

ТЕРЕШКО ИННА. Инновационные технологии и методы обучения в образовательном процессе факультета искусств. Статья посвящена анализу сущности актуальных идей применения инновационных технологий обучения в вузе. В исследовании рассмотрены современные технологии и методы, которые используются в образовательном процессе факультета искусств Уманского государственного университета имени Павла Тычины. Более подробно в статье описано применение профессионально-деловой (игровой), проектной, информационно-компьютерной технологий, как способов закрепления профессиональных компетенций будущих учителей музыкального, хореографического, изобразительного искусства.

Ключевые слова: инновация, инновационные технологии, инновационные методы обучения, образовательный процесс, учреждение высшего образования, профессиональная подготовка учителей музыкального, хореографического, изобразительного искусства.

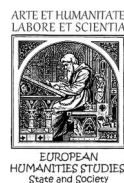
TERESHKO INNA. Innovative technologies and teaching methods in the educational process of the Faculty of Arts. The article is devoted to the analysis of the essence of actual ideas on problems of application of innovative technologies in institutions of higher education. Innovative technologies that are actively used in the educational process of the Faculty of Arts, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University are considered, their content and methods of teaching are characterized. The application of professional business (game), project, integration, information and computer technologies as ways of consolidating the professional competences of future teachers of music, choreographic and visual arts is analyzed.

Keywords: innovation, innovative technologies, innovative teaching methods, educational process, institution of higher education, professional training music teacher, choreographic, fine arts.

TERESZKO INNA. Technologie innowacyjne i metody nauczania w procesie edukacyjnym Wydziału Sztuk. Artykuł jest poświęcony analizie istoty aktualnych pomysłów z problemów stosowania technologii innowacyjnych na uczelniach. Autor przeanalizował technologie innowacyjne, które są aktywnie wykorzystywane w procesie edukacyjnym Wydziału Sztuk Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego imienia Pawła Tyчины w Humaniu, scharakteryzował ich treść i metody nauczania, przeanalizował stosowanie fachowo-rzeczowej (zabawowej), projektowej, integracyjnej, informacyjno-komputerowej technologii jako

sposobów utrwalenia kompetencji fachowych przyszłych nauczycieli sztuki muzycznej, choreograficznej i plastycznej.

Słowa kluczowe: *innowacja, technologie innowacyjne, innowacyjne metody nauczania, proces edukacyjny, uczelnia wyższa, przygotowanie fachowe nauczycieli sztuki muzycznej, choreograficznej i plastycznej.*

Швед О.В., Губицька І.І., Паращин Ж.Д.,
Лобур І.П., Губрій З.В., Петріна Р.О.,
Кричковська А.М., Новіков В.П.

Особливості освітнього процесу у сфері біотехнології та промислової фармації в технічних університетах

Постановка проблеми. На початку третього тисячоліття в сфері промислової фармації та біотехнології світовий бізнес переживає період підвищення інвестиційної активності в науковій та промислових областях, створює транснаціональні фармацевтичні та біотехнологічні компанії. Концепція фармацевтичної та біотехнологічної освіти передбачає забезпечення в Україні підготовки кадрів міжнародного рівня GFP/GMP біоіндустрії, які могли б створити випуск нової продукції із застосуванням біотехнології, наповнювати бази даних біотехнологічного напрямку в агропромисловій, медичній, харчовій та екологічній галузях, враховуючи Протокол про біологічну безпеку.

Очевидним є зростання ринку фармацевтичної продукції синтетичного та біосинтетичного походження, а також біоорганічної та біотехнологічної продукції медичного, сільськогосподарського, харчового та хімічного використання.

На сьогодні рівень обізнаності суспільства із засадами впровадження технологій новітньої біопродукції потребує спеціалістів, які забезпечують біоетичне розуміння і дотримання принципів та вимог якісного та безпечного її використання. Окрім того, впровадження результатів досліджень у різних сферах застосування біотехнології та біоінженерії потребує наукових роз'яснень, прозорості та доступності у соціумі для активного споживання такої продукції та підтримки розвитку біоекономіки біотехнологічних виробництв.

Аналіз публікацій з висвітлення проблеми. Питання надання кваліфікованої професійної вищої освіти піднімається на різних рівнях - державному, науково-методичному, соціальному. Нами опрацьовано ряд публікацій за тематикою щодо надання освіти в сфері біотехнологій та промислової фармації, що розглядалася на міжнародних та вітчизняних конференціях, симпозіумах, семінарах, круглих столах [1-7].

Мета дослідження. Оптимізація навчального процесу здобуття інтегрованої дуальної фахової кваліфікації біотехнолога та фармацевта у технічному закладі вищої освіти

Матеріали і методи досліджень. Матеріалами дослідження слугувала документація з підготовки фахівців та професіоналів різних рівнів вищої освіти спеціальностей з біотехнології та промислової фармації: освітні програми (ОП) - освітньо – професійні (ОПП) та освітньо-наукові (ОНП) для спеціальностей 162 “Біотехнології та біоінженерія” (БТБЖ) і 226 “Фармація, промислова фармація” (ФРПФ) першого I (бакалаврського), другого II (магістерського), третього III (докторантського) освітніх рівнів вищої освіти. Використовували методи метаналізу нормативно правових документів освітнього процесу, а також методи статистики, аналізу та узагальнення.

Виклад основного матеріалу за результатами досліджень. Стрімкий розвиток біотехнології та фармації і проведений аналіз ринку праці України вказує на потреби у забезпеченні технологічними, інженерними і науковими кадрами хімічні виробництва, підприємства харчової промисловості, наукові та проектні установи біологічного та біохімічного профілю, заклади санітарного та екологічного нагляду, фірми та установи, що

займаються випуском екологічно безпечних харчових біологічно активних добавок, біопрепаратів, контрольно-аналітичні лабораторії та центри сертифікації біопродукції та біопрепаратів.

Завдяки знанням та вмінням дипломовані фахівці відповідно зможуть проводити наукові дослідження для розвитку біоіндустрії, маркетингові дослідження для розширення ринку збуту повного портфелю продукції, інтенсифікувати та модернізувати біопродукцію традиційних галузей шляхом створення, перепрофілювання, переоснащення існуючого обладнання сучасними біотехнологічними приладами та апаратами, а також випуском зручних безпечних та корисних форм харчових біопродуктів і фармацевтичних синтетичних та біопрепаратів.

Особливість викладання дисциплін медико-біологічного спрямування в технічних закладах вищої освіти (ЗВО) полягає у використанні класичних знань з фундаментальних дисциплін і наданні навиків масштабування лабораторних процесів в промислові із застосуванням математичного моделювання біопроцесів, розробки технологій виробництва галузевої продукції і техніко-економічного забезпечення виробництва, що поєднує знання та вміння випускника з прикладними потребами галузі знань. Такий підхід до інтерактивного викладання сприяє формуванню нових форм біологічних знань, що можуть використовуватися у практиці суспільного виробництва (створення біотехнічних систем, біотехнології, біоіндустрії).

Система цілеспрямованої підготовки кадрів для фармації та біотехнології базується на розроблених ОП для майбутніх фахівців бакалаврського та магістерського рівнів вищої освіти із врахуванням національного класифікатора професій (НКПУ-2012) та передбачення компетенцій (знань та умінь) та врахуванням національного класифікатора видів економічної діяльності (НКВЕДУ-2012). Компетентнісний підхід до розробки ОП забезпечує отримання конкретних результатів навчання для майбутньої професії, враховуючи можливі майбутні модифікації та трансформації. Зібрані в банку даних компетенції, які студенти отримують, вивчаючи змістовні модулі (курси обов'язкових та варіативних і вибіркового дисциплін), на основі яких розроблені типові програми та складені робочі навчальні програми дисциплін, містять структурно-логічні схеми порядку посеместрового викладання дисципліни, забезпечують програмні результати підготовки фахівців біотехнологів та фармацевтів.

Розробка освітньої документації для підготовки кадрів стимулюється створеними Науково-методичною комісією Міністерства освіти та науки України стандартами освітніх програм (ОП бакалаврського, магістерського та докторантського рівнів) відповідної спеціальності.

З 2016 року з переходом навчання на трирівневу освіту кафедра технології біологічно активних сполук, фармації та біотехнології (ТБСФБ) Національного університету “Львівська політехніка” (НУ ЛП) є активним учасником у наданні сучасних освітніх послуг під егідою Міністерства освіти і науки (МОН) України в галузі 22 “Охорона здоров’я” та 16 “Хімічна та біоінженерія” за спеціальностями, відповідно, 226 ФРПФ та 162 БТБЖ з освітніми кваліфікаціями бакалавр, магістр інженерії, магістр наук, доктор філософії.

Інтеграційні процеси освіти, науки та практики, що відбуваються через запровадження нової системи підготовки фахівців та Європейської кредитно-трансферної системи навчання (ECTS) активно підтримуються в НУ ЛП, який одним з перших у системі ЗВО України розпочав перехід до підготовки фахівців за ступеневою системою, передбаченою Законами України “Про освіту” №2145-VIII від 05.09.2017 в редакції від 19.01.2019 та “Про вищу освіту” 2014, № 1556-VII від 01.07.2014 в редакції від 01.01.2019 [1].

Базуючись на принципах предметної інтеграції тематичних модулів курсів різних навчальних дисциплін для формування компетентнісного підходу в отриманні знань майбутніх фахівців у сфері промислової фармації та біоіндустрії ми включили в освітній процес спеціальностей 162 та 226 фахові дисципліни з відповідними компетенціями.

Випуск магістрів з біотехнології в Україні вперше був здійснений в НУ “Львівська політехніка” за ОП “Біотехнологія” в 1996р., а магістрів за ОП “Технології фармацевтичних препаратів” з 2002р. З переходом МОНУ на дворівневу освіту згідно Болонського процесу кафедра ТБСФБ відразу приступила до підготовки бакалаврів за напрямками “Фармація” (2001р.) та “Біотехнологія” (2003р.).

Для спеціальності 162 “Біотехнології та біоінженерія” галузі знань 16 “Хімічна та біоінженерія” вже розроблено стандарти вищої освіти МОНУ бакалаврського та магістерського рівнів. Стандарт вищої освіти бакалавра розглянуто Міністерством аграрної політики та продовольства України та Федерацією роботодавців України, схвалено на засіданні підкомісії зі спеціальності 162 БТБЖ

Науково-методичної комісії (НМК-8) з інженерії МОН України 18.04.2018 р. протокол №5, затверджено і введено в дію Наказом МОНУ від 04.10.2018 р. №1070. Стандарт вищої освіти магістра за спеціальністю 162 БТБЖ у галузі знань 16 “Хімічна та біоінженерія” затверджено і введено в дію Наказом МОНУ від 24.05. 2019 р. № 733. Цими стандартами встановлюються вимоги та рекомендації для впровадження відповідних стандартів бакалаврів та магістрів спеціальності 162 в НУ “Львівська політехніка”.

Стандарти вищої освіти для спеціальності 226 ФРПФ у галузі знань 22 “Охорона здоров’я” бакалаврського та магістерського рівнів розробляються Науково-методичною комісією МОНУ (НМК-11), відповідно, до сучасних вимог ВООЗ щодо ролі та місії фармацевта у системі охорони здоров’я. З огляду на значну відмінність в об’єктах навчання та професійних компетентностях в спеціальності 226 ФРПФ визначаються дві базові спеціалізації з окремими вимогами до змісту навчання відповідно до кваліфікації. В рамках цих спеціалізацій ОПП визначаються та розробляються ЗВО.

Підготовка фармацевтів технологів трирівневої освіти за спеціальності 226 ФРПФ у НУ “Львівській політехніці” здійснюється з 2016р. за розробленими стандартами вищої освіти нашого університету та затвердженими Вченою Радою Університету (Протоколи № 22 від 19.04.2016 та № 39 від 27.12 2017).

Для впровадження проекту майбутнього стандарту вищої освіти МОНУ спеціальності 226 “Фармація, промислова фармація” нами пропонується розділити компетенції та програмні результати для підготовки фахівців та професіоналів фармацевтичної галузі на дві частини, що містять вимоги до випускників та змісту освіти за спеціалізаціями: 226.01. “Фармація”; 226.02. “Промислова фармація”, що вимагає розробки компонентів навчальних дисциплін для кожної спеціалізації окремо.

Для проведення освітнього процесу в НУ “Львівська політехніка” кафедрою ТБСФБ розроблені освітні програми I, II, III рівнів вищої освіти зі спеціальності 162 “Біотехнології та біоінженерія” та 226 “Фармація, промислова фармація”. При розробці профілю програм бакалаврів нами враховувалися потреби сучасного виробництва в молодих спеціалістах, орієнтованих на альтернативні підходи щодо технологій, поєднання різних сфер науки та пошук нових методів виготовлення фармацевтичних препаратів. Розроблені навчальні програми (НП) та робочі навчальні програми (РНП) дисциплін за-

безпечують набуття необхідних загальних та фахових компетенцій з врахуванням концепції та стандартів біоетики сталого розвитку, запроваджених відповідними міжнародними, європейськими та національними структурами.

Освітні програми, навчальні програми, викладення теоретичного матеріалу фармацевтичної і біотехнологічної освіти, навчання студентів та наукова робота і набуття практичних навиків, згідно тематичних планів дисциплін, що проводяться на кафедрі ТБСФБ, представлені навчально-науковим комплексом для підготовки бакалаврів та магістрів, що узгоджується з навчальним планом відповідного року вступу, а також доповнюється виконанням відповідних наукових тем, договорів про співпрацю, міжнародних договорів, тощо.

ОП з промислової фармації та біоіндустрії орієнтуються на сучасний стан освіти та науки, наявні виробничі потужності, транснаціональні компанії, з метою надання компетенцій випускникам у відповідних галузях, інтегрованих у науково-технічні та гуманітарні сфери суспільства. Поступ освіти і науки передбачає ощадне поводження з поновлювальними ресурсами, впровадження якісних інноваційних технологій, альтернативне застосування біотехнологій, безпечне знешкодження відходів, відновлення екосистем, захист довкілля та охорону здоров'я, створення нових фармацевтичних препаратів, удосконалення технології відомих генериків, розробку та впровадження ефективних технологій наукових досягнень кафедри за партнерськими угодами з вітчизняними та закордонними науковцями з врахуванням біобезпеки.

Опрацювання НП, в яких реалізувались вимоги рівневої системи навчання, кредитного виміру навчального часу студента, порівняльних критеріїв і методів оцінювання якості знань дає можливість створити освітній банк даних з підготовки випускників як інженерного так і наукового спрямування в сферах біотехнологій та фармації, що відображають цілі освітньої та професійної підготовки, визначають місце фахівця в структурі економіки держави і встановлюють вимоги до його компетентності.

Важливо забезпечити надання випускникам фахових компетенцій з дотриманням державних вимог, світового співтовариства та роботодавців щодо змісту освіти і навчання з урахуванням аналізу професійної діяльності, вміння працювати в колективі та можливості змінювати напрям професійної діяльності.

ОП біотехнологів та фармацевтів, випускників “Львівської політехніки”, гарантують відповідний освітній рівень фахового спрямування, зазначений у дипломі державного зразка з єврододатком переліку зарахованих НП, оцінених відповідно до вимог діагностики знань рівня ОПП чи ОНП підготовки професіоналів. Кваліфікація, отримана випускниками, дає можливість для професійного відбору та профорієнтації здобувачів відповідних спеціальностей, при визначенні критеріїв, первинних посад та умов працевлаштування.

Для видання випускникам дипломів державного зразка кафедри необхідно пройти акредитацію освітніх програм, яка за новими вимогами МОНУ здійснюється з 1.06.2019 в on-line режимі. Згідно чинного законодавства підприємства, установи, організації мають забезпечити необхідні умови для використання фахівців відповідно до здобутих випускниками у ЗВО кваліфікацій та спеціальностей за дипломом,.

Укладання договорів про співпрацю з промисловими підприємствами, науково-дослідними інститутами та фірмами для включення студентства в систему дуальної освіти в рамках *мережевої інтеграції освіта-наука-виробництво*, розробка індивідуальних навчальних планів та можливість часткового працевлаштування за фахом, виконання навчальної програми є важливим аспектом нашої методичної роботи. Така співпраця важлива, бо мережева інтеграція науки, бізнесу та освіти у рамках фармацевтичних та біотехнологічних компетенцій передбачає використання спільних освітніх та матеріальних баз даних для наповнення портфелю продукцією синтетичного, біоорганічного, біотехнологічного і медичного застосування. Трансформаційні процеси, які пов'язані з впровадженням реформ та євроінтеграцією передбачають удосконалення національної системи вищої освіти та якісної підготовки фахівців шляхом запровадження нових підходів у навчальні процеси ЗВО України. Такі процеси зумовлені взаємодією біологічних і технічних наук та їх використанням в рамках формування системи "наука-техніка-виробництво". Форми інтеграції науки і виробництва, які існують в рамках сучасної біотехнології та фармації, трансформуються в нові науково-виробничі процеси і засоби поряд з одержанням економії суспільної праці. Запровадження такого стилю навчання дає змогу затвердити прагнення до біологізації виробництва, першим кроком якого є екологізація, яка передбачає безвідходне виробництво, безпеку утилізації побутових і промислових відходів.

Нові підходи до навчання студентів і працевлаштування випускників стимулюють перехід до *дуальної освіти*, зокрема в підготовці фахівців спеціальностей 162 та 226 нашою кафедрою. Важливим є створення умов для поєднання теоретичної та практичної складових навчання майбутніх фахівців у форматі дуальної форми навчання. Дуальна форма освіти має значний спектр переваг: організація співпраці навчальних ЗВО з підприємствами відповідного профілю, навчання майбутніх фахівців під час трудової діяльності, залучення кваліфікованого персоналу з виробництва до педагогічної діяльності, здійснення досліджень і моніторингу якості надання освітніх послуг, оновлення освітніх стандартів, врахування запитів конкретних підприємств до змісту та якості магістерських програм. Основними завданнями впровадження дуальної форми здобуття освіти в Україні є усунення основних недоліків класичних форм і методів навчання в процесі підготовки майбутніх фахівців, подолання розриву між теорією і практикою, освітою й виробництвом та підвищення якості підготовки кваліфікованих кадрів з урахуванням вимог працедавців у рамках нових форм навчання. В Європейському Союзі існує успішний досвід розвитку і впровадження дуальної форми вищої освіти та прагнення якісної і конкурентоспроможної професійної підготовки майбутніх фахівців безпосередньо на їхніх робочих місцях. Використовуючи досвід іноземних партнерів, ми пропагуємо серед наших студентів необхідність впровадження засад дуальної освіти, яка відкриває додаткові можливості підвищення ефективності підготовки, дозволяє враховувати вимоги працедавців щодо формування професійних компетенцій та показників оцінювання майбутніх кваліфікованих фахівців; стимулює працедавців інвестувати в освіту, оскільки в результаті вони отримують якісно підготовленого фахівця; сприяє більш різносторонньому професійному розвитку студентів, формує нову психологію молодого фахівця; підвищує мотивацію для отримання знань і набуття практичних навиків, забезпечує високий ступінь соціалізації, адаптації у виробничих умовах наближених до реальності; сприяє розробленню стандартів нових сучасних професій та організації нових робочих місць, соціалізації молоді.

Досвід викладання за спеціальностями показав, що слід стимулювати студентів, особливо старших курсів, до навчання за *індивідуальними планами*, в яких частину аудиторних годин (лабораторні та практичні) проводити на базі виробничих структур

з використанням знань професіоналів виробництва із застосуванням сучасного обладнання, контрольних приладів, модернізованої техніки, сировини. Власне всі наші методичні розробки стосуються затвердження пропозиції МОНУ щодо розробки ОП з *інтегральним типом навчання*, на межі інтересів наук, які доповнюють одна одну, - міждисциплінарне навчання з отриманням нового типу компетенцій.

Важливим є пошук меценатів і зацікавлених представників бізнесу в підтримці наукових досліджень студентів і молодих науковців в Україні. Основний акцент полягає в посиленні зацікавленості студентів у вивченні інженерних наук для реалізації їх ідей при участі у заходах створення науково-освітніх кластерів і платформ та розробці студентських стартапів.

Закріплення теоретичних знань для втілення конкретних результатів студенти набувають завдяки включенню в освітній процес практик: навчальна з ботаніки, аптечна, технологічна для фармацевтів; виробнича, технологічна для біотехнологів, практика за темою бакалаврської кваліфікаційної роботи, дослідницька за темою магістерської кваліфікаційної роботи для обох спеціальностей на основі укладання угод з підприємствами та фірмами з виробництва біотехнологічної та фармацевтичної продукції. Виконання вимог робочої програми з навчальної практики з ботаніки забезпечується наявним у "Львівській політехніці" студентським навчально-оздоровчим табором Політехнік-2 (с. Славське) та підписаними угодами між університетом та ботанічними садами (ботанічні сади Львівського медичного університету ім. Д. Галицького та Львівського національного університету ім. І. Франка, Кременецький ботанічний сад).

Практику з аптечної технології ліків студенти-фармацевти проходять на базі виробничих аптек обласних та районних центрів України, з якими укладено угоди про співпрацю, що передбачає ознайомлення з практичними аспектами приготування екстемпоральних ліків.

Кафедрою впроваджена спільна програма навчання та практики з ПрАТ "Компанія Ензим", що передбачає ознайомлення студентів біотехнологів з мікробіологічним виробництвом, сучасною науково дослідною лабораторією, яка входить до Biotech&Pharma Cluster Lviv, а також відвідування циклу лекцій з технології біотехнологічних виробництв, що в майбутньому дозволить реалізацію біотехнологічних бізнес-проектів, створення нових кваліфікованих

робочих місць, сприятиме економічному розвитку, залученню іноземних інвестицій.

Спільна програма навчання та практики також виконується в рамках співпраці з ПАТ “Галичфарм” корпорації “Артеріум” за програмою “З досвідом у майбутнє”. Щорічно студенти-фармацевти старших курсів відвідують цикл лекцій з технології фармацевтичних препаратів та в умовах виробництва вивчають технологічні процеси, контроль якості лікарських засобів, особливості стандартизації фармацевтичних розробок, основи належної виробничої та належної лабораторної практики тощо.

Важливе значення в освітньому процесі має партнерство технічних вузів з університетами різного спрямування (класичними, медичними, ветеринарними, аграрними) вітчизняного та закордонного підпорядкування.

Значна увага на кафедрі приділяється розробці та акредитації *спільних міжнародних освітніх програм* зі спеціальностей промислової фармації чи біотехнології та біоінженерії з паралельним навчанням в аналогічних навчальних закладах за кордоном за програмою ERASMUS+, проведенням практики і наукового стажування, наукових екскурсій, навчанням за спільними *міждисциплінарними освітніми програмами* з отриманням “подвійного” диплому з єврододатками, що дає можливість працевлаштування як на вітчизняних підприємствах так і в міжнародних транснаціональних компаніях.

Окрім методичних рекомендацій вивчення змістового матеріалу нами видані навчальні підручники з дисциплін та навчальні посібники з напрямів біотехнологія та промислова фармація, та впроваджено використання системи віртуального навчального середовища (ВНС) НУ “Львівська політехніка”. Для забезпечення системи якості освіти з метою визначення ефективності застосування у навчальному процесі інноваційних технологій у вищому навчальному закладі було проведено анкетування студентів. Аналіз отриманих результатів дослідження дозволив викладачам виявити рівень активності використання віртуального навчального середовища “Львівська політехніка” з точки зору студентської аудиторії. Проведене нами анкетування щодо використання студентами ВНС дозволило встановити, що понад 95% з них активно використовує його в навчальному процесі.

Студенти активно залучаються до наукових досліджень, які проводяться на кафедрі. Вони представляють свої результати та займають призові місця на Всеукраїнських конкурсах студентських

наукових робіт зі спеціальностей 162 «Біотехнології та біоінженерія», 226 «Фармація, промислова фармація», 204 «Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва», а також успішно демонструють свої знання та вміння на Всеукраїнських студентських олімпіадах з біотехнології та фармації (Національний фармацевтичний університет (м.Харків), Національний університет харчових технологій (м.Київ).

Сучасна система визначення пріоритетів підвищення рівня життя, зокрема промислового розвитку, включають освітню складову в рамках *мережевої інтеграції освіта-наука-виробництво*. Готуючи випускників для сфер застосування біотехнології та фармацевтичного виробництва, ми доєднуємось до руху «Індустрія-4,0», як символу четвертої промислової революції в конкретних секторах економіки, зокрема біоіндустрії та фарміндустрії, з метою реформування економіки та суспільного життя.

Інноваційний промисловий розвиток може зазнавати впливів різних груп, в контексті ширшого застосування технологій чи отримання економічної вигоди, а тому активна участь у кластерах різних сфер може принести позитивний результат, дасть можливість підключитися до стратегії розумного розвитку – Smart Specialization (SmSpec) від ідеї, поля діяльності, критичної маси учасників, інновацій, діалогу, створення рішення до конкретного впровадження результатів. Особливо важливим для участі у SmSpec, зокрема у першому етапі засідання зі Стратегії регіонального розвитку Львівщини, є пошук кола зацікавлених осіб промисловців (Stakeholders) у наданні допомоги у фаховій підготовці випускників в частині виробничої практики, безпосередньому ознайомленні з виробництвом, а також подання переліку проблем виробництва для спільного вирішення, застосовуючи надбання наукових досліджень чи проведення нових експериментальних наукових робіт, вирішення питань оптимізації існуючих чи у розробці нових технологій біопродуктів та біопрепаратів, на основі статистичної обробки бази даних, впровадження цифровізації - digitalization, при нових підходах біоекономіки, і забезпечення сталого розвитку.

Як було сказано вище, для реалізації ідей розумного вибору пріоритетів сфер розвитку SmSpec студенти долучаються до участі у науково-практичних конференціях різного рівня, до роботи у біофармоб'єднаннях: регіональний кластер Biotech&Pharma Cluster Lviv (Львів), всеукраїнська наукова платформа Біотех-Платформа

«Партнерство заради майбутнього» (Київ) за участі ГО Центр Інновацій «Сходи в майбутнє». В рамках засідань Biotech&Pharma Cluster проведена панельна дискусія «Biotech Convent» про можливості, виклики, проблеми та ідеї розвитку біотехнології та фармації як на локальному рівні, так і національному.

Участь у започаткованій кластером діяльності об'єднаного кола освітян та бізнесменів – networking – сприяє розвитку сприятливої атмосфери для розкриття інноваційного потенціалу студентів у сфері біотехнологій та бізнес питань, а також готує до подання проєктів через навчання у школі реалізації розробок Біотех Стратап Школі - Start-up School (Львів). В Start-up School студенти з допомогою менторів навчаються працювати в команді, створювати власні розробки інноваційного бізнесу «стартати», робити їх публічні презентації, проводити майстер-класи «work shop», залучаючи активних талановитих учнів шкіл – майбутніх абітурієнтів університету. Результат інноваційного інтерактивного навчання – участь студентів фармацевтів та біотехнологів у технологічних виставках, у проведенні презентацій Pitching Start-up для можливих інвесторів студентських розробок та отриманні фінансування, у виступах на Наукових пікніках, зокрема у науково-практичному середовищі Lviv Open Lab, де студентами було створено мапу розвитку біотех в Україні та світі, ознайомилися з напрямками-трендами розвитку біотехнологій, в тому числі у сфері фармацевтичних технологій, до 2030 року.

Поєднання зусилля регіональних, всеукраїнських та міжнародних груп студентів, викладачів, вчених, державних органів влади та інвесторів з втілення біотех-фарм-проєктів на основі створених платформ та кластерів сприяє співпраці з країнами ЄС, розвитку інноваційної екосистеми та формування та впровадження інноваційної стратегії України.

Висновки та перспективи подальшого розвитку вищої освіти. Впровадження предметного інтегрованого підходу до надання компетенцій майбутнім фахівцям та професіоналам через об'єднання фахового матеріалу знань з кількох навчальних дисциплін є фундаментом у системі етичної та професійної освіти фахівців технічного профілю в фармацевтичних та біотехнологічних сферах діяльності, з врахуванням успішного досвіду розвитку і впровадження дуальної форми вищої освіти та прагнення якісної і конкурентоспроможної професійної підготовки майбутніх фахівців безпосередньо на їхніх робочих місцях в Європейському Союзі.

References:

1. Паращин Ж.Д., Губицька І.І., Швед О.В., Лобур І.П., Петріна Р.О., Новіков В.П. Впровадження інтегральних біотехфарма кластерних підходів у системі вищої освіти –Зб.н.праць. Міжн.н-п.конф. “Сучасні тенденції розвитку освіти й науки:проблеми та перспективи”.- Київ –Львів-Гомель.- 2019.- Т.1.- вип.4. – С. 287–291.
2. Губрій З.В., Кричківська А.М., Губицька І.І., Швед О.В., Новіков В.П. Проблеми викладання біоетичних принципів в технічних університетах України /Зб. VI Міжн. н.-п. конф., “Управління в освіті” 18–19 квіт. 2013 р., Львів. - Ін-т інновац. технологій і змісту освіти– Львів : Тріада Плюс, 2013. – С. 170–173.
3. Кузьмінський Є.В., Швед О.М., Щурська К.О., Швед О.В., Новіков В.П. Глобалізація і якість освіти / Вісник НАН України. – 2013. - №6.- С. - 52-60.
4. Оцінювання застосування віртуального навчального середовища студентами базових напрямів “фармація” та “біотехнологія” / А.М. Кричківська, Ж.Д. Паращин, І.П. Лобур, О.В. Швед, І.І. Губицька, В.П. Новіков // Клінічна фармація, фармакотерапія та медична стандартизація:- Львів: Вид-во НМУ ім. Данила Галицького, 2014. - №3-4 (24-25), С. 151-155.
5. Новіков В.П., Сидоров Ю.І., Швед О.В. Сучасний стан і проблеми викладання біотехнології в технічних університетах України. // НМ зб. МОНУ. Проблеми освіти.- 2009. – вип.55.- С.31-37
6. Національний класифікатор України: Класифікатор професій . (КП-2010) ДК 003:2010 <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10>
7. Національний класифікатор України: Класифікація видів економічної діяльності (КВЕД-2010, КВЕД-2012, КВЕД-2013, КВЕД-2014, КВЕД-2015, КВЕД-2016, КВЕД-2017, КВЕД-2018, КВЕД-2019) <https://evrovektor.com/kved/2010/> .

Transliteration of References:

1. Novikov V.P., Sydorov Yu.I., Shved O.V. Suchasnyi stan i problemy vykladannia biotekhnolohii v tekhnichnykh universytetakh Ukrainy. // N M zb. MONU. Problemy osvity.- 2009. – vyp.55.- S.31-37 [in Ukrainian]
2. Hubrii Z.V., Krychkovska A.M., Hubytska I.I., Shved O.V., Novikov V.P. Problemy vykladannia bioetychnykh pryntsyypiv v tekhnichnykh universytetakh Ukrainy / Zb. VI Mizhn. n.-p. konf., “Upravlinnia v osviti” 18–19 kvit. 2013 r., Lviv. - In-t innovats. tekhnolohii i zmistu osvity– Lviv : Triada Plus, 2013. – S. 170–173.
3. Kuzminskyi Ye.V., Shved O.M., Shchurska K.O., Shved O.V., Novikov V.P. Hlobalizatsiia i yakist osvity / Visnyk NAN Ukrainy. – 2013. - №6.- S. - 52-60.
4. Otsiniuvannia zastosuvannia virtualnoho navchalnoho seredovyshcha studentamy bazovykh napriamiv “farmatsiia” ta “biotekhnolohiia” / A.M. Krychkovska, Zh.D. Parashchyn, I.P. Lobur, O.V. Shved, I.I. Hubytska, V.P. Novikov // Klinichna farmatsiia, farmakoterapiia ta medychna standartyzatsiia:-

- Lviv: Vyd-vo NMU im. Danyla Halytskoho, 2014. - №3-4 (24-25), S. 151-155.
5. Parashchyn Zh.D., Hubytska I.I., Shved O.V., Lobur I.P., Petrina R.O., Novikov V.P. Vprovadzhennia intehralnykh biotekhfarma klasternykh pidkhodiv u systemi vyshchoi osvity –Zb.n.prats. Mizhn.n-p.konf. “Suchasni tendentsii rozvytku osvity y nauky:problemy ta perspektyvy”.- Kyiv –Lviv-Homel.- 2019.- T.1.- vyp.4. – S. 287–291.
 6. Natsionalnyi klasyfikator Ukrainy: Klasyfikator profesii . (KP-2010) DK 003:2010 <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10>
 7. Natsionalnyi klasyfikator Ukrainy: Klasyfikatsiia vydiv ekonomichnoi diialnosti (KVED-2010, KVED-2012, KVED-2013, KVED-2014, KVED-2015, KVED-2016, KVED-2017, KVED-2018, KVED-2019) <https://evrovektor.com/kved/2010/> .

The Author

Shved O.V.,
PhD, Assistant Professor,
Hubytska I.I.,
PhD, Assistant Professor,
Parashchyn Zh.D.,
PhD, Assistant Professor,
Lobur I.P.,
Assistant,
Gubriy Z.V.,
PhD, Assistant Professor,
Petrina R.O.,
PhD, Assistant Professor,
Krychkovska A.M.,
PhD, Assistant Professor,
Novikov V.P.,
DSc., Professor,
Lviv Polytechnic National University,
Lviv, Ukraine
E-mail: ovshved@ukr.net

Abstracts

ШВЕД О.В., ГУБИЦЬКА І.І., ПАРАЩИН Ж.Д., ЛОБУР І.П.,
ГУБРІЙ З.В., ПЕТРИНА Р.О., КРИЧКОВСЬКА А.М., НОВІКОВ
В.П. Особливості освітнього процесу у сфері біотехнології
та промислової фармації в технічних університетах. Про-

аналізовано сучасний стан навчального процесу у вищій школі для здобуття професії у сферах сучасної біотехнології та фармації. Ці галузі відкривають можливості для підвищення якості життя за умови їх розвитку, використання з дотриманням заходів безпеки щодо довкілля і здоров'я людини, біоетичних норм поведінки відносно біосфери при застосуванні нових технологій. Впроваджено розроблені стандарти та матеріали у навчальний процес підготовки фахівців зі спеціальності 162 "Біотехнології та біоінженерія" і 226 "Фармація, промислова фармація". Завдяки оптимальному та логічно послідовному поєднанню початкових дисциплін в ОПП та ОНП у студентів закладається фаховий фундамент для професійної діяльності для розуміння і застосування наукових підходів зі збереження природних ресурсів через залучення до інтерактивних інноваційних проектів в рамках мережевої інтеграції освіта-наука-виробництво.

Ключові слова: освітня програма, компетенції, кваліфікація, дуальна освіта, фармація, біотехнологія, віртуальне навчальне середовище, інтерактивні інноваційні проекти, мережева інтеграція освіта-наука-виробництво.

ШВЕД О.В., ГУБИЦКАЯ И.И., ПАРАЩИН Ж.Д., ЛОБУР И.П., ГУБРИЙ З.В., ПЕТРИНА Р.О., КРИЧКОВСКАЯ А.М., НОВИКОВ В.П. **Особенности образовательного процесса в сфере биотехнологии и промышленной фармации в технических университетах.** Проведен анализ современного состояния учебного процесса в высшей школе для получения профессии в областях современной биотехнологии и фармации. Эти отрасли открывают возможности для повышения качества жизни при условии их развития, использования с соблюдением мер безопасности для окружающей среды и здоровья человека, биоэтических норм поведения относительно биосферы при применении новых технологий. Внедрены разработанные стандарты и материалы в учебный процесс подготовки для специальности 162 "Биотехнологии и биоинженерия" и 226 "Фармация, промышленная фармация». Благодаря оптимальному и логически последовательному сочетанию учебных дисциплин в ОПП (образовательно-профессиональная программа) и ОНП (образовательно-научная программа) у студентов закладывается фундамент для профессиональной деятельности для понимания и применения научных подходов со сбережением природных ресурсов путем привлечения к интерактивным инновационным проектам в рамках сетевой интеграции образование-наука-производство.

Ключевые слова: образовательная программа, компетенции, квалификация, дуальное образование, фармацевция, биотехнология, виртуальная учебная среда, интерактивные инновационные проекты, сетевая интеграция образование-наука-производство.

SHVED O.V., HUBYTSKA I.I., PARASHCHYN ZH.D., LOBUR I.P., GUBRIY Z.V., PETRINA R.O., KRYCHKOVSKA A.M., NOVIKOV V.P.

Peculiarities of the educational process in the field biotechnology and industrial pharmacy in technical universities. *The current state of the educational process in higher education by profession in the fields of modern biotechnology and pharmacy is analyzed. These industries offer opportunities to improve the quality of life as they evolve, using environmental and human safety measures and bioethical standards of behavior for the biosphere as new technologies are applied. The developed standards and materials were introduced into the educational process of training specialists in the specialty 162 "Biotechnology and bioengineering" and 226 "Pharmacy, industrial pharmacy". Due to the optimum and logically consistent combination of educational disciplines in EPP (educational professional program) and ESP (educational scientific program), the foundation is laid for professional activity of the students with understanding and application of scientific approaches to the conservation of natural resources through involvement in interactive projects within network integration 'education-science-production'.*

Keywords: educational program, competences, qualification, dual education, pharmacy, biotechnology, virtual learning environment, interactive innovative projects, network integration education-science-production.

SZWED O. W., HUBYCKA I.I., PARASZCZYN Ź.D., ŁOBUR I.P., HUBRIJ Z.W., PETRINA R.O., KRYCZKOWSKA A.M., NOWIKOW W.P. **Specyfika procesu edukacyjnego w dziedzinie biotechnologii i farmacji przemysłowej na uczelniach technicznych.** *Analizie poddano aktualny stan procesu kształcenia w zawodowym szkolnictwie wyższym w dziedzinie nowoczesnej biotechnologii i farmacji. Branże te (w miarę ich ewolucji) otwierają nowe możliwości w zakresie poprawy jakości życia, wykorzystania metod ochrony środowiska i bezpieczeństwa ludzi oraz bioetycznych standardów zachowań w celu ochrony biosfery przy zastosowaniu nowych technologii. Opracowane standardy i materiały zostały wprowadzone do procesu kształcenia specjalistów w specjalności 162 (biotechnologia i bioinżynieria) oraz 226 (farmacja, farmacja przemysłowa). Ze względu na optymalne i logicznie spójne połączenie*

dyscyplin edukacyjnych w profesjonalny program edukacyjny (PPE) i edukacyjny program naukowy (EPN), studenci otrzymują profesjonalne podstawy do podjęcia aktywności zawodowej, możliwość zrozumienia i zastosowania podejścia naukowego do ochrony zasobów naturalnych poprzez zaangażowanie w interaktywne innowacyjne projekty w ramach integracji sieci edukacja-nauka-produkcja.

Słowa kluczowe: program edukacyjny, kompetencje, kwalifikacje, podwójna edukacja, farmacja, biotechnologia, wirtualne środowisko uczenia się, interaktywne innowacyjne projekty, integracja sieci edukacja-nauka-produkcja.

3.

TRANSFORMATION IN MODERN
EDUCATION

TRANSFORMACJA W EDUKACJI
NOWOCZESNEJ

Алла ДЯЧЕНКО

Трансформація європейської художньо-промислової освіти у дизайн-освіту

Постановка проблеми. У сучасному світі велика увага приділяється проблемам освіти. Сутність освіти визначається як процес розвитку і саморозвитку особистості, втілений в знаннях, уміннях, творчій діяльності та емоційно-ціннісному відношенні до світу. Вона є необхідною умовою збереження та розвитку матеріальної і духовної культури. Основний шлях отримання освіти - навчання і самоосвіта. Поняття «освіта» тісно пов'язане із поняттям культури суспільства і в кінцевому підсумку позначає специфічний людський спосіб розвитку і перетворення природних задатків і можливостей. Так, інтеграція суспільства в європейську спільноту, зміцнення культурно-освітніх та соціально-економічних зв'язків між державами, створення сучасної системи дизайн-освіти зумовляють актуальність вивчення дизайн-освіти, активізація якої спостерігалася у першій половині ХХ ст. Тому розглядаючи процес трансформації художньо-промислової освіти у дизайн-освіту, необхідно розкрити її особливості у контексті загальнокультурних європейських цінностей,

що вказує на новизну обраної теми.

Метою дослідження є виявлення комплексу передумов, що зумовило трансформацію європейської художньо-промислової освіти у дизайн-освіту як принципово нового напрямку діяльності вищої професійної школи і вироблення концептуальних основ її періодизації. Досягнення поставленої мети обумовлює вирішення таких науково-дослідницьких **завдань**: з'ясування сутності понять художньо-промислової освіти, дизайн, дизайн-освіта; визначення основних етапів трансформації європейської художньо-промислової освіти у дизайн-освіту; виокремлення характерних рис сучасної європейської системи дизайн-освіти.

Теоретична база дослідження. Становленню та розвитку сучасної дизайн-освіти присвячено низку досліджень В. Аронова [1], О. Боднара, О. Бойчука, Д. Кравича, Г. Кур'єрової [4], С. П. Мигаль, М. Р. Селівачов, В. Сидоренка, О. Трошкіна, В. Тягура [8], О. Фурси [9; 10] та ін. Важливе значення в контексті базових засад та історичної наступності дизайнерської освіти мають праці присвячені розвитку ремісничої та художньо-промислової освіти науковців Л. Волошиної, Д. Козубовського, Г. Максиська, І. Небесника, Л. Синишина [6], П. Татіївського, В. Тищенко [7], Р. Шмагала та ін. Окремі аспекти окресленої теми висвітлено в наукових розвідках О. Волинської, В. Даниленка [2], Н. Ковешнікової [3], В. Медведева [5], О. Соломченка, М. Станкевича.

В роботі застосовувались наступні **методи**: аналіз (теоретичний огляд наукової літератури з проблеми дослідження); синтез, завдяки якому вдалося з'єднати окремі частини у єдине ціле (схема факторів визначення змісту професійної підготовки дизайнерів); порівняльний аналіз, що дозволив зіставити явища з метою встановлення схожості чи відмінності між ними (трансформація художньо-промислової освіти у дизайн-освіту в країнах Європи).

Трансформація художньо-промислової освіти в період Середніх віків, епохи Відродження та Просвітництва. Серед різноманітних передумов трансформації цільових, змістових, методологічних та організаційних характеристик дизайн-освіти в їх історичній ретроспективі одним з ключових нам представляється еволюція художньо-промислової освіти в цілому.

Художньо-промислову освіту розглядаємо як інтегроване явище, що являє собою результат соціально-культурного досвіду людей, засвоєння світоглядних, естетико-культурних позицій. Характер і

об'єм соціально-культурного досвіду залежить від середовища, в якому формуються естетичні, світоглядні цінності і типу навчального закладу. На змістово-методичне забезпечення освіти, художньо-промислової, зокрема, впливають соціально-економічні потреби щодо підготовки молоді до праці [Синишин, 2015: 210].

Дизайн більшістю дослідників розуміється як трансформаційний термін «художньо-промислової діяльності», «художнього конструювання», «художнього проектування». Вітчизняні вчені визначають дизайн як творчий метод, процес і результат художньо-технічного проектування промислових виробів, їх комплексів і систем, орієнтований на досягнення найбільш повної відповідності створюваних об'єктів і середовища в цілому можливостям і потребам людини (як утилітарним, так і естетичним) [Даниленко, 2003: 20]. Таким чином, дизайн є одним з найбільш «молодих» видів проектної діяльності, що зародився на рубежі XIX - XX ст., коли художники і архітектори починали освоювати нову для себе сферу - наочну творчість і дійшли (хоча і потрібно визнати - досить різними шляхами) до проектування предметів масового виробництва [Медведєв, 2004: 32].

В свою чергу, поняття «дизайн-освіта» інтегрує в собі теоретичні значення категорій «професійна освіта» і «дизайн», що характеризує цілісність науково-пізнавального, освітнього, технічного, художнього способів діяльності, необмеженість сфер діяльності й необхідну універсальність отриманих базових знань, умінь і навичок, високий рівень компетентнісного і художньо-естетичного розвитку [Фурса, 2011: 43].

В результаті, у перебігу трансформацій художньо-промислової освіти виокремлюємо як нижню часову межу свого дослідження період Середніх віків, оскільки генетичний зв'язок сучасної дизайн-освіти з «традиційною художньо-промисловою» очевидний.

Метою середньовічної освіти була підготовка підлітка до його майбутньої соціальної ролі. Зміст ремісничого навчання зводився до передачі від майстра до учня «секретів» майстерності, які потрібно було засвоїти і потім вже не відступати від них протягом усієї своєї професійної діяльності. Панівною формою навчального процесу в середні віки було «демонстративне навчання», що представляло собою «знання - уміння», яке передається лише шляхом засвоєння певного набору практичних навичок. Для всіх без винятку верств середньовічного суспільства універсальними методами навчання були заучування і відтворення зразків. Діяльність рядового масового

ремісника зводилась до діяльності, яка виробляє, а не проектує. Талановитий ремісник міг удосконалити будь-який предмет (в плані його ефективності, надійності, довговічності, конструкції, майстерності виконання), але він завжди опирався на певний зразок, який був вироблений століттями. Навіть у найобдарованіших майстрів процес формоутворення навряд чи відбувався свідомо. У будь-якому випадку, він ніяк не був самоціллю і, безсумнівно, не входив в той набір умінь і навичок, який майстер передавав своєму учневі. Таким чином, якщо в рамках ремісничого виробництва частково простежувалась присутність «стихійного дизайну», то в методах ремісничого учнівства не тільки важко, але фактично неможливо було розгледіти будь-які, нехай і неусвідомлені, «протодизайнерські» методи навчання [Ковешнікова, 2009: 76].

В епоху Відродження під впливом гуманістичної культури зміст і форми професійної підготовки художників помітно змінюються: ремісничі ази майстерності тепер розглядаються лише як основа для подальшої освіти. З XVI ст. художників готували в спеціалізованих навчальних закладах - академіях, де метою освіти стало виховання яскравої творчої особистості, а замість ремісничого «заучування» учні отримували, поряд з професійними, глибокі теоретичні знання [Даниленко, 2003: 45].

Вузька спеціалізація діяльності до початку епохи Просвітництва привела до поділу творчості на художню і технічну. В результаті відокремлення професій освіта стала розглядатись не як процес набуття універсальних знань (що спостерігалось в античну і середньовічну епохи), а як система певного набору відомостей і професійних навичок. Внаслідок цього різні дисципліни в навчальних закладах стали викладатися ізольовано один від одного. Характерною рисою освіти на даному історичному етапі була орієнтація на вузькофункціональну підготовку учнів [Ковешнікова, 2009: 81].

У першій третині XIX ст. бурхливий розвиток промисловості, швидке зростання кількості вироблених нею товарів і, як наслідок, підвищення конкуренції промислово розвинених країн на світовому ринку зумовили потребу в фахівцях, що мають художню підготовку, здатних забезпечити фабричним товарам задовільний, з точки зору естетики, зовнішній вигляд. Лідруючі позиції в художньо-промисловій освіті швидко зайняла Англія. Навчання в цей час будувалося на вивченні зразків декоративного мистецтва минулих

епох (музейна педагогіка). У програмі Школи дизайну Південно-Кенсінгтонського музею (Лондон), розробленої Г. Земпером, викладання ґрунтувалося не на ретельному розгляді класики (академічна система), а на конкретному вивченні колекції музею та матеріалів, що відбувалось на основі виставок сучасної художньої промисловості [Аронов, 1986: 16].

У другій половині XIX ст. в Англії поняття «мистецтво», «ремесло» і «дизайн» були ще тісно пов'язані між собою. У перших школах дизайну займалися одночасно орнаментальним, прикладним і промисловим мистецтвами, намагаючись подолати поділ на «високе» мистецтво і ремісництво, що виник в Новий час. Відродження традицій «високого» ремесла пропагували такі видатні теоретики і художники, як Д. Рескін і У. Морріс. У той же час отримує розвиток і інша точка зору про шляхи розвитку промислового дизайну. Так, Г. Земпер спробував «вписати» техніку в традиційну ієрархію мистецтв, знайти точку дотику техніки і естетики. У своїй відомій праці «Стиль в технічних і тектонічних мистецтвах або Практична естетика» (1860р.) він сформулював основне положення про причини, що визначають форму речей: вона визначається, по-перше, метою, якій ця річ служить, тобто функцією; по-друге, матеріалом, з якого вона зроблена; по-третє, характером технології виробництва цієї речі. Таким чином, Г. Земпер спробував обґрунтувати закономірності промислового (відмінного від ремісничого) формоутворення, його специфіку та особливу естетику, до якої незастосовні критерії художнього ремесла [Медведєв, 2004: 71].

Нові методи підготовки промислових художників були розроблені У. Крейном. У 1890х рр. він опублікував кілька робіт, в яких узагальнив і виклав зміст своїх лекцій і практичних занять на відділенні дизайну Художньої школи в Манчестері. Ці книги звуться «Основи дизайну» (The Basis of Design, 1898) і «Лінія і форма» (Line and Form, 1900). У процесі підготовки дизайнерів, підкреслював Крейн, учнів слід орієнтувати, перш за все, на вирішення принципово нових проектних завдань, що диктуються промисловим способом виробництва. Тепер навчання повинно було бути направлено на розвиток навичок художнього проектування, на досягнення загальних закономірностей формоутворення. Лекції та книги Крейна були, по суті, вступними курсами для підготовки художників різних спеціальностей і передбачали пропедевтичні курси дизайнерських шкіл 1920-х рр. [Фурса, 2011: 46].

Відмітимо, що тут дизайнерська освіта перебуває під безпосереднім контролем держави, система підготовки дизайнерських кадрів структурується таким чином: найбільшу кількість людей навчають з напряду «індастріал-дизайну», друге місце посідає дизайн середовища, третє за кількістю дипломованих фахівців – графічний дизайн.

Світовим лідером останніх десятиліть, який успішно працює й нині, є Королівський коледж мистецтв Великої Британії. Провідною в підготовці дизайнерів у Королівському коледжі мистецтв є теорія, що дизайн є галуззю самовиразу художника та формою мистецтва. Вона представлена англійським теоретиком дизайну Г. Рідом, і полягає не в тому, щоб не пристосувати машинне виробництво до естетичних стандартів ремесла, а створити (вигадати) нові естетичні стандарти для нових методів виробництва. Дизайн розглядається як абстрактне мистецтво і в межах функціональної доцільності фабрика повинна пристосовуватись до художника, а не художник до фабрики [Аронов, 1986: 13].

Етап становлення дизайн-освіти (1920-ті-1930-ті рр.). У період між двома світовими війнами провідне становище в галузі дизайну займала Німеччина. Етап пов'язаний з діяльністю навчального закладу Баухауза. Він виник у 1919 р. в момент різкого соціального перелому, який зачепив широку сферу соціально-культурних відносин і матеріально-предметного оточення людини. Педагогічні пошуки найбільших представників європейського художнього авангарду, які викладали в Баухаузе, велися в атмосфері найсміливіших творчих експериментів, стверджуючи, в кінцевому підсумку, новий погляд на суспільну роль і практичне призначення художника в мінливому світі [Тягур, 2013: 10].

Відмовившись від академічної системи викладання, педагоги Баухауза розробили оригінальні, які не мали аналогій в минулому, моделі комплексних художньо-технічних вузів. Одним з головних нововведень перших дизайнерських шкіл стали пропедевтичні курси. В рамках цих курсів не тільки апробовувалися нові форми навчання студентів, а й розроблялися наукові основи художнього формоутворення. У класичних художніх, архітектурних і художньо-ремісничих навчальних закладах учні з перших років навчання занурювалися в атмосферу конкретної творчої діяльності, слідуючи від простих завдань до більш складних. В пропедевтичній моделі освоєння проектної діяльності відбувається шляхом переходу від загальних формалізованих композиційних засобів і методів

просторового формоутворення до наступного поступового наповнення конкретними умовами і факторами [Фурса, 2011: 113].

Цікаво, що у Баухаузе був сформований метод абстрактного композиційного моделювання - універсального проектного інструмента промислового дизайнера - у вигляді системи навчальних завдань і вправ. Одним з важливих принципів викладацької діяльності в перших школах дизайну було «очищення» художнього образу від зайвих декоративних елементів шляхом освоєння найпростіших форм, які складають абетку «композиційної грамоти» дизайнера. Задовго до того, як в побут увійшло саме поняття «дизайн», в Баухаузе вже почала формуватися нова професійна мова, яка увібрала в себе, з одного боку, усі новаторські тенденції мистецтва початку ХХ століття, а з іншого - відповідала вимогам промислового способу виробництва [Тягур, 2013: 15].

Також варто відмітити, що організаційна структура фахової підготовки у художньо-промислових школах Німеччини містила три етапи: 1) основне навчання («vorlehre», «vorkurs», «Grundlehre», «Grundlageausbildung», «Grundstudium») – передбачало оволодіння підвалинами майбутньої спеціальності, містило зображувальні, науково-природничі та технічні основи навчання, інтенсивне засвоєння закономірностей формотворення; 2) спеціальне навчання («Hauptlehre») – орієнтувалося на художньо-промислову спеціалізацію, але не лише в межах навчальних майстерень; кожний студент мав змогу для оволодіння не лише художньою майстерністю своєї спеціалізації, а й суміжними спеціалізаціями; дотримувався принцип поліхудожнього підходу до дизайн-освіти, на практиці реалізувалася ідея синтезу пластичних видів мистецтв; 4) поглиблене навчання («Baulehrne») – спрямовувалося на самостійну роботу студентів над розробкою і реалізацією дипломних проектів; цей заключний етап навчання вважався «курсом розвитку таланту» для обдарованих студентів [Фурса, 2011: 117].

В результаті аналізу наукових публікацій останніх років [Тягур, 2013; Фурса, 2011] можна виокремити наступні особливості та умови подальшого розвитку дизайн-освіти у Німеччині. До загальних особливостей нами віднесено: програмну спрямованість навчання, де враховано актуальні соціально-економічні і виробничі потреби; триетапну структуру навчання, в якій виокремлено цикли пропедевтичної, спеціальної та поглибленої підготовки; науково-аналітичний підхід до проблем формотворення; активне

використання принципів колективної творчості у процесі формування дизайнерів; вторинність морфологічних принципів порівняно з теоретичними концепціями формотворення.

Чинниками й умовами подальшого якісного розвитку системи дизайн-освіти є: 1) використання й удосконалення ефективних навчально-методичних принципів Баухаузу та інших художньо-промислових шкіл Німеччини; 2) послідовна система профорієнтації, підготовки і відбору творчого контингенту; 3) централізація організаційних заходів в єдності з матеріальними засобами стимулювання майбутніх фахівців у галузі дизайну; 4) тісна взаємодія дизайнерських шкіл з промисловими підприємствами.

Таким чином, з часу існування цієї школи починається відлік не тільки дизайн-освіти, а й самого дизайну як особливого виду проектно-художньої діяльності в умовах індустріальних технологій масового виробництва.

Тим часом Франція мала стійкі традиції в розвитку ідей художнього конструювання. Тут в 1920-і рр. сформувалася школа Ле Корбюзьє, який закликав до створення засобами архітектури і дизайну гармонійного предметного середовища, до комплексного перегляду навколишнього світу речей. Однак одних тільки традицій для успішного розвитку дизайну виявляється замало, необхідні ще досить сильні економічні стимули [Ковешнікова, 2009: 117].

Так і в 1933 р., після закриття в Німеччині Баухауза, будь-яка організована діяльність в даній області припинилася. Лише на окремих підприємствах, головним чином в скляній, фарфоровій, меблевій промисловості, працювали художники-конструктори з числа випускників Баухауза [Тягур, 2013: 18].

Для етапу інституціоналізації дизайн-освіти (1950-ті - 1960-ті рр.) була характерна вузькопрофесійна підготовка фахівців, яка готує випускника до активної виробничої діяльності. Внаслідок цього в змісті освіти акцент робився на практичні навички, в той час як фундаментальні наукові знання були присутні в навчальних курсах настільки, наскільки це потрібно було для загального розвитку учнів. Велику роль у визначенні змісту професійної підготовки дизайнерів на цьому етапі зіграли кілька факторів (рис. 1) [Медведев, 2004: 91].

Після закінчення Другої світової війни, в 1951 році в Німеччині було прийнято рішення в «інтересах конкурентоспроможності промисловості та ремесла» сприяти всіма зусиллями забезпеченню німецьким виробам найкращої форми. Рекомендувалося створити в

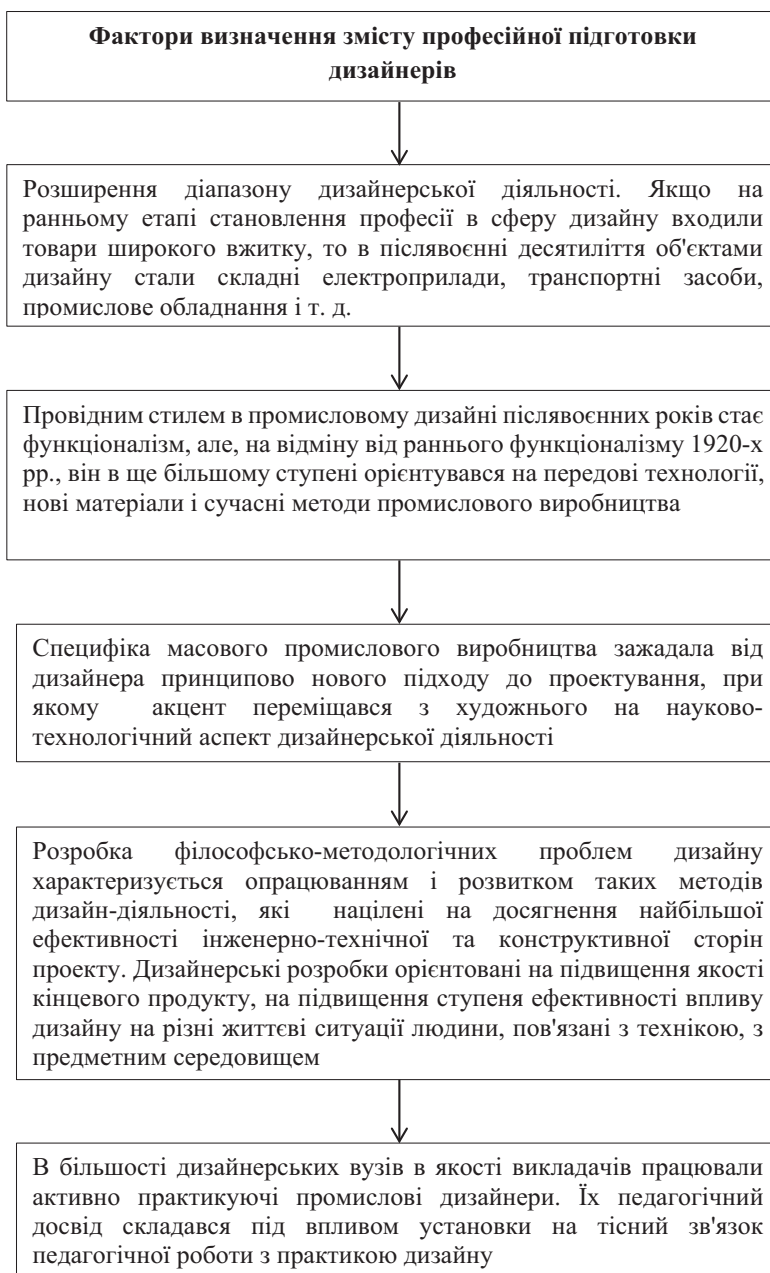

Рис. 1 Фактори визначення змісту професійної підготовки дизайнерів

якості недержавної організації Раду технічної естетики. На допомогу їй потім був утворений Фонд розвитку художнього конструювання [Тягур, 2013: 20].

Завданнями Ради були, в першу чергу, пропаганда принципів художнього конструювання в промисловості, ремеслі, торгівлі серед споживачів, сприяння розвитку художнього конструювання, консультування урядових і державних установ, підготовка виставок, конкурсів, здійснення впливу на професійне навчання дизайнерів і т. д.

За всіма цими напрямками Рада розвинула широку діяльність. Один з її прикладів - розробка короткої інструкції по оцінці промислових виробів з позицій дизайну, яка стала першим у світовій практиці документом такого роду. В інструкції, зокрема, перераховані «мінімальні вимоги, яким має відповідати високоякісний промисловий виріб, що відрізняється хорошим техніко-естетичним рівнем:

А. Він повинен бездоганно функціонувати відповідно до свого призначення.

Б. Його форма повинна відповідати характеру конструкційного матеріалу, з якого він виготовлений.

В. Його форма повинна відповідати особливостям технології його виробництва.

Г. Його загальна форма повинна виражати призначення, конструкційний матеріал і технологію виробництва.

Д. Для виробів, тісно пов'язаних з людиною, виразність форми повинна оцінюватися особливо високо» [Медведев, 2004: 104].

Зазначимо, що для кращих зразків німецького дизайну завжди були характерні такі риси, як закінченість, впорядкованість, строгість і лаконічність форм. Ще один позитивний момент - досить широкий діапазон діяльності дизайнерів. На першому етапі розвитку післявоєнного дизайну, в 1940-і рр., вони переважно займалися створенням домашніх речей, побутового фарфору, скла, столових приладів, меблів для житлових приміщень, тканин. На другому етапі, в 1950-і рр., - конторських меблів, електроприладів, побутової радіоапаратури, побутових машин. У 1960-х рр. в сферу дизайнерської роботи у все більших масштабах почали входити верстати, великі машини, дорожньо-будівельне устаткування. Великий інтерес представляють роботи німецьких дизайнерів в області проектування засобів громадського транспорту і суден [Тягур, 2013: 21].

Повоєнний дизайн у Франції тісно пов'язаний з ім'ям дизайнера і громадського діяча Жака В'єнна. До початку 1950-х рр. в країні майже не було дизайнерів-професіоналів. У 1952 р. з ініціативи В'єнна створюється Інститут технічної естетики, задуманий як громадська організація, яка покликана об'єднувати зусилля представників різних кіл, що спрямовані на розвиток і пропаганду дизайну. Завдання Інституту були сформульовані наступним чином: сприяти наданню французьким товарам привабливості, забезпечення їм переваги на світових ринках і розвитку експорту; сприяти проведенню наукових досліджень з метою гуманізації промислового обладнання і виробів, а також наданню продуктам промислової цивілізації естетичної цінності; сприяти вихованню смаку кожної людини і підвищенню рівня його життя. Звичайно, ця багато в чому утопічна програма повністю не могла бути виконана, однак безсумнівні успіхи в роботі Інституту були досягнуті. У 1963 р. Інститутом був заснований ярлик «Боте індустрії» для заохочення кращих з точки зору дизайну виробів французької промисловості і для залучення до них уваги покупців [Ковешнікова, 2009: 164].

1970-ті - 1990-ті роки - етап концептуалізації дизайн-освіти. У цей період однією з ключових проблем підготовки кваліфікованих спеціалістів було прогнозування, яке дозволило б усувати виникаючі труднощі, пов'язані зі змінами вимог виробництва до особистісних і професійних якостей фахівців. Сама ідея професіоналізації в освіті переживала кризу, оскільки в багатьох сферах сучасної техніки старіння і знецінення знань відбувалося швидше ніж їх можна було отримати на студентській лаві.

Але у 1970-х рр. в центрі уваги професіоналів і педагогів виявилася «італійська модель» підготовки дизайнерів. Вона відрізнялася плюралізмом авторських педагогічних концепцій і відсутністю загальноприйнятого підходу до розуміння цілей, засобів і методів навчання. Багато італійських дизайнерів звернулися до сміливих педагогічних експериментів, в рамках яких організаційно-методичні завдання завжди відходили на другий план, поступаючись місцем проектному пошуку в умовах повної свободи творчості. Показовим в цьому плані є програма відкритого в 1973 р. Інституту промислового дизайну (Istituto Superiore per le Industrie Artistiche). Цей вуз створювався як школа для розробки концептуальних моделей проектування. Навчання там базується на експериментальних методах, а лекції читають тільки відомі практикуючі дизайнери

[Кур'єрова, 1993: 31].

Важливо, що загальний високий рівень італійського дизайну завжди значною мірою визначався діяльністю незалежних фахівців, для яких характерні різнобічність і широкий діапазон, що охоплює найрізноманітніші галузі виробництва. Італійські дизайнери вважають, що найбільш ефективною формою відносин з промисловістю є постійне консультування своїх клієнтів з різних питань художнього конструювання і епізодичне виконання конкретних замовлень.

Рубіж XX - XXI ст. може бути визначений як **етап модернізації дизайн-освіти**. На попередніх етапах трансформаційний характер суспільного розвитку обумовлював відносну сталість структури і змісту освіти. В умовах переходу до постіндустріального суспільства темпи оновлення техніки і технологій, всієї сукупності засобів і методів суспільного виробництва випереджають темп зміни поколінь та оновлюють цілі і спрямованість всієї системи освіти, перш за все, трудової та професійної підготовки учнівської молоді. Раніше знання, загальнотрудові і спеціальні вміння, набуті під час навчання, не втрачали свого значення протягом усієї професійної діяльності людини. Тепер рухливість, мінливість характеру професійної діяльності вимагає професійної мобільності, гнучкості учасника виробництва, готовності його до зміни праці, до постійного підвищення рівня обізнаності [Тименко, 2010: 63].

Глобальні соціокультурні зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, безпосередньо впливають на зміст і цільові установки дизайн-освіти. В останні роки дизайн неухильно розширює коло своїх професійних завдань і розглядається не тільки і не стільки як проектування предметного середовища, але як універсальний проектний метод, який можна використовувати для будь-якої життєвої ситуації, щоб поліпшити її з точки зору людських потреб, естетики, функціональності і бізнесу. При такій інтерпретації дизайнерської діяльності розмиваються усталені уявлення про зміст і цілі професійної підготовки дизайнерів у вищій школі, що склалися в попередні десятиліття. На перший план виступає футурологічна роль дизайну, оскільки будь-який проект націлений в майбутнє, по-перше, в силу своєї специфіки, як пропозиція майбутнього продукту або ситуації і, по-друге (що найбільш важливо), внаслідок фокусування певних тенденцій розвитку у сфері формоутворення, технології, економіки, культури і т.д. Вищезазначене передбачає

необхідність володіння фахівцями методами наукового аналізу, методами дослідження потреб, виявлення перспективних тенденцій, методами проектного прогнозування [Синишин, 2015: 211].

Не менш важливою основою теоретичної моделі сучасного фахівця-дизайнера є уявлення про те, що дизайнер - це перш за все винахідник нових візуально сприймаючих форм, а значить -художник. Якщо для інженера сенс процесу проектування полягає в створенні матеріальної структури, то дизайнер в процесі реалізації і розвитку свого проектного задуму рухається не тільки від функції до форми, але і від форми до функції, черпаючи імпульси для своєї творчої роботи з області формальних якостей предмета. Основою професійної мови дизайнера є форма, закономірності її складання і зорового сприйняття. Зі сказаного випливає, що художня освіта має бути закладена як основна умова, що максимально сприяє реалізації наявних у студента формотворчих потенцій.

Тому рубіж XX - XXI ст. в сучасній європейській системі дизайн-освіти відзначений як поступальний розвиток традиційних методів навчання, так і пошуком нових форм викладання і навчання в дизайнерських вузах. Одним з виправданих шляхів трансформації системи дизайнерської професійної освіти є зміна акцентів у змісті освіти: від вузької спеціалізації до широкопрофільної підготовки. Зміст професійної освіти має подолати вузькоспеціалізовану орієнтацію, відкрити нові сторони привабливості і затребуваності фахівців дизайнерського профілю, надати випускникам цих вузів можливість більш вільного просування по різних професійним траєкторіям [Тименко, 2010: 82].

Висновки. Таким чином, в кінці XIX - початку XX століття увага країн, представників торгівлі та промисловості, приватних осіб до розвитку системи художньо-промислової освіти неухильно зростала, що зумовило розвиток навчальних закладів та створення їх мереж. Трансформаційні процеси призвели до розуміння європейським суспільством значення художньо-промислової освіти у становленні дизайн-освіти, підвищенні конкурентоспроможності продукції на світових економічних ринках і розвитку естетичних смаків населення.

У процесі навчання основною і обов'язковою умовою професіоналізму дизайнера є гармонійне поєднання його художньої та інженерно-технічної підготовки. Характер і обсяг відомостей, які він повинен мати у своєму розпорядженні в своїй діяльності, настільки великий і різноманітний, що стає не під силу жодній людині. З цього

впливає, що студенту-дизайнеру необхідно прищеплювати навички колективної роботи. Він повинен володіти вмінням використовувати інформацію, отриману від інших фахівців, для чого потрібна певна ерудиція в різних областях гуманітарного та технічного знання. Звідси впливає визнання важливості фундаментальної загальної освіти для професії дизайнера.

Також професіонал в області дизайну повинен вміти формувати і виділяти цілі проектування. У зв'язку з цим актуальним стає завдання виховання художника, що вміє формулювати і відстоювати напрямки своєї творчої діяльності і свої конкретні рішення. В цілому з упевненістю можна констатувати, що в рамках сучасної моделі особистісно-орієнтованої освіти формується нове розуміння професійної освіти, ефективної з точки зору суспільства і людини. Найважливішим результатом такого утворення є не тільки сама по собі сума знань і умінь, а й «система координат», яка знаходиться в особистісному арсеналі професіонала визначаючи існування і поведінку людини в сучасному світі.

Перспективами подальших досліджень є проблема становлення та розвитку дизайн-освіти в Україні.

References:

1. Аронов В.Г. Традиции дизайнерского образования в Великобритании. Подготовка дизайнеров за рубежом. 1986. № 50. С. 13–28.
2. Даниленко В.Я. Дизайн. Харків : ХДАДМ, 2003. С. 320.
3. Ковешникова Н.А. Дизайн: история и теория : учеб. пособ. Москва : Издательство «Омега-Л», 2009. 224 с.
4. Курьерова Г.Г. Итальянская модель дизайнера : проектно-поисковые концепции второй половины XX века. Москва : ВНИИТЭ, 1993. С. 148.
5. Медведев В.Ю. Роль дизайнера в формировании культуры: учеб. пособие. СПб. : СПГУТД, 2004. 108 с.
6. Синишин Л.О. Передумови становлення художньо-промислової освіти Галичини в історико-педагогічному контексті кінця XIX століття. Освітологічний дискурс. 2015. № 4 (12). С. 207–217.
7. Тименко В.П. Початкова дизайн-освіта: теорія і практика формування конструктивних умінь особистості : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2010. 380 с.
8. Тягун В.М. Розвиток професійної художньо-промислової освіти в Німеччині (перша половина XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2013. 22 с.
9. Фурса О.О. Проблема концепції розвитку дизайн-освіти в сучасному

освітньому просторі. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського : зб. наук. праць. 2011. Вип. 35. С. 41–47.

10. Фурса О.О. Розвиток дизайн-освіти в Україні і зарубіжжі: історико-порівняльний аспект. Порівняльна професійна педагогіка : наук. журнал. 2011. Вип. 2. С. 112–124.

Transliteration of References:

1. Aronov, V.G. (1986). Traditsii dizaynerskogo obrazovaniya v Velikobritanii [Traditions of design education in Great Britain]. Podgotovka dizaynerov za rubezhom, 50, 13-28 [in Russian].
2. Danilenko, V.Ya. (2003). Dizayn [Design]. Harkiv : HDADM [in Ukrainian].
3. Koveschnikova, N.A. (2009). Dizayn: istoriya i teoriya [Design: history and theory]. Moskva : Izdatelstvo «Omega-L» [in Russian].
4. Kurerova, G.G. (1993). Italiyanskaya model dizayna : proektno-poiskovyye kontseptsii vtoroy poloviny XIX veka [Italian design model: design-search concepts of the second half of the twentieth century]. Moskva : VNIITE [in Russian].
5. Medvedev, V.Yu. (2004). Rol dizayna v formirovanii kulturyi [The role of design in the formation of culture]. SPb. : SPGUTD [in Russian].
6. Sinishin, L.O. (2015). Peredumovi stanovlennya hudozhno-promislovoyi osviti Galichini v istoriko-pedagogichnomu konteksti kintsya XIX stolittya [Prerequisites for the formation of art and industrial education in Galicia in the historical and pedagogical context of the late nineteenth century]. Osvitologichniy diskurs, 4 (12), 207–217 [in Ukrainian].
7. Timenko, V.P. (2010). Pochatkova dizayn-osvita: teoriya i praktika formuvannya konstruktivnih umin osobistosti : monografiya [Elementary design education: theory and practice of forming constructive personality skills]. Kiyiv : Pedagogichna dumka [in Ukrainian].
8. Tyagur, V.M. (2013). Rozvitok profesiynoyi hudozhno-promislovoyi osviti v Nimechchini (persha polovina XX st.) [Development of professional art-industrial education in Germany (first half of the twentieth century)]. Extended abstract of candidate's thesis. Kiyiv [in Ukrainian].
9. Fursa, O.O. (2011). Problema kontseptsii rozvitku dizayn-osviti v suchasnomu osvitnomu prostori [The problem of the concept of development of design education in the modern educational space]. Naukovi zapiski Vinnitskogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu imeni Mihayla Kotsyubinskogo : zb. nauk. prats, 35, 41–47 [in Ukrainian].
10. Fursa, O.O. (2011). Rozvitok dizayn-osviti v Ukrayini i zarubizhzi: istoriko-porivnyalnyi aspekt [Development of design education in Ukraine and abroad: historical and comparative aspect]. Porivnyalna profesiyna pedagogika : nauk. zhurnal, 2, 112–124 [in Ukrainian].

The Author

Dyachenko Alla,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor,
Department of Industrial Design and
Information Technology,
Head of Graduate Department of the
Kyiv State Academy of Decorative
and Applied Arts and Design
by Mykhailo Boychuk,
Kyiv, Ukraine
E-mail: diachenko.alla@ya.ru

Abstracts

ДЯЧЕНКО АЛЛА. Трансформація європейської художньо-промислової освіти у дизайн-освіту. У статті висвітлено сутність понять «художньо-промислова освіта», «дизайн», «дизайн-освіта». Розглянуто процес трансформації художньо-промислової освіти в період Середніх віків (панівною формою навчального процесу було «демонстративне навчання», що представляло собою «знання - уміння», яке передається лише шляхом засвоєння певного набору практичних навичок), епоху Відродження (художників готували в спеціалізованих навчальних закладах - академіях, де метою освіти стало виховання яскравої творчої особистості, а замість ремісничого «заучування» учні отримували, поряд з професійними, глибокі теоретичні знання) та Просвітництва (в результаті відокремлення професій освіти стала розглядатись не як процес набуття універсальних знань, а як система певного набору відомостей і професійних навичок). З'ясовано основні етапи трансформації європейської художньо-промислової освіти у дизайн-освіту (Англія – діяльність Королівського коледжу мистецтв – світового лідера у підготовці дизайнерів; Франція – створення Інституту технічної естетики, задуманий як громадська організація, яка покликана об'єднувати зусилля представників різних кіл, що спрямовані на розвиток і пропаганду дизайну; Німеччина – діяльність навчального закладу Баухауза; Італія – підготовка дизайнерів за «італійською моделлю» відрізнялася плюралізмом авторських педагогічних концепцій і від-

сутністю загальноприйнятого підходу до розуміння цілей, засобів і методів навчання). Відзначено, що одним з головних нововведень перших дизайнерських шкіл стали пропедевтичні курси. В рамках цих курсів не тільки апробувалися нові форми навчання студентів, а й розроблялися наукові основи художнього формоутворення. В пропедевтичній моделі освоєння проектної діяльності відбувається шляхом переходу від загальних формалізованих композиційних засобів і методів просторового формоутворення до наступного поступового наповнення конкретними умовами і чинниками. Виокремлено фактори визначення змісту професійної підготовки дизайнерів. Наведено характерні риси сучасної європейської системи дизайн-освіти.

Ключові слова: навчання, мистецтво, художник, фахівець, художнє проектування, професійна підготовка.

ДЯЧЕНКО АЛЛА. Трансформация европейского художественно-промышленного образования в дизайн-образование. В статье освещено сущность понятий «художественно-промышленное образование», «дизайн», «дизайн-образование». Рассмотрен процесс трансформации художественно-промышленной образования в период Средних веков господствующей формой учебного процесса было «демонстративное обучение», что представляло собой «знание - умение», которое передается только путем усвоения определенного набора практических навыков), эпоху Возрождения (художников готовили в специализированных учебных заведениях - академиях, где целью образования стало воспитание яркой творческой личности, а вместо ремесленного «заучивания» ученики получали, наряду с профессиональными, глубокие теоретические знания) и Просвещения (в результате обособления профессий образование стало рассматриваться не как процесс обретения универсальных знаний, а как система определенного набора сведений и профессиональных навыков). Выяснены основные этапы трансформации европейской художественно-промышленной образования в дизайн-образовании (Англия – деятельность Королевского колледжа искусств - мирового лидера в подготовке дизайнеров; Франция – создание Института технической эстетики, задуманный как общественная организация, призванная объединять усилия представителей различных кругов, направленные на развитие и пропаганду дизайна; Германия – деятельность учебного заведения Баухауза; Италия – подготовка дизайнеров по «итальянской модели» отличалась плюрализмом авторских педагогических концепций и отсутствием общепринятого

подхода к пониманию целей, средств и методов обучения). Отмечено, что одним из главных нововведений первых дизайнерских школ стали пропедевтические курсы. В рамках этих курсов не только апробировались новые формы обучения студентов, но и разрабатывались научные основы художественного формообразования. В пропедевтической модели освоения проектной деятельности происходит путем перехода от общих формализованных композиционных средств и методов пространственного формообразования до следующего постепенного наполнения конкретными условиями и факторами. Выделены факторы определения содержания профессиональной подготовки дизайнеров. Приведены характерные черты современной европейской системы дизайн-образования.

Ключевые слова: обучение, искусство, художник, специалист, художественное проектирование, профессиональная подготовка.

DYACHENKO ALLA. **Transformation of European artistic industrial education in design education.** The article covers the essence of the concepts of "art and industrial education", "design", "design education". The process of transformation of art-industrial education in the Middle Ages is considered (the dominant form of the educational process was "demonstrative learning", which represented "knowledge - a skill", which is transmitted only through the acquisition of a certain set of practical skills), the Renaissance (artists were trained in specialized training institutions - academies, where the purpose of education was the education of a bright creative personality, and instead of artisan "learning" students received, along with professional, deep theoretical knowledge) and Enlightenment (As a result of the separation of professions, education has come to be regarded not as a process of acquiring universal knowledge, but as a system of a certain set of information and professional skills). Basic stages of transformation of European art-industrial education into design education (England - activity of the Royal College of Arts - world leader in the training of designers) were clarified; France - creation of the Institute of technical aesthetics, conceived as a non-governmental organization that aims to unite the efforts of representatives of different circles aimed at the development and promotion of design; Germany - the activity of the Bauhaus school; Italy - the training of designers according to the "Italian model" was distinguished by the pluralism of edahohichnyh concepts and the lack of universally accepted approach to understanding the goals, means and methods). It is noted that one of the main innovations of the first design schools were propedeutic courses. These courses not only tested new forms

of student learning, but also developed the scientific foundations of artistic formation. In the propaedeutic model of development of project activity occurs by the transition from the general formalized compositional means and methods of spatial formation to the next gradual filling with specific conditions and factors. The factors determining the content of designers' professional training are distinguished. The characteristic features of the modern European system of design education are given.

Keywords: *training, art, artist, specialist, artistic design, professional training.*

DIACZENKO AŁŁA. Przekształcenie europejskiej edukacji rzemieślniczo-artystycznej w edukację projektową. Artykuł określa istotę pojęć "edukacja rzemieślniczo-artystyczna", "projektowanie", "edukacja projektowa". Rozważany jest proces transformacji edukacji rzemieślniczo-artystycznej w okresie Średniowiecza (dominującą formą procesu edukacyjnego było „nauczanie demonstracyjne”, występujące w postaci „wiedza - umiejętność”, przekazywan jedynie poprzez nabycie określonego zestawu umiejętności praktycznych), Renesansu (artyści byli szkoleni w specjalistycznych instytucjach - akademiach, w których celem edukacji było wykształcenie jasnej osobowości twórczej, a zamiast rzemieślniczego „wkuwania” studenci otrzymywali zarówno profesjonalną, jak i głęboką wiedzę teoretyczną) i Oświecenia (w wyniku podziału zawodów edukację zaczęto postrzegać nie jako proces zdobywania powszechnej wiedzy, ale jako system pewnego zestawu informacji i umiejętności zawodowych). Wyjaśniono podstawowe etapy przekształcania europejskiej edukacji rzemieślniczo-artystycznej w edukację projektową (Anglia - działalność Royal College of Arts - światowy lider w szkoleniu projektantów); Francja - utworzenie Instytutu Estetyki Technicznej, pomyślanej jako organizacja pozarządowa, której celem jest zjednoczenie wysiłków przedstawicieli różnych środowisk mające na celu rozwój i promocję designu; Niemcy - działalność szkoły Bauhaus; Włochy - szkolenie projektantów według „modelu włoskiego” wyróżniało się pluralizmem autorskich koncepcji pedagogicznych oraz brakiem powszechnie przyjętego podejścia do zrozumienia celów, środków i metod edukacyjnych). Należy zauważyć, że jedną z głównych innowacji pierwszych szkół projektowania były kursy propedeutyczne. Kursy te nie tylko testowały nowe formy uczenia się studentów, ale także rozwijały naukowe podstawy formacji artystycznej. W propedeutycznym modelu opanowanie działalności projektowej następuje drogą przejścia od ogólnych sformalizowanych środków kompozycyjnych i metod kształtowania przestrzennego do kolejnego stopniowego

wypełniania się określonymi warunkami i czynnikami. Wyróżniono czynniki determinujące treść szkolenia zawodowego projektantów. Podano charakterystyczne cechy nowoczesnego europejskiego systemu edukacji projektowej.

Słowa kluczowe: nauczanie, sztuka, artysta, specjalista, projektowanie artystyczne, szkolenie zawodowe.

4.

MODERN EDUCATION MANAGEMENT

NOWOCZESNE ZARZĄDZANIE
EDUKACJĄ

Вікторія МАРИНОВИЧ

Місце конкурентного бенчмаркінгу у сучасному освітньому менеджменті

Вступ. Заклади вищої освіти України, враховуючи ринкову ситуацію та висококонкурентне освітнє середовище використовують різні методи конкурентної боротьби для того, щоб здобувати конкурентні переваги. Вони прагнуть розробляти власну конкурентну стратегію щодо споживачів освітніх послуг та ефективно розв'язувати низку проблем управління, які виникають в умовах ринкової економіки. Задля реалізації прагнень та перемоги в конкурентній боротьбі, важливим завданням для ЗВО стає забезпечення якості освітніх послуг. Підвищення якості освіти дає можливості закладу освіти стати лідером в освітній галузі. Залучаючи сучасні технології управління якістю, ЗВО отримує можливість тримати лідируючі позиції на ринку освітніх послуг.

Останні досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій у зарубіжній і вітчизняній літературі показав, що розв'язанням даної проблеми займалися такі науковці, як В. Бобров, М. Вожняк, Т. Данилова, І. Іванова, Р. Кемп, Є. Князев, В. Куценко, В. Лазарєв, С. Мамонтов, В. Массаро, Т. Оболенська, Л. Прус, В. Терещук,

Т. Фінікова, А. Шофілд, Н. Ушакова та інші. Зокрема, Т. Фініков зазначає, що важливим аспектом в управлінні освітою є забезпечення якості освіти зовнішніми агентства із забезпечення якості освіти. Л. Прус відзначає, що зростання конкурентоспроможності вітчизняних ЗВО можливе через мобільність слухачів (студентів, аспірантів, докторантів), викладачів та інтернаціоналізацію навчальних планів та транснаціоналізацію вищої освіти. В. Терещук вказує на якість освітніх програм як найголовніший інструмент гарантування якості послуг та оцінки стейкхолдерами якості ЗВО. В.Массаро зазначає, що орієнтирами для університетів у встановленні рівня якості освітніх послуг є університетський бенчмаркінг. Проблема забезпечення якості освіти та управління економічною безпекою ЗВО на засадах конкурентного бенчмаркінгу недостатньо вирішена у теоретичному плані і не адаптована до рівня практичного застосування та потребує додаткового аналізу.

Метою даної статті є:

- визначення місця конкурентного бенчмаркінгу у сучасному освітньому менеджменті та у забезпеченні економічної безпеки приватних ЗВО України;
- визначення проблем, які впливають на забезпечення якості освітніх послуг та посилення економічної безпеки приватних ЗВО;
- окреслення концепції конкурентного бенчмаркінгу освітніх послуг на ринку України та визначення її складових елементів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Заклади вищої освіти в Україні функціонують у конкурентному середовищі, яке характеризується скороченням кількості освітніх закладів приватної форми власності, низькою платоспроможністю українського населення в умовах фінансової кризи, низьким рівнем народжуваності (період 1993-2010 рр.), складністю проходження процесу взаємного визнання дипломів про вищу освіту на міжнародному рівні. Про низький рівень якості освіти у ЗВО наголошується у звіті Є.Ніколаєва та О.Длугопольського «Реформа вищої освіти України: реалізація профільного закону в 2014–2016 рр.» та зазначається, що «понад 25 % респондентів оцінюють якість вищої освіти в Україні як низьку, понад 50 % — як середню і лише менше 25 % — як високу», а «Невисока частка іноземних студентів у загальній їх чисельності в Україні (в середньому 2,8 % порівняно із Австрією, Великобританією — 20%, Францією, Данією, Бельгією — 12 %, Німеччиною, Швецією — 10

%) також свідчить про низький рейтинг вітчизняної вищої освіти» [3]. У соціологічному дослідженні Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва 2015 р. «Реформування вищої освіти» 36 % респондентів визнали питання вдосконалення якості вищої освіти в Україні як нагальне, а понад 50% - як важливе [10]. Ще один бік проблеми більшості приватних університетів, - це відсутність сертифікатів на свої системи управління якістю за міжнародним стандартом ISO 9001. До вищеназваних проблем додається і питання прийняття управлінських рішень. Міжнародний благодійний Фонд «Міжнародний фонд досліджень освітньої політики» в аналітичному звіті повідомляє, що деякі університети вказавши, що вони використовують у процесі моніторингу соціологічні опитування студентів, не представили ніяких прикладів того, як аналіз таких досліджень впливає на управлінські рішення [6].

Вищеназвані проблеми та високий рівень вимог споживачів освітніх послуг як серед української так і іноземної когорти щодо якісного проведення занять, гнучкості навчальних планів та мобільності студентів і викладачів ставлять перед українськими приватними ЗВО питання про необхідність розроблення конкурентоспроможної стратегії ринкової поведінки [2]. В проєкті «Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року (проєкт)» [8], який було розроблено робочою групою під керівництвом Міністерства освіти і науки України, наголошується на створенні привабливої та конкурентоспроможної національної системи вищої освіти України, інтегрованої у Європейський простір вищої освіти та Європейський дослідницький простір. У цьому контексті саме університетський конкурентний бенчмаркінг, на нашу думку, є дієвою сучасною менеджмент-технологією, яка, використовуючи інструменти оцінки внутрішнього та зовнішнього середовищ, надає приватному університету можливості для прийняття конкурентоспроможних стратегічних рішень. Втілення концепції університетського конкурентного бенчмаркінгу створює для закладу вищої освіти приватної форми власності гнучку систему управління задля підвищення якості освітніх послуг.

Концепція конкурентного бенчмаркінгу спочатку з'явилася в секторі бізнесу з метою вивчення і подальшого використання досвіду компаній-лідерів. В освітньому секторі конкурентний бенчмаркінг вперше був використаний на початку 90-х років ХХ ст. Низка центрів, таких як Центр з вивчення політики в галузі вищої освіти (CHEPS, Нідерланди), Центр досліджень та інформації у вищій

освіті (CHERI, Великобританія), Європейський центр стратегічного університетського менеджменту у Бельгії, Центр вивчення політики в галузі вищої і післяшкільної освіти, університет Мічиган (США), Національний центр з систем менеджменту у вищій освіті, Боулдер, Колорадо (NCHEMS, США), Центр розвитку вищої освіти CHE у Німеччині, університет у м. Авейро в Португалії роблять свій внесок в інформаційну базу конкурентного бенчмаркінгу у вищій школі до теперішнього часу.

Основні елементи концепції конкурентного бенчмаркінгу в галузі освіти прописані в довіднику з бенчмаркінгу для університетів, який було розроблено європейським центром стратегічного управління університетами (ESMU), центром розвитку вищої освіти (CHE Consult), міжнародним центром управління вищою освітою (ICHEM), університетом Бата та інститутом освіти (IoE), інші елементи конкурентний бенчмаркінг університетів адаптував з концепції бенчмаркінгу, яку успішно використовує світовий бізнес вже близько трьох десятиліть.

Для українських закладів вищої освіти приватної форми власності університетський конкурентний бенчмаркінг є новою менеджмент-технологією, тому твердження про те, що конкурентний бенчмаркінг рідко використовують в Україні, є достатньо обґрунтованим, проте дослідження і аналіз діяльності державних та недержавних вітчизняних ЗВО показують, що українська вища школа використовує окремі елементи конкурентного бенчмаркінгу. Ми погоджуємося з думкою дослідників про те, що конкурентний бенчмаркінг є придатним для використання у закладах вищої освіти завдяки існуючому в них колегіальному середовищу, що стимулює легку співпрацю. Додамо, що окрім придатності для використання, деякі неявні форми конкурентного бенчмаркінгу завжди були частиною вищої освіти України. Як приклад назвемо різні форми експертного огляду закладів вищої освіти та візитів на місця для порівняльного аналізу, хоча термін «конкурентний бенчмаркінг» розглядався як ізольований інструмент для підвищення продуктивності без тісного зв'язку із освітнім менеджментом, що певний час вважалося однією з найбільших «перешкод для конкурентного бенчмаркінгу у вищій освіті» Також зазначимо, що освітній конкурентний бенчмаркінг не сильно відрізняється від бізнесового, однак «слід враховувати накопичений в цій вузькій сфері досвід та деякі нюанси»[3].

Оскільки університетський конкурентний бенчмаркінг є відносно новою менеджмент-технологією в освітній сфері, яка знаходиться на ранньому етапі життєвого циклу, на сьогоднішній день не існує єдино визначеної концепції та принципів освітнього конкурентного бенчмаркінгу та офіційно затвердженого документа концепції конкурентного бенчмаркінгу в галузі освіти, в якому відображена система поглядів, вимог і умов організації заходів.

Ми проаналізували концепцію конкурентного бенчмаркінгу в галузі бізнесу, яка допускає природне прагнення закладу до безперервного вдосконалення і сам процес вдосконалення, безперервний пошук нових ідей, їх адаптацію та подальше використання на практиці. Концепція в галузі бізнесу може включати інформацію, за якою визначається наскільки успішно протікає процес і наскільки успішно економічний агент працює на момент проведення аналізу. Ця інформація надає можливість планувати впровадження змін та відстежувати майбутні досягнення агента в області вдосконалення бізнес-процесів. Аналіз концепції конкурентного бенчмаркінгу в бізнес-секторі виявив схожі елементи і у секторі освіти. Приватні ЗВО, прагнучи привернути увагу потенційних абітурієнтів, шукають шляхи вдосконалення якості освітніх процесів.

Слід зазначити, що якість освітнього процесу складається з певних показників, що включають елементи якості як університетської освіти, так і задоволення споживачів освітніх послуг, характеризують різні аспекти діяльності закладу освіти різних форм власності та виступають об'єктами університетського конкурентного бенчмаркінгу [1,5].

Виходячи з наявних документів про вищу освіту в Україні, опублікованих теоретичних розробок, результатів соціологічних досліджень МОН та Міжнародного благодійного фонду «Міжнародний фонд досліджень освітньої політики», можна представити в узагальненому вигляді окремі положення концепції університетського конкурентного бенчмаркінгу у вищій школі України.

По-перше, до концепції університетського конкурентного бенчмаркінгу на рівні приватних ЗВО мають увійти та стати основоположними складовими аналізу та управління зовнішніми та внутрішніми факторами освітнього середовища, які впливають на результати діяльності освітнього закладу, а саме, як зазначає О. Дзяна, комплекс заходів університету, які проводяться систематично

та спрямовані на створення організаційних, технічних, економічних і соціальних умов, що гарантують належний рівень і стабільність якості освітньої діяльності, та процес безперервного вдосконалення, безперервного пошуку освітнім закладом нових ідей, їх адаптації та подальше використання на практиці з урахуванням його наукового, педагогічного, фінансового та матеріально-технічного потенціалу. Концепція має враховувати думку споживача освітніх послуг у всіх аспектах бізнесу, адже, лейтмотив вдосконалення – якість та цінність, що визначаються лише споживачем. Колектив приватного ЗВО має поділяти точку зору споживача та під цим кутом зору оцінювати власні дії, щоб забезпечити якість надання послуг [4]. Аналіз існуючого практичного і теоретичного підходів дозволяє виявити ключові фактори успіху при проведенні ефективного університетського конкурентного бенчмаркінгу.

По-друге, оскільки реформи щодо гарантування належної якості вищої освіти в Україні спрямовані на забезпечення та поліпшення якості української вищої освіти, яка має відповідати рекомендаціям і стандартам Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), враховувати кращі світові практики, сприяти досягненню відповідності освітньої системи вимогам та потребам суспільства й особистості, ми вважаємо, що концепція університетського конкурентного бенчмаркінгу на рівні приватних ЗВО в галузі освіти України в першу чергу виходить з профільного Закону України "Про вищу освіту" [9]. Згідно до Закону України "Про вищу освіту", основним інструментом і засобом держави досягнути відповідних стандартів якісної освіти у закладах вищої освіти є акредитація - процедура надання установі певного права проводити освітню діяльність, пов'язану з вищою освітою і навчанням, відповідно до стандартів вищої освіти та державних вимог стосовно персоналу, наукових співробітників, методологічних та матеріально-технічних джерел. Процедурі акредитації, відповідно до Закону України "Про вищу освіту", передуює інша дозвільна процедура - «ліцензування». Це процедура визнання здатності закладу вищої освіти розпочати певні види навчальної діяльності, що пов'язані з вищою освітою та навчанням відповідно до стандартів вищої освіти, а також державних вимог стосовно персоналу, науково-дослідницьких, методичних та навчальних програм, матеріально-технічних джерел.

Напрацювання Міжнародного благодійного фонду «Міжнародний фонд досліджень освітньої політики» щодо моніторингового до-

слідження системи вищої освіти України та процесів її трансформації в контексті входження до Європейського простору вищої освіти та наукових досліджень, звіти лабораторії законодавчих ініціатив, провідного аналітичного центру України, в аналітичних звітах та пропозиціях орієнтують ЗВО приватної форми власності на підвищення ефективності його роботи.

Український уряд бере активну участь у підвищенні якості освіти. Уповноваженим на реалізацію державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти є постійно діючий колегіальний орган Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти та незалежні установи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти. Кабінет Міністрів України ще у 2005 р. прийняв постанову № 1312 «Про невідкладні заходи щодо впровадження зовнішньої оцінки та моніторинг якості освіти», яка затвердила Положення про Український Центр оцінювання якості освіти, згідно з яким з 2008 року проводиться зарахування абітурієнтів в університети на основі результатів зовнішнього тестування, скасовано поза конкурсний прийом та цільове замовлення, частково запроваджено адресність держзамовлення, у сфері фінансування ЗВО у 2016 р. отримали можливість відраховувати неуспішних студентів (до 20%) без скорочення штатної чисельності викладачів [6].

Таким чином, можемо зробити висновок, що чинні в Україні нормативні акти можна ідентифікувати як елементи концепції конкурентного бенчмаркінгу в освітній галузі. Виходячи із загальноприйнятої методології конкурентного бенчмаркінгу, яка полягає в порівняльному аналізі економічних агентів з метою набуття економічним агентом конкурентних переваг, що може включати адаптивне навчання, організований і систематичний пошук нових ідей та інколи сліпе копіювання (запозичення чужого досвіду вважають доброю справою в Японії, навіть якщо корпорації, користуючись чужим досвідом, не змінюють жодного етапу в процесі конкурента), то ми вважаємо, що концепція конкурентного бенчмаркінгу приватних ЗВО як система методів та інструментів конкурентного бенчмаркінгу у приватних ЗВО має полягати у дослідженні ринку, загальному управлінні якістю (TQM) і загальному контролі за якістю (TQC), удосконаленням варіантом якої і є TQM, які створюють його інформаційну та реалізаційну основу. Характер об'єкта порівняння суттєво впливає на всі основні елементи методики університетського конкурентного бенчмаркінгу: склад і методи вимірювання параметрів

якості об'єкта, способи оцінки досягнутого рівня його розвитку, вибір бази для порівняння, інформаційне забезпечення і комплекс необхідних заходів [7].

По-третє, в галузі освіти об'єктом конкурентного бенчмаркінгу на рівні приватних ЗВО є надання освітньої послуги та економічна безпека приватних ЗВО. Від характеру і особливостей послуги суттєво залежать елементи методики університетського конкурентного бенчмаркінгу.

Висновки. Конкурентна боротьба залучає українські заклади вищої освіти до пошуку нових методів просування своїх освітніх послуг, закріплення позицій на українському ринку та виходу на міжнародні ринки. Конкурентний бенчмаркінг є не лише інноваційним інструментом, але і є концепцією, яка дає університетам можливість втілювати нові ідеї на практиці і підвищувати власну конкурентоспроможність.

References:

1. Запухляк В.М., Нємцева І.А. Бенчмаркінг зовнішніх елементів організаційної культури як інструмент управління ВНЗ: Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. 2010. № 3. С. 196-205. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2010_3_33
2. Євсейцева О. С. Особливості формування конкурентних переваг на ринку освітніх послуг. 2016. URL : https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/1933/1/20160617_Yevseytseva_2014_P175-184.pdf
3. Ніколаєв Є., Длугопольський О. Реформа вищої освіти України: реалізація профільного закону в 2014–2016 pp.(Shadow Report). 2016. URL : <http://parlament.org.ua/category/shadow-reports/page/2/>
4. Охріменко Г.В. Використання бенчмаркінгу в реалізації маркетингу освітніх послуг вищими навчальними закладами України: Маркетинг і менеджмент інновацій. - 2016. - № 1. С. 84-93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mimi_2016_1_9
5. Прус Л. Р. Управління конкурентоспроможністю вищих навчальних закладів на засадах бенчмаркінгу : Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 - економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). - Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, 2008
6. Фініков Т.В. Інформаційні матеріали соціологічного дослідження «Реформування вищої освіти» : Фонд «Демократичні ініціативи», Фірма «Юкрейніан соціолоджі сервіс». 2015. URL : <http://dif.org.ua>
7. База даних документів та джерел. Міжнародний фонд досліджень освітньої політики. URL : http://www.edupolicy.org.ua/_dx/main_ua/info-resources_ua/_edubase_ua.html

8. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року (гпроект). Концептуальна записка. URL: <http://tnpu.edu.ua/EKTS/strate2014.pdf>
9. Закон України про вищу освіту. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1556-18>
10. Вища освіта в Україні: громадська думка студентів. URL: <https://dif.org.ua/article/vishcha-osvita-v-ukraini-gromadska-dumka-studentiv>

Transliteration of References:

1. Zapukhliak V.M., Niemtseva I.A. Benchmarking of external elements of organization culture as an instrument of management of HEI: Bulletin of Chernivtsi Trade and Economic Institute. Economic sciences. 2010. # 3. p. 196-205. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2010_3_33
2. Yevseytseva O.S .Features of formation of competitive advantages in the market of educational services. 2016. URL : https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/1933/1/20160617_Yevseytseva_2014_P175-184.pdf
3. Nikolaev E., Dluhopolsky O. Higher Education Reform in Ukraine: implementation of a profile law 2014–2016 years(Shadow Report). 2016. URL : <http://parlament.org.ua/category/shadow-reports/page/2/>
4. Okhrimenko G.V. Use of Benchmarking in Marketing of Educational Services at Higher Educational Institutions of Ukraine: Marketing and Innovation Management. 2016. № 1. P. 84-93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mimi_2016_1_9
5. Pruss L. R. Managing the competitiveness of higher education institutions on the basis of benchmarking: Manuscript. Thesis for a Candidate Degree in Economics, specialty 08.00.04 - Economics and Management of Enterprises (by economic activities). – Ternopil National Economic University, Ternopil, 2008
6. Finikov T.V. Information materials of the sociological research “Reforming Higher Education”: Democratic Initiatives Foundation, Ukrainian Social Services. 2015. URL: <http://dif.org.ua>
7. Database of documents and sources: International Fund for Educational Policy Research. URL: http://www.edupolicy.org.ua/_dx/main_en/info-resources_en_edubase_en.html
8. Strategy for reforming higher education in Ukraine by 2020 (draft): Concept note. URL: <http://tnpu.edu.ua/EKTS/strate2014.pdf>
9. Law of Ukraine on Higher Education. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1556-18>
10. Higher education in Ukraine: public opinion of students. URL: <https://dif.org.ua/article/vishcha-osvita-v-ukraini-gromadska-dumka-studentiv>

The Author

Marynovych Victoria
Senior Lecturer,
KROK University of Economics and Law,
Kyiv, Ukraine
E-mail: niktoria@ukr.net

Abstracts

МАРИНОВИЧ ВІКТОРІЯ. Місце конкурентного бенчмаркінгу у сучасному освітньому менеджменті. Високий рівень вимог абітурієнтів і студентів як серед української так і іноземної когорти щодо рівня технічного оснащення навчального процесу, якісного проведення занять викладачами, можливості проводити власні дослідження на базі університетів ставлять перед українськими ЗВО питання про необхідність розроблення конкурентоспроможної стратегії ринкової поведінки. В роботі пропонується авторське визначення поняття «концепція університетського конкурентного бенчмаркінгу» у вищій освіті України, який знаходиться на ранньому етапі життєвого циклу і є відносно новою менеджмент-технологією в освітній сфері. Акцентується увага на проблемах, які впливають на забезпечення економічної безпеки приватних ЗВО.

Ключові слова: заклади вищої освіти (ЗВО), конкурентний бенчмаркінг, концепція конкурентного бенчмаркінгу, якість освітніх послуг, конкурентоспроможність ЗВО.

МАРИНОВИЧ ВИКТОРИЯ. Место конкурентного бенчмаркинга в современном образовательном менеджменте. Высокий уровень требований абитуриентов и студентов как среди украинских так и иностранных потребителей образовательных услуг касательно уровня технического оснащения учебного процесса, качественного проведения занятий преподавателями, возможности проводить собственные исследования на базе университетов ставят перед украинскими ВУЗаами вопросы о необходимости разработки конкурентной стратегии рыночного поведения. В работе предлагается авторское определение понятия «концепция университетского конкурентного бенчмаркинга» в высшем образовании Украины, который находится на раннем этапе жизненного цикла и есть

относительно новой менеджмент-технологией в образовательной сфере. Акцентируется внимание на проблемах, которые влияют на обеспечение экономической безопасности частных ВУЗов.

Ключевые слова: высшие учебные заведения (ВУЗ), конкурентный бенчмаркинг, концепция конкурентного бенчмаркинга, качество образовательных услуг, конкурентоспособность ВУЗ.

MARYNOVYCH VIKTORIA. **Place of competitive benchmarking in modern educational management.** *The high level of requirements of applicants and students both among Ukrainian and foreign consumers of educational services regarding the level of technical equipment of the educational process, the quality of teaching by teachers, the ability to conduct their own research on the basis of universities pose questions for Ukrainian universities about the need to develop a competitive strategy for market behavior. The article suggests an author's definition of the notion "concept of university competitive benchmarking" in higher education in Ukraine, which is at an early stage of its life cycle and is a relatively new management technology in the educational field. The focus is on the problems that affect the economic security of private universities.*

Keywords: higher education institutions (HEIs), competitive benchmarking, the concept of competitive benchmarking, the quality of educational services, the competitiveness of universities.

MARYNOWYCZ WIKTORIA. **Miejsce benchmarkingu konkurencyjnego w nowoczesnym zarządzaniu edukacją.** *Wysoki poziom wymagań kandydatów na studia i studentów zarówno wśród ukraińskich, jak i zagranicznych obywateli w odniesieniu do poziomu wyposażenia technicznego procesu edukacyjnego, wysokiej jakości przeprowadzenia zajęć przez nauczycieli akademickich, możliwości prowadzenia własnych badań w ramach uniwersytetów, stawia ukraińskim uczelniom pytanie o potrzebę opracowania konkurencyjnej strategii zachowań rynkowych konsumentów. W artykule zaproponowano autorską definicję pojęcia „konceptja uniwersyteckiego benchmarkingu konkurencyjnego” w szkolnictwie wyższym Ukrainy, która znajduje się na wczesnym etapie cyklu życia i jest stosunkowo nową technologią zarządzania w dziedzinie edukacji. Nacisk kładziony jest na kwestie, które wpływają na bezpieczeństwo ekonomiczne prywatnych uczelni wyższych.*

Słowa kluczowe: uczelnie wyższe, benchmarking konkurencyjny, koncepcja benchmarkingu konkurencyjnego, jakość usług edukacyjnych, konkurencyjność uczelni.

Contents

1. EDUCATION AND SOCIETY 3

Valeria MOTUZ

Reflection of woman's attitude to professional
work through the prism of the evolution of gender
conscience in Ukraine. 4

**Tetiana REVA, Iryna NIZHENKOVSKA,
Oksana CHKHALO, Nataliia KOZAK**

Assurance of European quality standards of Ukraine's
higher pharmaceutical education at the institutional level 16

Тетяна ГОДЕЦЬКА

Пріоритетність новаторського досвіду в становленні
здорового суспільства 30

Олександр ЖАДАН, Марія УШАКОВА

Підвищення якості професійного навчання на
державній службі 45

2. EDUCATION AND MODERNITY 59

Lesia GRYSIAK

Communicative Language Teaching 60

Аліна АНДРОЩУК

Викладання англійської мови в університетах
України в контексті євроінтеграції: системний підхід 74

Світлана ДВОРЯНЧИКОВА, Наталія ГУДКОВА

Застосування інтерактивних методів у навчанні студентів-
нефілологів англійської та російської мов як іноземних 87

Viktoriia MAIKOVSKA

Psychological and pedagogical principles for
the formation of the communicative block in the
entrepreneurship competence` structure 100

Оксана НІКОЛАЄНКО

Мотиваційні чинники студентів НМУ
імені О.О. Богомольця при виборі медичної
спеціальності (на прикладі студентів, що
навчаються за спеціальностями «Медицина»
та «Стоматологія») 112

Ірина РЕДЬКО, Олена ЧАКМАЗОВА

Проблемні питання якості післядипломної освіти
лікарів-інтернів 127

Інна ТЕРЕШКО

Інноваційні технології та методи навчання в
освітньому процесі факультету мистецтв. 138

**ШВЕД О.В., ГУБИЦЬКА І.І., ПАРАЩИН Ж.Д.,
ЛОБУР І.П., ГУБРІЙ З.В., ПЕТРИНА Р.О.,
КРИЧКОВСЬКА А.М., НОВІКОВ В.П.**

Особливості освітнього процесу у сфері
біотехнології та промислової фармації в технічних
університетах 152

3. TRANSFORMATION IN MODERN EDUCATION 169

Алла ДЯЧЕНКО

Трансформація європейської художньо-
промислової освіти у дизайн-освіту. 170

4. MODERN EDUCATION MANAGEMENT 190

Вікторія МАРИНОВИЧ

Місце конкурентного бенчмаркінгу у сучасному
освітньому менеджменті. 191

Spis treści

1. EDUKACJA I SPOŁECZEŃSTWO 3

MOTUZ Waleria

Przedstawienie stosunku kobiety do pracy zawodowej
przez pryzmat ewolucji świadomości płci w Ukrainie. 4

REWA Tetiana, NIŻENKOWSKA Iryna,

CZCHAŁO Oksana, KOZAK Nataliia

Zapewnienie europejskich standardów jakości wyższej
edukacji farmaceutycznej ukraiń na poziomie instytucjonalnym 16

HODECKA Tetiana

Priorytetowość nowatorskiego doświadczenia w
rozwoju zdrowego społeczeństwa 30

ŻADAN Ołeksandr, USZAKOWA Maria

Poprawa jakości szkolenia zawodowego w służbie cywilnej 45

2. EDUKACJA I NOWOCZESNOŚĆ 59

HRYCIAK Łesia

Podjęcie komunikacyjne w nauczaniu języków obcych 60

ANDROSZCZUK Alina

Nauczanie języka angielskiego na uniwersytetach
ukraiń w kontekście integracji europejskiej: podjęcie
systemowe 74

DWORIANCZYKOWA Switłana, HUDKOWA Nataliia

Zastosowanie metod interaktywnych w nauczaniu
języka angielskiego i rosyjskiego jako języków obcych
studentów – niefilologów 87

MAJKOWSKA Wiktoria

Zasady psychologiczne i pedagogiczne kształtowania
bloku komunikacyjnego w strukturze kompetencji
przedsiębiorczych wśród młodzieży 100

NIKOŁAJENKO Oksana

Czynniki motywacyjne studentów NMU
im. O. Bohomolca podczas wyboru lekarskiego
kierunku studiów (na przykładzie studentów
studiujących na kierunkach „Medycyna” i „Stomatologia”) . . . 112

REDKO Iryna, CZAKMAZOWA Olena

Problemowe pytania jakości studiów podyplomowych
lekarzy-stażystów 127

TERESZKO Inna

Technologie innowacyjne i metody nauczania w
procesie edukacyjnym wydziału sztuk 138

SZWED O. W., HUBYCKA I.I., PARASZCZYN Ź.D.,

ŁOBUR I.P., HUBRIJ Z.W., PETRINA R.O.,

KRYCZKOWSKA A.M., NOWIKOW W.P.

Specyfika procesu edukacyjnego w dziedzinie
biotechnologii i farmacji przemysłowej na uczelniach
technicznych 152

3. TRANSFORMACJA W EDUKACJI

NOWOCZESNEJ 169

DIACZENKO AŁŁA

Przekształcenie europejskiej edukacji rzemieślniczo-
artystycznej w edukację projektową 170

4. NOWOCZESNE ZARZĄDZANIE EDUKACJĄ 190

MARYNOWYCZ Wiktoria

Miejsce benchmarkingu konkurencyjnego w
nowoczesnym zarządzaniu edukacją 191

WORK APPLICATION

Editorial Board EHS:S&S Takes the evaluation and publication of original materials, previously unpublished texts and only the ones that at the same time do not pass any publishing process.

Language (s) of publication: English, Polish. Possibility of the publication to further the stated languages - by the decision of the editorial board.

Authors who wish to publish the article in „European Humanities Studies: State and Society“, must send it to the E-mail: ehs.state@gmail.com, contains information about the author: academic degree and academic title, place of work (university, college, department), city, country, e-mail address.

After the successful Peer-review materials obtained the author will receive official notification of acceptance of an article for publication and preparation for publication. After receiving such notice, the author directs the editorial board of the Declaration of the author (download): print, fill out "by hand", sign, scan and send by e-mail edition: ehs.state@gmail.com

Declaration of the author:

- confirms that his / her text does not violate the rights of third parties, and is not in consideration for publication in any edition;
- confirms the accuracy and completeness of the copyright data (affiliation);
- agrees to submit personal information in electronic and printed form;
- in the case of collective work, the authors indicate the proportion of personal contributions (in accordance with the recommendations of the Ministry of Science and Higher Education, and in order to counter the practice of "ghostwriting" and "guest authorship").

Payment of printing costs (when it is necessary) carried out by the author only after the successful completion of a preliminary review procedure and the adoption of the Declaration of the editorship of the author.

Edition does not pay fees for the publication of the texts on the pages of the EHS: S & S. The editors reserve the right to make minor changes and reductions in the articles, which have no influence on their content, notifying the author.

**THE JOURNAL IS AVAILABLE ONLINE IN THE FOLLOWING DATABASES /
CZASOPISMO JEST DOSTĘPNE ONLINE W BAZACH:**

Index Copernicus International (<http://www.indexcopernicus.com>)

Link: <http://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=46623>

Biblioteka Narodowa (https://alpha.bn.org.pl/search*pol)

Polska Bibliografia Naukowa (<https://pbn.nauka.gov.pl/sedno-webapp/works/734610>)

Centrum NUKAT (<http://katalog.nukat.edu.pl/lib/item?id=chamo:3718161&theme=nukat>)

Address for correspondence of the Editorial
European Humanities Studies: State and Society

Adres korespondencyjny redakcji
European Humanities Studies: State and Society

E-mail: ehs.state@gmail.com

Website
www.ehs-ss.pl

EUROPEAN HUMANITIES STUDIES: State and Society /
EUROPEJSKIE STUDIA HUMANISTYCZNE: Państwo i Społeczeństwo. –
Issue 3 (II), 2019. - (Poland - Ukraine)

International Publishing / Międzynarodowe Wydawnictwo

East European Institute of Psychology (Ukraine - France)/
Wschodnioeuropejski Instytut Psychologii (Ukraina - Francja)
str. Holosiivska 13, of. 528-530, 03039, Kyiv, Ukraine,
tel. +380442570710, +380443608622
e-mail: ehs.state@gmail.com

Fundacja im. M. Reja, Kraków
ul. Nad Potokiem 20, 30-830 Kraków, Poland